

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

FRANSA'DA

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK ÇALIŞMALARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

GÜLSEVİM TINMAZ

BURSA, 2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

FRANSA'DA

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK ÇALIŞMALARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

GÜLSEVİM TINMAZ

Danışman:

Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK

BURSA, 2019

TEZ ONAY SAYFASI

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

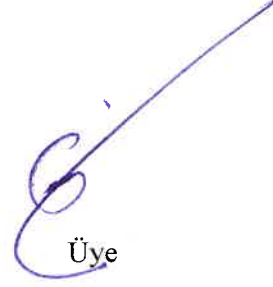
Felsefe ve Din Bilimler Anabilim / Ana sanat Dalı, **Din Psikolojisi** Bilim Dalı'nda 701621021. Numaralı **Gülsevim TINMAZ**'ın hazırladığı "**Fransa'da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları**" konulu **Yüksek Lisans Çalışması** ile ilgili tez savunma sınavı,

20.08 2019 günü 16.00 - 17.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı

Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. İbrahim GÜRSES
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Naci KULA
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: **Fransa'da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **113** sayfalık kısmına ilişkin, 19/08/2019 tarihinde şahsım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
19/08/2019

Adı Soyadı: GülsevİM TINMAZ

Öğrenci No: 701621021

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Din Psikolojisi

Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman

Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK

Tarih: 19/08/2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “ **Fransa’da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntuların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Adı Soyadı : Gülsevım TINMAZ

Öğrenci No : 701621021

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Din Psikolojisi

Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Gülsevim TINMAZ
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Psikolojisi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xiii+126
Mezuniyet Tarihi : .../.../2019
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK

FRANSA'DA MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK ÇALIŞMALARI

Manevi danışmanlık ve rehberlik kurumu Avrupa ülkelerinde yüz yıllardır süregelen bir gelenek olarak kendini göstermiştir. Bir yandan Fransız manevi danışmanlığın tarihi, sistemi, organizasyonu ve güncel durumundan haberdar olmak, diğer yandan Fransa'da yaşayan Müslümanların bu konuda neler yaptıklarını öğrenmek ve bu doğrultuda karşılaştıkları sorunlara önerilebilecek çözümlere zemin hazırlamak çalışmamızın amacıdır. Yöntem olarak kaynak tarama, doküman inceleme ve mülakat kullanılmıştır. Araştırma Fransa'da manevi danışmanlık üzerine yazılmış eserler, akademik tezler, makaleler ve haberler incelenerek ve yetkililerle görüşmeler gerçekleştirilerek yapılandırılmıştır. Çalışmanın vardığı sonuca göre Fransa'da her bir manevi danışmanlık alanı için (ordu, cezaevi, hastane) farklı öncelikler, uygulamalar, yasalar ve düzenlemeler söz konusudur. Bununla birlikte Fransız kurumlarında henüz 21. yüzyılın başından beri resmi olarak hizmet veren Müslüman manevi danışmanlar, mesleğe ve çalışma ortamlarına uyum sağlamayı başarmalarının yanı sıra çeşitli sorunlara maruz kalmışlardır.

Anahtar Kelimeler:

Manevi danışmanlık, Fransa'da manevi danışmanlık, Fransa'daki Müslümanlar, Orduda manevi danışmanlık, Hastanede manevi danışmanlık, Cezaevinde manevi danışmanlık

RÉSUMÉ

Nom Prénom : TINMAZ Gülsevim
Université : Université de Bursa Uludag
Institut : Institut des Sciences Sociales
Département : Philosophie et Sciences des Religions
Branche : Psychologie de la Religion
Diplôme délivré : Master
Nombre de Pages : xiii+126
Date prévue : .../.../2019
Directeur du mémoire : Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK

L'AUMÔNERIE EN FRANCE

L'organisation de l'aumônerie est un héritage qui perdure depuis des siècles dans les pays européens. Le but de notre étude est de prendre connaissance de l'histoire, du système, de l'organisation et de la situation actuelle de l'aumônerie française, de connaître la situation des musulmans de France vis-à-vis de ce sujet et de fournir une base afin de chercher des solutions aux problèmes auxquels ils sont confrontés. Les méthodes de travail utilisés sont l'analyse bibliographique, l'examen de document et l'entretien. L'étude a été structurée en examinant les travaux, les thèses universitaires, les articles et les articles de journal sur l'aumônerie en France et les entretiens effectués avec des responsables. Ce présent travail a pour conclusion qu'il existe différentes pratiques, lois et réglementations pour chaque domaine de l'aumônerie (armée, prison, hôpital). Cependant, les aumôniers musulmans, officiellement en poste dans les institutions françaises depuis le début du XXIe siècle, ont réussi à s'adapter à la profession et à l'environnement de travail malgré qu'ils soient exposés à divers problèmes.

Mots clés :

L'aumônerie, l'aumônerie en France, les musulmans en France, l'aumônerie militaire, l'aumônerie hospitalière, l'aumônerie carcérale

ÖNSÖZ

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının neşvünema bulmasıyla birlikte alana ilginin yoğunlaşması ve alana dair akademik kaynağın az olması bizi konuyla yakından ilgilenmeye teşvik etmiştir. Fransız diline hâkim olmamız ve akademinin Fransa’daki manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarından habersiz olması Fransa’yla alakalı bir tez çalışması ortaya koyma gerekliliğini hissettirmiştir. Bunların yanı sıra Fransa Müslümanlarının manevi danışmanlık konusunda mevcut durumlarını merak etmemiz bizi bu çalışmayı yapmaya yönelten ana saik olmuştur.

Çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır. Öncelikle Fransa’da manevi danışmanlık kavramını ele alıp tarihsel açıdan yaşadığı değişimleri ortaya koyduk. Bununla birlikte ordu, cezaevi ve hastanede manevi danışmanlığın çerçevesini oluşturan yasaları sıraladık ve dini oluşumların bu kurumların bünyesinde faaliyet göstermesini sağlayan laiklik anlayışına değindik.

İkinci bölümde orduda manevi danışmanlık olgusunu inceledik. Hristiyanların bu alandaki köklü geçmişini ele aldık. 20.yüzyılda Fransız cephesinde savaşan Müslüman askerler için zaman zaman Müslüman manevi danışmanlar tahsis edilmiş fakat bu girişim süreklilik göstermemiştir. Nihayet 2005’te ordu bünyesinde kurulan Müslüman manevi danışmanlık günümüzde saygın bir konuma sahiptir.

Sonraki bölümde Fransız cezaevlerinde hizmet veren manevi danışmanlardan bahsettik. Hristiyanların tecrübelerini aktardıktan sonra Müslüman mahkûmlar ve manevi danışmanların durumlarını inceledik. Bugün Fransız cezaevlerinin yarısından fazlasını Müslüman mahkûmların oluşturmasının ve Müslüman manevi danışmanların sayı yetersizliğinin ciddi bir sorun teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte Fransız cezaevlerinde özellikle Fransız otoriteleri için önem arz eden radikalizm konusunu değerlendirdik.

Son olarak hastane manevi danışmanlarının tarihi serüvenini anlattıktan sonra Katoliklerin bu alandaki çalışmalarını ele aldık. Müslüman manevi danışmanların birtakım eksikliklere rağmen başarılı olduklarını hatta Fransa’da ilk hastane Müslüman manevi danışmanlık eğitimini vermeye başladıklarını söyleyebiliriz.

Çeşitli kurumlarda yalnızca Katolik ve Müslüman değil, diğer dinlerden olup bu kurumlarda manevi danışmanlık hizmeti veren din mensuplarına da yer verdik. Örneğin Yahova Şahitleri cezaevlerine ciddi şekilde nüfuz ediyorken Budistlerin hastane manevi danışmanlık eğitimleri düzenlediklerini aktardık.

Yüksek lisans eğitimim sürecinde tavsiye ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK'a ve Fransa üzerine çalışmam konusunda beni teşvik eden kıymetli hocam Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Hastane manevi danışmanlığı konusunda maddi manevi yardımlarını eksik etmeyen Nouredine CHERKAOUİ beye teşekkürü borç bilirim. Son olarak tezimi okuyup gereken tüm düzeltmeleri yapmamda yardımcı olan eşimin, eğitim hayatım boyunca desteklerini ve güvenlerini her an hissettiğim sevgili annem, babam, ikizim ve tüm ailemin katkısını ise hiçbir teşekkür karşılayamaz.

Gülsevım TINMAZ YILMAZ

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iv
ÖZET	v
RÉSUMÉ	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Konusu.....	2
1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3 Araştırmanın Problemi.....	5
1.4 Araştırmanın Sınırlılıklar	6
1.5 Araştırmanın Yöntemi	6
1.6 Araştırmanın Sayıltıları.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE HUKUKÎ ÇERÇEVE

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	8
1.1 MANEVİ DANIŞMAN KAVRAMININ TARİHTEKİ TANIMI.....	8
1.2 MANEVİ DANIŞMAN KAVRAMININ BUGÜNKÜ TANIMI	9
2. HUKUKÎ ÇERÇEVE	10
2.1 YASALARDA MANEVİ DANIŞMANLIK.....	11
2.1.1 Orduda Yasal Çerçeve	11
2.1.2 Cezaevinde Yasal Çerçeve.....	16
2.1.3 Hastanede Yasal Çerçeve.....	17
2.2 LAİKLİK	19
2.2.1 Orduda Laiklik.....	19

2.2.2	Cezaevinde Laiklik	19
2.2.3	Hastanede Laiklik	20
3.	MEDENİYET VE YURTTAŞLIK EĞİTİMİ	21

İKİNCİ BÖLÜM

ORDUDA MANEVİ DANIŞMANLIK

1.	TARİHSEL ÇERÇEVE	24
1.1	SEKİZİNCİ YÜZYILDAN ON DOKUZUNCU YÜZYILA KADAR ORDUDA DİNÎ DANIŞMANLIK	24
1.2	YIRMİNCİ YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE	26
1.2.1	Birinci Dünya Savaşında Askeri Dini Danışmanlar	27
1.2.2	Birinci Ve İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem (1919-1939)..	30
1.2.3	İkinci Dünya Savaşı	30
2.	BUGÜNKÜ DURUM.....	32
2.1	ÖZEL ASKERİ EĞİTİM.....	33
3.	KATOLİKLER	33
3.1	ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK EĞİTİMİ.....	34
4.	MÜSLÜMANLAR.....	35
4.1	TARİHÇE	35
4.2	FRANSIZ ORDUSUNDA MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMAN OLMAK	40
4.3	MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLIĞIN DÜZENLENMESİ.....	42
4.4	FRANSIZ ORDUSUNDA MÜSLÜMAN ASKER OLMAK.....	45
4.5	RADİKALİZM	47
5.	DİĞER DİNLER.....	47
5.1	PROTESTANLAR	47
5.2	YAHUDİLER	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEZAEVİ MANEVİ DANIŞMANLIĞI

1.	TARİHÇE.....	50
1.1	DÖRDÜNCÜ YÜZYILDAN ON SEKİZİNCİ YÜZYILA BAKIŞ	50
1.2	ON DOKUZUNCU YÜZYIL	51

1.3	YİRMİNCİ YÜZYIL	51
2.	BUGÜNKÜ DURUM.....	53
2.1	STATÜ SORUNU	55
2.2	CEZA İNFAZ KURUMUNUN DÜZENLEDİĞİ EĞİTİM.....	56
2.3	CEZAEVİ MANEVİ DANIŞMANININ MAHKÛMA PSİKOLOJİK ETKİSİ	57
2.4	MANEVİ DANIŞMANIN PERSONELLE İLİŞKİSİ	58
2.5	HİZMET ALANI.....	58
2.6	TOPLANTILAR.....	59
2.7	MAHKÛMLARIN GENEL SORUNLARI.....	59
3.	KATOLİKLER	61
3.1	İSTİHDAM.....	62
3.2	EĞİTİM	63
3.3	KATOLİK MANEVİ DANIŞMANLIĞIN DÜZENLENMESİ	66
3.4	MAHKÛMLARLA İLİŞKİ	67
4.	MÜSLÜMANLAR	68
4.1	TARİHÇE	68
4.2	FRANSIZ CEZAEVLERİNDE MÜSLÜMAN MAHKÛMLARIN GENEL DURUMU.....	70
4.3	RADİKALLEŞME	72
4.4	CEZAEVİNDE MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLAR	77
4.4.1	Manevi Danışmanlığa Alım.....	77
4.4.2	Bütçe	78
4.4.3	Cezaevindeki Müslüman Manevi Danışmanların Görevleri	79
4.4.4	Dini Otorite	82
4.4.5	Cezaevi Yönetim Aracı Olarak Müslüman Manevi Danışmanlar ..	83
5.1	PROTESTANLAR	85
5.2	YAHOVA ŞAHİTLERİ	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HASTANEDE MANEVİ DANIŞMANLIK

1. TARİHSEL ÇERÇEVE	87
1.1 HASTANELERDE MANEVİ DANIŞMANLIĞIN TARİHÇESİ.....	87
1.2 FRANSA'DA PALYATİF BAKIMLARIN ORTAYA ÇIKIŞI	88
2. BUGÜNKÜ DURUM.....	89
2.1 MANEVİ DANIŞMANLARIN İSTİHDAMI.....	90
2.2 MANEVİ DANIŞMANIN STATÜSÜ.....	90
2.3 TARAFSIZLIK İLKESİ	90
2.4 MANEVİ DANIŞMANLARIN ÖZELLİKLERİ.....	91
2.5 ÇEŞİTLİ DİNLERDEN MANEVİ DANIŞMANLIKLARI BARINDIRAN İKİ ÖRNEK HASTANE	92
2.5.1 Avicenne (İbn Sina) Hastanesi	92
2.5.2 Charles Richet Hastanesi	92
3. KATOLİKLER	93
3.1 KATOLİK MANEVİ DANIŞMANLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ ..	93
3.2 EĞİTİM	94
3.2.1 Lille Katolik Üniversitesi Din, Toplum ve Vatandaşlık Bilgileri Formasyonu	95
3.2.2 Lyon Katolik Üniversitesi, Pastoral Sağlık Sertifikası	96
3.2.3 Toulouse Katolik Enstitüsü.....	97
3.2.4 Batı Katolik Üniversitesi, Hastane Manevi Danışmanlığı Üniversite Diploması	99
3.3 KATOLİK MANEVİ DANIŞMANLARIN HASTALARLA İLETİŞİMİ	100
4. MÜSLÜMANLAR.....	101
4.1 TARİHÇE	101
4.2 MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	103
4.3 MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLARIN GÖREVLERİ.....	104
4.4 MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLIĞIN DÜZENLENMESİ.....	106
4.5 EĞİTİM	107

4.6 MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLARIN PERSONEL VE HASTANE YÖNETİMİYLE İLİŞKİSİ	108
5. DİĞER DİNLER.....	109
5.1 PROTESTANLAR	109
5.2 YAHUDİLER	110
5.3 BUDİSTLER	111
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	113
KAYNAKLAR	117

GİRİŞ

Fransa bir zamanlar “Kilisenin büyük kızı” olarak anılmış olsa da bugün bu adlandırmanın çok uzağındadır. 2018 yılında Fransa’da Uluslararası Sosyal Saha Çalışmaları Programı (International Social Survey Programme - ISSP) kapsamında Fransızların inançları üzerine bir anket yapılmıştır.

Araştırmaya göre Fransa’da Katoliklerin yüzdesi 32 olmakla birlikte bunların %19’u dindar değildir, bir başka deyişle en önemli dini günlerde bile kiliseye gitmeyen grubu oluşturmaktadırlar. Bu oran 2008 yılında aynı kuruluşun yaptığı araştırmaya göre yüzde iki düşüştür. 1981 yılında yapılan araştırmaya göre ise Fransa’nın %70’i Katoliklerden oluşmaktaydı.

Katolikler gibi Yahudiler ve Protestanların sayısı da düşüş göstermektedir. Budist ve Hinduların oranı %0,5 olarak tahmin edilmektedir. Müslümanların oranı ise %6 olarak tespit edilmiştir. Müslümanların Fransa’nın büyük şehirlerindeki oranı ise %13’ü bulmaktadır. Bununla birlikte diğer dini gruplara nazaran en çok dindar oranı da Müslümanlar arasındadır. Nitekim Fransa’da yaşayan Müslümanların yaklaşık yarısı her gün namaz kılmaktadır.

Fransız dinsizlerin oranı kırk yılda şiddetli bir artış göstermiş ve %27’den 58 oranına çıkmıştır. Dinsiz grup ateistleri, agnostikleri ve deistleri kapsamaktadır. Kendini dinsiz olarak tanımlayan bireylerin yaklaşık yarısı Katolik dindar ailelerde büyümüştür.

67 milyon nüfusa sahip Fransa’nın ana kara topraklarının yanı sıra denizaşırı toprakları da bulunmaktadır. 16.yüzyılda sömürgecilik faaliyetlerine başlayan pek çok Avrupa ülkesi arasında yer alan Fransa, Kuzey Amerika, Doğu Asya ve özellikle Afrika kıtalarını keşfe çıkmış ve dünya sömürgecilik tarihinde etkin rol oynamıştır. Nitekim bugün güçlü bir ekonomiye sahip olması ve emperyal bir güç oluşturmasındaki ana faktörlerden biri sömürgeciliktir.

Sömürülen ülkeler arasında Afrika’da özellikle Mağrip bölgesi, Mali, Senegal ve Gine gibi çoğunluğu Müslüman olan ülkeler vardır. Zamanla bazı sömürge ülkeler bağımsızlıklarını elde etse de fakirlik ve işsizlikten dolayı bu ülkelerden Fransa’ya göçler yaşanmıştır. Göç edenlerin büyük bir kısmı kültürünü ve dinini koruyarak Fransa’da hayatını sürdürmüştür.

Nitekim günümüzde Fransa'da yaklaşık 10 milyon Müslümanın olduğu düşünülmektedir. Bu da toplumun %6'sına tekabül etmektedir. Gittikçe artan Müslüman oranının 2050 yılında toplumun %12'sini bulacağı tahmin edilmektedir.

1905 yılında din ve devlet işlerinin ayrımını temin eden laiklik yasası onaylanmıştır. Bu yasayla devlet Kiliseye bahsettiği maddi yardımları kesmiştir. Bununla birlikte yasa, ilkokul, ortaokul, lise, hastaneler ve cezaevlerindeki manevi danışmanların devlet bütçesine dâhil olduğunu belirtmiştir. Bir başka deyişle bu kurumlarda hizmet veren manevi danışmanlar için devletten yıllık bir ödenek sağlanmıştır. Belirtmek gerekir ki bu, her manevi danışmanın devlet memuru olup maaş aldığı anlamına gelmemektedir. Laiklik yasasıyla beraber aslında Kilisenin eli devlet işlerinden çekilmiş, aynı zamanda da inanç özgürlüğü ve bu özgürlükten sadır olan ibadet özgürlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Kapalı kamu alanlarında bu özgürlüğün yaşanabilmesi adına manevi danışmanların hizmet vermeye devam etmeleri çok önemlidir.

20. yüzyılda Fransa'nın sömürge ülkelerden göç edenlerle değişen sosyo-demografik yapısı ve ordusuna eklenen Müslüman askerlerle birlikte Müslüman manevi danışmanların Fransız kurumlarında yer almaları kaçınılmaz olmuştur. Çeşitli sorunlarla karşılaşan Müslüman manevi danışmanlar her bir kurumda apayrı tecrübeler yaşamıştır.

1.1 Araştırmanın Konusu

Manevi danışmanlık ve rehberlik müessesesi gerek resmi gerek gayr-ı resmi şekilde Avrupa ülkelerinde yüz yıllardır süregelen bir gelenek olarak kendini göstermektedir. Hristiyan dininin hâkim olduğu bu coğrafyada rahip ve rahibeler hastanelerde, cezaevlerinde ve orduda çeşitli faaliyetler sürdürmüş, manevi desteğe ihtiyaç duyanların yanında bulunmuş, bir yandan dini ayinlerin gerçekleştirilmesi ve bayramlarda kutlamaların yapılmasında aktif rol oynamış, diğer yandan dindarlara manevi kuvvet olmuş, sorunlarına çözüm aramış, manevi birer önder olarak onları yönlendirmişlerdir.

Ülkemizde yeni neşvünema bulan manevi danışmanlık olgusu, İslam dinini referans olarak Müslümanlara danışmanlık hizmeti sunmayı hedef almıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili bakanlıklarla (örneğin Sağlık Bakanlığı) protokol imzalayıp işbirliği yaparak hayata geçen bir proje kapsamında manevi danışmanların çeşitli sahalarda belirmesi ve hizmet etmesi sağlanmıştır. Proje başlatıldığında alanda ne teoride ne de pratikte zengin bir birikimin olmadığı gözlemlenebilir. Yüksek lisans ve doktora tezlerinin, model önerilerinin ve çeşitli yazıların yazıldığı fakat bunların yetersiz kaldığı genel bir kanıdır. Bu konuda belli bir geçmişe sahip Batılı kaynaklara başvurmak kaçınılmaz olsa gerektir. İngilizce yazılmış eserlerin çevrilmesi ve bunlardan faydalanılması zamanla gerçekleşirken, Fransızcadan tercüme edilmiş yayımlara literatürümüzde rastlamak pek mümkün değildir. Avrupa'nın önemli Hristiyan kalelerinden biri olan Fransa'da yüzyıllardır manevi danışmanlık çalışmaları sürmekte ve önemli bir tecrübe birikimi bulunmaktadır. Bundan istifade etmek, Türkiye'de yeni gelişen bu alanın takipçileri için eşsiz bir keşif olacaktır. Ayrıca Fransa'daki Müslümanların manevi danışmanlık desteğinin nasıl karşılandığı konusuna değinilerek Fransa'da bulunan Müslümanların vaziyeti hakkında bilgi sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda Fransa'da hastaneler, cezaevleri ve orduda yer alan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarını inceleyip açıklayacağız. Bunu yaparken literatür taraması ve doküman incelemesi sayesinde edindiğimiz bilgileri analiz edeceğiz ve okuyucunun takdimine sunacağız.

1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ülkemizde yabancı dil denildiğinde akla İngilizce gelmesi hasebiyle Din Psikolojisi alanında yabancı dilden aktarılan kaynakların hemen hepsi İngilizce kaynaklardan aktarılmıştır. Fransızca kaynaklara ulaşabilen akademisyenimiz çok az sayıdadır. Benim Fransa'da büyümem ve dilini anadil gibi konuşuyor olmam alanımıza farklı bir katkı sunmamı sağlayacaktır.

Manevi danışmanlık kavramı Türkiye'ye yeni yeni kazandırılırken, yüzyılların tecrübesiyle uygulamalarına devam eden Fransız manevi danışmanların tarihine ve tecrübesine vakıf olmak alana katkı sağlayacaktır. Geliştirdikleri sistemi, ortaya

koydukları kurumsal düzeni ve olası problemlerle nasıl başa çıktıklarını öğrenmek bizim yararımızdır. Bunların yanı sıra Fransa Müslümanlarının manevi danışmanlık konusunda karşılaştıkları sorunları ve eksiklikleri bilmek belki de oradaki Müslümanlara, özellikle Türk toplumuna fayda sağlayacak projeler üretilmesine ön ayak olacaktır. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Uluslararası İlahiyat Programı adı altında başlattığı proje kapsamında yurtdışında yaşayan Türk asıllı lise mezunu gençlere ilahiyat lisansını Türkiye'de okuma şansı verilmiştir. Eğitimini tamamlayan öğrenciler tekrar vatandaşı oldukları ülkeye dönüp orada imam veya Diyanet görevlisi olarak çalışmaktadır. Manevi danışmanlık kapsamında ise, bu öğrencilerin manevi danışmanlık eğitimi alıp ülkelerindeki manevi danışman açığını kapatma ve Müslümanlara bu konuda da hizmet verme gibi bir avantajları olabilir. Özellikle de Fransa'da hissedilen bu ihtiyacın giderilmesi son derece önemlidir. Bu konunun Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ele alınıp gerekli inisiyatifleri başlatmasını temenni ediyoruz.

Çalışmanın amacı Fransa'da hastaneler, cezaevleri ve orduda yer alan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarını tespit edip faydalanmak ve alana katkı sunmaktır. Bu konuda öngörülerimiz şu şekildedir:

- Fransa'da özellikle Hristiyanlar, manevi danışmanlık konusunda yüzyıllara dayanan büyük bir geçmişe sahiptir;
- Fransa'da manevi danışmanlık alanında görev alacak kişiler belli koşullara ve eğitime tabidir;
- Fransa'da manevi danışmanların istihdam edilmesini sağlayan belli bir sistem vardır;
- Fransızların tarihî geçmişinden dolayı manevi danışmanlık müessesesi Hristiyanların monopolü altında olsa da, diğer din mensuplarının da manevi danışmanları ihtiyaç dâhilinde görev almaktadır;
- Fransa'da Müslümanların ihtiyacını karşılayacak kadar yeterli sayıda manevi danışman bulunmamaktadır.

Araştırmamız özgünlüğünü, şimdiye dek Fransa'daki manevi rehberlik faaliyetlerinin ele alınmayışından almaktadır. Fransız diline hâkim olan ve bu alanda

araştırma yapan akademisyen sayısının az sayıda oluşu, şimdiye değin çalışılmamış bir konu olmasını açıklamaktadır.

Fransa'da halen sürdürülen ve Türkiye'de gelişen bir çalışma alanı olduğu için konumuz güncelliğini korumaktadır.

1.3 Araştırmanın Problemi

Araştırmanın problemlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Fransa'da manevi danışman olmanın koşulları nelerdir?
- Manevi danışmanların istihdamı nasıl sağlanmaktadır?
- Manevi danışmanların devlet açısından konumu nedir? Fransız devleti manevi danışmanlara herhangi bir destek sağlamakta mıdır?
- Manevi danışmanların ülkede dinlere göre dağılımı nasıldır? Her dinin müntesipleri için yeterli sayıda manevi danışman var mıdır?
- Fransa'nın manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları ne zamana dayanmaktadır? Manevi danışmanların tarihten bugüne geçirdikleri süreç nasıl gelişmiştir?
- Fransa'da manevi danışmanlar hangi alanlarda görev yapmaktadırlar? Alanlara göre (hastane, cezaevi veya ordu) manevi danışmanların konumlarında bir farklılık var mıdır?
- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanıyla alakalı ne kadar kaynak vardır ve türleri nelerdir?
- Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında eğitim nasıl gerçekleşmektedir? Alanın eğitimini veren kurumlar var mıdır? Var ise alım, eğitim süreci, süresi ve dersler nasıldır?
- Fransa'da Müslüman manevi danışmanlar var mıdır? Var ise formasyonları ve istihdamları nasıl sağlanmaktadır? Fransa'da yaşayan Müslümanların manevi danışman ihtiyacı yeterince karşılanmakta mıdır?

1.4 Araştırmanın Sınırlılıklar

Araştırmamız Fransa'yı kapsamakla yetinmiştir. İsviçre, Belçika ve Kanada gibi ülkenin ana dilleri arasında Fransızca olan ülkeler hakkında manevi danışmanlık çalışmalarına rastlasak da araştırmamızda kullanmadık. Bu ülkeleri çalışmamıza dâhil etmek bir yüksek lisans tezinin kapsamını aşacağı için böyle bir kısıtlamada bulunduk.

Fransa'da manevi danışmanlık müessesesi birçok alanda kendini göstermektedir. Okullarda manevi danışmanlık çalışmaları vardır. Hatta araştırmamız sırasında havalimanlarında manevi danışmanlık kurumları olduğunu öğrendik. Bizim çalışmamızda sadece hastane, cezaevi ve orduda yapılan manevi danışmanlık ve rehberlik araştırılmıştır.

1.5 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda tarama tekniği ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Literatür taraması metodu çerçevesinde Fransa'da manevi danışmanlık ve rehberlikle alakalı olan kitaplar, tezler, makaleler ve dergiler taranmıştır. İncelemeye değer olanlar not edilmiş, Fransa'da kütüphanelere gidip bazı kaynaklar yerinde incelenmiştir.

Evren Fransızca manevi danışmanlık ve rehberliğe dair yazılmış eserlerdir. Örneklem ise Fransızca dilinde yazılmış ve araştırma kapsamına girdiğini düşündüğümüz kitap, tez, makale, dergi ve haberlerden oluşmaktadır. Akademik mahiyet taşımayan ve çalışmamıza bir katkı sağlamayacağını düşündüğümüz yazılar (kişisel tecrübe aktarımları, dini danışmanlıkta kullanılan dini öğreti yazıları) tezin kapsamına girmemiştir.

Bunun yanı sıra mülakat tekniğiyle birlikte veri toplanmaya çalışılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerle değişik alanlardaki manevi danışmanlarla görüşülüp bilgi ve görüş toplanmıştır. Bu görüşmeler telefon üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Materyal ve yöntem olarak kaynak tarama, doküman inceleme ve mülakat kullanılmıştır.

1.6 Araştırmanın Sayıltıları

- Araştırmada kullanılan kaynaklar yeterli ve güvenilir içeriktedir.
- Araştırmanın yöntemi, problem ve amaca uygundur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsanların ve insan ihtiyaçlarının değişmesiyle birlikte kullanılan kelimeler veya aynı kelimeye yüklenen anlamlar da değiştirmektedir. Nitekim Ortaçağ'da kullanılan "aumônier" (dini danışman) kelimesinin anlamıyla bugünkü anlamı farklılık göstermektedir. Bu kapsamda kelimenin zamanla kazandığı yeni anlam boyutlarını ele alacağız.

1.1 MANEVİ DANIŞMAN KAVRAMININ TARİHTEKİ TANIMI

"Aumônier" (fonetik: o.mo.nje) kelimesi kaynağını sadaka, bağış anlamına gelen "aumône" ifadesinden almaktadır. Geçmiş yüzyıllarda fakirlere sadaka dağıtan papazlara bu terimle hitap edilirdi.¹ Aslında başka bir terimle bugünkü manevi danışmanlığa daha yakın bir meslek icra edenler vardı: les chapelains (fonetik: ʃa.plɛ̃). Bunlar, kral ve ordusu için ayin düzenlemekle yükümlüydüler. Fakat 14. yüzyılda bu görevi de aumoniers'ler üstlenince chapelain kelimesi unutulmaya yüz tuttu.²

Bu hayırsever hizmeti kurumsallaştırmak adına 15. yüzyılda Fransa kralı 8. Charles "Fransa Büyük Aumônier" terimini icat etmiş ve bu göreve bir başpapaz yerleştirmiştir. Başpapaz aynı zamanda çeşitli kraliyet kurumlarına ve ordu alaylarına "aumônier" atamalarını düzenlemiştir. "Aumônier"ler hem bağış dağıtımı hem de dini ibadetleri yönetme ve pastoral danışmanlık yapma görevlerini üstlenmişlerdir. 1789 Fransız

¹ Diocèse aux armées, "Faut-il encore parler d'aumônier militaire?", y.y., <https://www.dioceseauxarmees.fr/37-divers/247-faut-il-encore-parler-daumonier-militaire.html>.

² Habib S. Kaaniche, *L'Etat Républicain, les religions et les aumoneries, une histoire, des règles; Vol.2 Les aumoneries dans les institutions*, Bayane Paris, 2016, s. 4.

Devrimiyle “Büyük Aumônier” makamı ortadan kaldırılmıştır. Buna rağmen orduda “aumônier” olarak görev yapan papazlar varlıklarını sürdürmüştür. Böylelikle hem sadaka dağıtma hem de dini danışmanlık vazifeleri orduda devam etmiştir.³

İlk “aumônier” terimi orduda ve kraliyet nezdinde kullanılmıştır. Sonrasında kelimenin anlamı genişlemiş ve çeşitli Katolik cemaat kurumlarının başında vazifeli olan papazlara “aumônier” denilmiştir. Bunlar arasında sağlık kurumları da yer almaktadır.⁴ Bundan yola çıkarak “aumônier” kelimesinin hastane ve cezaevlerinde nasıl anlam bulduğunu görebiliriz.

1.2 MANEVİ DANIŞMAN KAVRAMININ BUGÜNKÜ TANIMI

Manevi danışmanlık üç şekilde değişim göstermiştir:

- Manevi danışmanların görevlerinin değişmesi
- Manevi danışmanlığın başlı başına bir yapı oluşturması ve işleyişinin değişmesi
- Manevi danışmanın dışarıya yansıttığı imaj ve dış dünyayla ilişkilerinin değişmesi⁵

Fransız dini tarihiyle özdeşleşmiş olan Katolikler, manevi danışmanlık kurumunu şekillendirmiş, Katolik manevi danışmanların zamanla ve tecrübeyle geçirdikleri gelişim ülkedeki manevi danışmanlık kurumuna genel olarak yansımıştır.

Bugün manevi danışmanın imajı 19. yüzyılınkinden çok farklıdır; tarihte dini danışmanın görevi dua okuyup kişiyi ölüme yolcu etmekten ibaret iken, bugün manevi danışmanın çeşitli görevleri vardır.

19.yüzyılda bu terimin ifade ettiği anlam genişlemiş ve sadece Katolik değil, Protestan, Yahudi ve Müslüman manevi danışmanlar için de kullanılmaya başlanmıştır.⁶

³ Diocèse aux armées, “Faut-il encore parler d’aumônier militaire?”

⁴ Habib S. Kaaniche, *L’accompagnement spirituel en milieu hospitalier*, L’Harmattan Paris, 2005, s. 68.

⁵ a.g.e., s. 67.

⁶ Kaaniche, *L’Etat Républicain, les religions et les aumoneries, une histoire, des règles; Vol.2 Les aumoneries dans les institutions*, s. 5.

Ülkede ilk açılan hastaneler, din adamlarının hem tıbbi hem dini yönden insanları sağlıklarına kavuşturmaya çalıştıkları yapılardır. Zamanla din adamlarının rolleri değişmiş ve manevi danışmanlıkla sınırlanmışsa da varlıkları hep olagelmıştır. Nitekim 1821 yılında yayımlanmış bir kral fermanı manevi danışmanları hastane personelinin önemli üyeleri olarak ele almaktadır.⁷

1905 yılında yayımlanan Din-Devlet ayırımına değinen yasa, manevi danışmanların rolünün kamu kurumlarında dini ritüelleri uygulama özgürlüğünü sağladığını belirtir. Yetmiş yıl kadar sonra 1976'da yayımlanan bir genelgede ise manevi danışmanın görevlerinin tanımında hastalara (psikolojik) destek verilmesi eklenmiştir.⁸

Manevi danışman tanımına hasta desteğinin eklenmesinin çeşitli nedenleri vardır. Toplumda dindar oranının ve dini ritüellere verilen önemin azalması manevi danışmanların hastaların psikolojik yönlerine ağırlık vermelerine zemin hazırlamıştır.

Ayrıca manevi danışmanla hastanın arasındaki ilişki de değişim yaşamıştır. Eskiden görüşmeyi yürüten manevi danışmandı. Doğrular dikte etmek ve dini vecibeleri hatırlatmakla görevliydi. Bugün ise tersine, danışan kişi konuşmayı yürütmektedir ve görüşmede hastanın dini değil psikolojik yönü ön plana çıkarılmaktadır. Dahası, manevi danışman artık ekip çalışması gerçekleştirmekte, hatta diğer manevi danışmanlara veya manevi danışman adaylarına eğitim vermektedir.⁹ Bunun yanı sıra diğer dinlerden olan manevi danışmanlarla iletişim halinde olup toplantılar düzenlemektedirler.

2. HUKUKÎ ÇERÇEVE

Manevi danışmanlığın gelişimi gerek ülkenin değişen siyasi sistemleri gerek toplum dindarlığının azalmasıyla beraber birçok değişimin neticesinde gerçekleşmiştir.

⁷ Kaaniche, *L'accompagnement spirituel en milieu hospitalier*, s. 67.

⁸ a.g.e., s. 69.

⁹ a.g.e., s. 70.

Manevi danışmanlık hizmetinin gelişim göstermesi, beraberinde yeni kanunların yürürlüğe girmesine yol açmıştır. Her bir alan için tasarlanan kanunları ele alacağız.

2.1 YASALARDA MANEVİ DANIŞMANLIK

2.1.1 Orduda Yasal Çerçeve

Ordu kapsamında manevi danışmanlık kurumunun şekillenmesi aşağıda zikredilen kanunlar çerçevesinde gerçekleşir.

15 Haziran 2012 askeri manevi danışmanlığın düzenlenmesi üzerine alınan kararda askeri manevi danışmanların statüleri ve atamaları ele alınmıştır.¹⁰

Bu yasa çerçevesinde ordu kuvvetleri bünyesinde Katolik, Yahudi, Protestan ve Müslüman dinlerinin her birinin askeri manevi danışmanlık uygulaması kurulmuştur. Manevi danışmanlık müessesesi bir Komutan Manevi Danışman idaresinde yönetilmektedir. Her dinden bir Yardımcı Komutan Manevi Danışman her ordunun kuvvet komutanının ve jandarma genel müdürünün yanına yerleştirilir. Her dinden bir Savunma Birimi Manevi Danışman her savunma ve güvenlik birimi genel komutanının yanına yerleştirilir.

Manevi danışmanlar istihdam konusunda Genelkurmay Başkanlığına, yönetim ve idareleri konusunda da Ordu komiserliği merkez müdürlüğüne bağlıdır.

Askeri Manevi Danışmanlar Koordinasyon Konseyi, manevi danışmanlar ile ordu kuvvetleri arasında iletişimi sağlamaktadır.

Askeri Manevi Danışmanlar Koordinasyon Konseyinin başkanı Genelkurmay Başkanıdır. Konsey üyeleri Ordu Kuvvet Komutanları, Millî Jandarma Genel Müdürlüğü, Ordu Komiserliği Merkez Müdürü ve Komutan Manevi Danışmanlardan oluşmaktadır.

Askeri Manevi Danışmanlar Koordinasyon Konseyi, Genelkurmay Başkanı ve en az iki konsey üyesi tarafından düzenlenerek yılda en az bir kez toplanmaktadır.

¹⁰ “Arrêté du 15 juin 2012 portant organisation des aumôneries militaires | Legifrance”, y.y., <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/arrete/2012/6/15/DEFD1221963A/jo/texte>.

Askeri manevi danışmanların organizasyonu ve maddi desteği Genelkurmay Başkanı tarafından belirlenir.

2008-1524 nolu 30 Aralık 2008 askeri manevi danışmanlara ilişkin kararnamede genel düzenleme, istihdam, terfi ve genel disiplin ele alınmaktadır.¹¹

- Birinci Kısım: Genel Düzenleme

Askeri manevi danışmanlar sözleşme gereği hizmet eden askerlerdir. Kendilerine özgün olan ve genel askerlik hiyerarşisiyle bağlantısı olmayan askeri manevi danışman rütbesine sahiptirler.

Komutan Manevi Danışman, Komutan Yardımcısı Manevi Danışman veya Savunma Birimi Askeri Manevi Danışmanı adlandırmalarını Savunma Bakanı kararıyla, sorumluluklarına göre alabilirler.

Askeri manevi danışmanlar ordu ve orduya bağlı birlikler tarafından talep geldiğinde personele dini destek sağlarlar.

Komutan Manevi Danışman kendi dinine mensup manevi danışmanların etkinliklerini düzenlenmelerini ve askeri yetkililerle dini otorite arasında irtibatın gerçekleşmesini sağlar. Komutan Manevi Danışman Genelkurmay Başkanının özel danışmanıdır.

Komutan Yardımcısı Manevi Danışman bulunduğu birimdeki otoritenin dini ritüellere ilişkin sorularına yanıt verir.

Savunma Birimi Askeri Manevi Danışman, savunma bölgesinin coğrafi sınırlarında manevi danışmanlarının etkinliklerini koordine etme ve izlemeden sorumludur.

Askeri manevi danışmanlar aynı anda iki otoriteye bağlıdır:

1- Dinlerinin Komutan Manevi Danışmanına, dinlerine ilişkin sorular konusunda;

¹¹ “Décret n° 2008-1524 du 30 décembre 2008 relatif aux aumôniers militaires | Legifrance”, y.y., <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020018544>.

2-Askeri otoriteye, ordu kuvvetleri ve orduya bağlı birlikler çerçevesinde görevlerini uygulama konusunda bağlıdırlar. Yalnızca yönetim birliği komutanlarından emir alabilir ve ne emir ne de ceza verme yetkisine sahiptirler.

Komutan Manevi Danışmanlar, Savunma Bakanı tarafından her dini kurumun sunduğu adaylar arasından seçilir. Diğer manevi danışmanlar ise Savunma Bakanı tarafından Komutan Manevi Danışmanın sunduğu adaylar arasından seçilir.

- İkinci Kısım: İstihdam

Askeri manevi danışmanlar ordunun sağlık hizmetleri bünyesinde bir sözleşme imzalarlar. Askeri manevi danışmanların sözleşmeleri süreleri muayyendir ve askeri manevi danışman rütbesinin sınır yaşına kadar yenilenebilir.

Savunma hukukunun L.4132-1 nolu yasasındaki koşulları ihlal etmeksizin, bir askeri manevi danışman sözleşmesi imzalamak için:

1. Askerlik hukukunun yükümlülüklerini yerine getirmiş olmak gerekir
2. Adli sicil kaydında başvurduğu görevle bağdaşmayan hiçbir ifade bulunmaması gerekir
3. Bakalorya (lise diploması) veya dengini haiz olmak gerekir

Eđer askeri manevi danışmanlar sözleşme imzaladıklarında halen o görevdeler ise eski sözleşmeleri feshedilir ve yenisi imzalanır.

Mesleği asker olanlardan askeri manevi danışman olmaya kabul edilen askerler, mesleği askerlik olanlara uygulanan düzenlemelere tabidir. Savunma hukukunun L.41-34-2 nolu maddesine göre askeri manevi danışman rütbesine geçici olarak yerleştirilirler. Geçici görev altı aylık olup, sağlık nedenlerinden veya göreve yetersiz intibaktan dolayı bir kez yenilenebilir. Bu sürenin sonunda askerlik mesleğinden istifa edip askeri manevi danışmanlık sözleşmesi imzalarlar.

İlk sözleşme altı aylık deneme sürecinden sonra iki yıllık nihai sözleşme halini alır.

Deneme dönemi yalnızca bir kez sağlık nedenlerinden veya göreve yetersiz intibaktan dolayı yönetim tarafından yenilenebilir. Deneme döneminde, hangi zamanda

olursa olsun, taraflardan herhangi biri tarafından feshedilebilir. Yönetim tarafından feshedildiği takdirde gerekçe belirtilmesi gerekir.

İlk askeri manevi danışmanlık sözleşmesi, mesleği askerlik olup istifa ederek askeri manevi danışman olanlar için deneme dönemi olmadan başlar. Sonraki sözleşmeler en az iki yıllık, en fazla sekiz yıllık sözleşmelerdir. Son sözleşmenin süresi sınır yaşından dolayı iki yıldan az olabilir.

- Üçüncü Kısım: Terfi

Tablo 1. Askeri manevi danışman rütbesinin kademelere göre terfi

Adlandırma	Kademeler	Kademeye geçiş koşulları	Referanslar
Komutan askeri manevi danışman	3. kademe	Önceki kademe 4 yıl geçirdikten sonra	Yarbay 1. kademe
	2. kademe	Önceki kademe 2 yıl geçirdikten sonra	Binbaşı 3. kademe
	1. kademe	Savunma bakanının kararıyla atama	Binbaşı 2. kademe
Yardımcı komutan askeri manevi danışman	3. kademe	Önceki kademe 2 yıl geçirdikten sonra	Yüzbaşı 4. kademe
	2. kademe	Önceki kademe 2 yıl geçirdikten sonra	3. kademe
	1. kademe	Savunma Bakanının kararıyla atama	2. kademe

			Yüzbaşı
Savunma birimi askeri manevi danışmanı	3. kademe	Önceki kademede 2 yıl geçirdikten sonra	4. kademe
	2. kademe	Önceki kademede 2 yıl geçirdikten sonra	3. kademe
	1. kademe	Savunma Bakanının kararıyla atama	2. kademe
Askeri manevi danışman	5. kademe	Askeri manevi danışman olarak 10 yıl görev yaptıktan sonra	Yüzbaşı 4. Kademe
	4. kademe	Askeri manevi danışman olarak 8 yıl görev yaptıktan sonra	Yüzbaşı 3. kademe
	3. kademe	Askeri manevi danışman olarak 6 yıl görev yaptıktan sonra	Yüzbaşı 2. kademe
	2. kademe	Askeri manevi danışman olarak 2 yıl görev yaptıktan sonra	Teğmen 2. kademe
	1. kademe		Teğmen 1. Kademe

- Dördüncü Kısım: Genel Disiplin

Askeri manevi danışmanlara uygulanabilir disiplin cezaları:

1. Uyarı
2. Kınama
3. Ayıplama

2.1.2 Cezaevinde Yasal Çerçeve

2009-1436 numaralı 24 Kasım 2009 yasasıyla birlikte tutukluların dini ifade özgürlüğüne sahip oldukları, kurumun güvenlik kurallarını ihlal etmeden ve buldukları kurumda ibadethane için uygun bir mekânın tahsis edilmesiyle cezaevi kapsamında ibadet edebilirler.

20 Eylül 2012 tarihli genelgenin konusu ceza infaz kurumlarında hizmet veren cezaevi manevi danışmanlarıdır.

Ulusal Manevi Danışmanın atanması ele alınmaktadır. Cezaevi kurumunda bir manevi danışmanlık kurumunun ihdasını isteyen din temsilcileri, uygun gördükleri bir Ulusal Manevi Danışman adayını sunmaları gerekmektedir. Bu Ulusal Manevi Danışmanın atamasını da İçişleri Bakanı gerçekleştirir.

Bölge sorumlusu manevi danışmanlar, sorumlu oldukları bölge çapındaki cezaevlerindeki manevi danışmanların üzerinde otorite sahibidirler.

Cezaevi manevi danışmanları, dini kurumları tarafından talepte bulunulması takdirde cezaevlerinde hizmet verebilirler. Cezaevleri bölgelerarası müdürlüğü, Ulusal Manevi Danışmanın teklifiyle ve bölge valisinin onayıyla manevi danışman adayını kabul eder ve cezaevinde hizmet vermesine izin verir. Gönüllü manevi danışmanlar için de aynı işlem söz konusudur.

Manevi danışman adayının istihdam talebi dini kurumdan bağımsız bireysel olarak gerçekleştirilirse, cezaevi dini kurumdan adayla ilgili onay alır. Burada cezaevi

yönetiminin dini kuruma danışması, Din-Devlet ayrımı yasası gereği Devletin dini kurumun yerine geçip onun adına karar vermemesi içindir.

Cezaevinde hizmet veren manevi danışmanlarının, gönüllü veya ücretli olması fark etmeksizin, hizmet dönemleri süresizdir. Manevi danışman yardımcılarının ise çalışma izinlerini iki yılda bir yenilemeleri gerekmektedir.

Özel günlerde veya özel bir program düzenlendiğinde cezaevinde manevi danışmanına eşlik edecek olan yardımcılar cezaevi yönetiminden izin alırlar. İzinleri bir yıl geçerlidir.

2.1.3 Hastanede Yasal Çerçeve

31 Mart 1926 tarihli bakanlık genelgesinde hastanelerde dini ritüellerin manevi danışmanlar tarafından yönetildiği ve talep eden her hastaya bu hizmetin ulaştırılması gerektiği belirtilmiştir.¹²

19 Ocak 1976 tarihli 235/DH/4 numaralı genelgenin¹³ önemini üç noktada açıklayabiliriz. Öncelikle hastane manevi danışmanlarının uygulama alanları belirlenmiştir. Buna göre yayımlanan genelge devlet hastanelerinde hizmet veren manevi danışmanları kapsamına almaktadır. İkinci olarak manevi danışmanların hem dini hem psikolojik destekleri ele alınmıştır ve hastane girişinde dini mensubiyetini belirten hastalara hizmet verebilecekleri ifade edilmiştir. Son olarak manevi danışman olma şartları sıralanmıştır. Bunlar Fransız vatandaşı olmak, kişinin sabıka kaydı olmaması, mesleğini icra etmek için yeterli sağlık durumuna sahip olmaktır.

Günümüzde hastalara din mensubiyetleri sorulmamaktadır. Hasta talebi üzerine istediği dinin manevi danışmanına yönetilmektedir.

Manevi danışmanların konumunun da ele alındığı bu genelgede sözleşmeli oldukları ve üç yıllık sözleşmeye tabi oldukları belirtilmiştir. Manevi danışmanlar tam zamanlı veya yarı zamanla hizmet verebilmektedirler.

¹² Kaaniche, *L'accompagnement spirituel en milieu hospitalier*, s. 160.

¹³ a.g.e., s. 169.

2011’de yayımlanan bir genelge manevi danışmanların görevlerinin etki alanını sınırlamaktadır. Kurumun her hastaya bu hizmeti sağlama zorunluluğu vardır fakat manevi danışman ancak manevi danışmanlık hizmeti talep eden hastalara hizmetini sunabilmektedir.

Manevi danışmanların rolü hastalara hizmetle sınırlı kalmamakta; manevi danışman sağlık personelinin bilgilendirmeli, onların bazı kararlarının hastanın inanç ve dini uygulamaları açısından yol açabileceği etkileri dile getirmelidir. Böylelikle genel anlamda kurumun verdiği hizmete katkıda bulunmuş ve gelişmesini sağlamış olur.

Manevi danışman kurum içinde formasyon etkinlikleri düzenleyebilir, personeli dini gelenekler ve her dinin cenaze ve defin işlemleri gibi kendine özgü özellikleri hakkında bilgilendirme yapabilir.

Sözleşmeli manevi danışmanlar sağlık sigortasına sahiptirler fakat emeklilik durumu yalnızca tam zamanlı manevi danışmanlar için geçerlidir.¹⁴ Fakat hastane manevi danışmanlarının çoğunun yarı zamanlı sözleşmeye sahip olduklarını belirtmek gerekir.

Bununla birlikte gönüllü manevi danışmanlara dair hiçbir düzenleme veya yasal çerçeve söz konusu değildir. Gönüllü manevi danışmanların durumu genelde hastaneyle anlaşmalı şekilde gelişmektedir. Gönüllü manevi danışmanların bu duruma buldukları bir çözüm de hastane kapsamında bir dernek kurmaları ve dernek gönüllülüğü çerçevesi altına girmeleridir.¹⁵

Fransa’nın güneyinde hastane ve cezaevi bölge sorumlusu olan ve alanında uzman sayılan Habib Kaaniche’in tespitlerine göre hastane manevi danışmanlarının hizmetini çerçeveleyen kanunlar bugünkü manevi danışmanlık kapsamına karşılık gelmemekte ve bugünün sorunlarına cevap vermemektedir.¹⁶ Yasaların yetersiz kalışı ve gelişen manevi danışmanlık kapsamına uymayışı otoriteleri sarsmalı ve bu konuda gereken adımları atılmasına vesile olmalıdır. Maalesef ordu ve cezaevi manevi danışmanlıklarına verilen önemin hastane manevi danışmanlığına verilmediği aşikârdır.

¹⁴ Kaaniche, *L’Etat Républicain, les religions et les aumoneries, une histoire, des règles; Vol.2 Les aumôneries dans les institutions*, s. 514.

¹⁵ a.g.e., s. 519.

¹⁶ a.g.e., s. 520.

2.2 LAİKLİK

2.2.1 Orduda Laiklik

2018 yılında Savunma Bakanlığı tarafından ilk kez orduda laiklikle alakalı bir kitapçık yayınlanmıştır. Kitapçıkta ordunun Fransız toplumunun tüm çeşitliliğiyle bulunduğu tek kurum olduğu belirtilmiştir. Laiklik, dinin görünürlüğünü engellemek değil, herkesin faydasına olacak şekilde dinin düzenlenmesidir. Laiklik konusunda örnek olmak isteyen Ordu Bakanlığı, ifade özgürlüğüne ve eşitliğe son derece önem vermektedir.¹⁷

2.2.2 Cezaevinde Laiklik

Dinin devletle olan ayırım sisteminin yerleştirilmesinden sonra dinin cezaevlerinde itibarının zayıfladığı görülmektedir. 1885'ten beri resmi olarak mahkûmlara dini destek sağlanması mecburi değildir. 19. Yüzyılda manevi danışmanlar devlet memuru olmaktan çıkarılmış, cezaevlerine manevi danışmanlar için aktarılan bütçe tamamen kesilmişti.

Bununla birlikte cezaevlerinde hala Hristiyanlığa dair izler görmek mümkündür. Örneğin bir cezaevi müdürünün odasında oldukça gösterişli ve dikkat çekici bir Meryem ana simgesi yer almaktadır. Kendisinden önceki müdürden kaldığını belirten yeni cezaevi müdürü, Meryem ana simgesini göreve başladıktan çok zaman sonra fark ettiğini ve olduğu yerde bırakma kararı aldığını ifade etmiştir. Kamu alanı olan cezaevi müdür odasında dini sembollerin yasak olduğunu hatırlatırsak, bu durumun normal karşılanmaması gerekir. Ama görünen o ki ne müdür, ne personel ne de bir tutuklu buna dikkat çekmiş veya bundan rahatsız olmuştur.¹⁸

¹⁷ Ministère des Armées, “Expliquer la laïcité française”, 2018, https://www.defense.gouv.fr/content/download/526851/9095769/file/Laicite_27oct2017.pdf.

¹⁸ Céline Béraud, Claire de Galembert, Corinne Rostaing, *De la religion en prison*, Presses Universitaires de Rennes, 2016, s. 30.

2.2.3 Hastanede Laiklik

Ortaçağ'da sağlık kurumları Kilise idaresi altındayken sağlık personeli din adamlarından oluşmaktaydı. Zamanla evirilen hastane konsepti birçok değişimden geçmiştir. Bu bağlamda hastane kapsamında laikliğin uygulanması açısından üç önemli dönüm noktasını şu şekilde ayırt edebiliriz.

1789-1848 yılları arasında mutlakiyetçi laiklik döneminde, hastanenin yasal çerçevesi tamamen değiştirilip kuruma laik bir statü verilmiş ve kurum belediyeler tarafından yönetilmiştir.

1848-1975 arası liberal ve cumhuriyetçi laiklik döneminde, 1905 yılına kadar manevi danışmanlar tanınmazken 1905 yasasıyla manevi danışmanlar bir miktar ödenek olarak hastane kapsamında tanınmaya başlamıştır.

Süregelen statükodan sonra son dönem olarak 1990 ve sonrasını gösterebiliriz: birçok değişim gören hastanenin yasal çerçevesi ve yönetim biçimiyle birlikte manevi danışmanlık hususunda da değişimler gözlenmiş ve Müslüman manevi danışmanlığı ortaya çıkmıştır. Böylelikle manevi danışmanlık kurumları çoğalmış, çeşitlilik ortaya çıkmıştır.

Tarihinin ilk zamanlarında tamamen Katolik olan hastaneden sonra tamamen laik olan hastane biçimi yer almıştır. Bugün ise bu iki modelin mezcedilmiş haline şahitlik etmeyiz ve sadece Katoliklerin değil diğer din mensuplarının da tanındığı ve yer aldığı yeni bir manzarayla karşı karşıyayız.

Hastane idaresinin hastalara faydalanabilecekleri her dinin manevi danışmanlık kurumundan haberdar etmesi zorunludur. Nitekim 7 Ocak 1997 tarihli bakanlık kararıyla sağlık kurumlarına yeni gelen hastalara takdim edilen karşılama kitapçığında çeşitli dinlerin ve temsilcilerinin bilgileri yer almalıdır.¹⁹ Buna rağmen bazı hastalar manevi danışmanlık kurumundan haberdar olmadıkları için böyle bir hizmete başvurmamaktadır. Bu durumu hastaların hastane kitapçığını dikkate almamaları veya bazı hastanelerin bu yasaya uymadıkları gerekçesiyle açıklayabiliriz.

¹⁹ Christian Delahaye, *La Laïcité à l'hôpital*, 2014, s. 52.

2003 yılında Bernard Stasi önderliğinde kurulan Laiklik Komisyonu hastanedeki laiklik algısı üzerine bir rapor hazırlamış ve hastaların hastane personeline karşı çıkmak veya yapmaları gereken bakımı reddetmek gibi uyması gereken zorunlulukları ele alan yasaların yürürlüğe girmesi gerektiğini raporlamıştır.²⁰

Stasi raporu sonrası 2005 ve 2006 yıllarında olmak üzere iki bakanlık kararı alınmış, bu kararlarda hastaların hakları ve yükümlülükleriyle birlikte kişilik haklarına saygı ve ayrımcılığa karşı önlemler içeren yasalar tasarlanmıştır. Bu çerçevede yasalarda hastanın dinini yaşama özgürlüğü, yemek konusunda dinine ve yasaklarına saygı duyma, ifade ve hareket özgürlüğü konularına yer verilmiştir.²¹

2006 yılında yayımlanan kararda manevi danışmanlara ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Sözleşmeli personel olarak alımlarının yapılmasına ve bu sözleşmenin üç yıllık olmasına karar verilmiştir.

3. MEDENİYET VE YURTTAŞLIK EĞİTİMİ

Fransız otoriteleri manevi danışmanların din eğitimlerini kendi dini kurumlarından sağlamalarını istemiştir. Fakat din eğitimlerinin yanı sıra manevi danışmanların medeniyet ve yurttaşlık eğitimi almalarını zorunlu kılmıştır. Bu eğitimde Cumhuriyet ve laiklik değerlerinin öğretimi ön plandadır.

Bu eğitimin oluşturulmasının nedeni olarak Müslüman manevi danışmanlıklarının ihdasını öne sürebiliriz. Zira ülkede yüzyıllardır manevi danışmanlık hizmeti verilmesine rağmen bu türden bir eğitimin gerekliliği hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Bu eğitimle özellikle ordu ve cezaevi manevi danışmanlarının Fransız kültürüne aşinalığı ve Fransız Cumhuriyetinin değerlerine aidiyetleri pekiştirilmek istenmiştir. Orduda veya cezaevinde hizmet veren manevi danışmanlar istihdam edilmelerinden önce İstihbarat Servisleri tarafından araştırmaya tabi tutulmaktadırlar. Buna rağmen böyle bir eğitimin gerekliliğine karar verilmiş ve zorunlu kılınmıştır.

²⁰ a.g.e., s. 61.

²¹ a.g.e., s. 64.

3 Mayıs 2017 tarihli 2017-756 numaralı kararnameye göre ordu, hastane ve cezaevinde ücretli olarak görev yapan manevi danışmanlara medeniyet ve yurttaşlık eğitimi zorunlu kılınmıştır. Bununla birlikte henüz bu eğitimin diplomasını almamış adayların bu formasyona başvurmaları için iki yıl kadar bir süre tanınarak istihdam edilmelerine karar verilmiştir. Bu süre sona erdiğinde manevi danışman diplomayı haiz değilse sözleşmesi yenilenmemektedir.²² 2017 yılı öncesinde ücretli olarak görev yapan manevi danışmanların da görev sürelerinde bu eğitimi almaları sağlanmaktadır.

Fransa genelinde bu formasyonu sağlayan yirmi üniversite ve enstitü bulunmaktadır.²³

Ulusal mesleki sertifikalandırma komitesi, medeniyet ve yurttaşlık eğitiminin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Ülkenin sosyal ve tarihi bağlamına, Fransa'nın hukukuna ve kurumlarına, laiklik ilkesi ve uygulamalarına dair ortak temel bilgiler aktarmak
- Dini kurumların ve personellerin idaresini kolaylaştıracak araçlar sunmak ve manevi danışmanları görevlerine hazırlamak
- Fransız topraklarında yaşayan dinler ve dini kurumlar hakkında bilgilendirme ve dinlerarası diyalogu teşvik etme

Medeniyet ve yurttaşlık eğitimi en az 125 saat içermelidir ve üç temel öğretimi barındırması gerekir. Aşağıdaki ilk iki maddeye en az 70 saat ayrılmalıdır.

- Cumhuriyetin kurumları ve laiklik (örnek: Fransa'nın kurumsal yapısı, tarafsızlık ilkesi ile vicdan ve ibadet özgürlüğü, eşitlik, entegrasyon politikaları)
- Din özgürlüğünün temel prensipleri (örnek: kamu hukuku ile dinlerin düzenlenmesine ilişkin ölçüler, aile ve hukuku ve çalışma hukuku)

²² Ministère de l'intérieur, "Une nouvelle obligation de formation pour les aumôniers militaires, hospitaliers et pénitentiaires rémunérés et nouvellement recrutés / 2017 - Actualités / Archives des actualités / Archives - Ministère de l'Intérieur", 2017, <https://www.interieur.gouv.fr/Archives/Archives-des-actualites/2017-Actualites/Une-nouvelle-obligation-de-formation-pour-les-aumoniers-militaires-hospitaliers-et-penitentiaires-remunereres-et-nouvellement-recrutes>.

²³ a.yer.

- Dinlerin beşeri ve sosyal ilimleri (örnek: Sekülerleşme kapsamında Fransa’da var olan dini grupların dinamiklerinin sosyolojik analizi, dinlerarası diyaloga dair öğretiler)²⁴

Bu bağlamda ilginç olan nokta, Fransız otoritelerinin manevi danışmanlar için kendi alanları ve meslekleri üzerine formasyon geliştirmesi veya bir standart getirmesi gerekirken, alanlarında ve mesleklerinde doğrudan etkili olmayan bir yurttaşlık eğitime tabi tutmasıdır. Daha önce de değindiğimiz gibi, bu durumu Müslüman manevi danışmanlığın resmileşmesi ve gün geçtikçe büyümesiyle ilişkilendiriyoruz. Fransa’nın çeşitli kurumlarında hizmet veren Müslüman manevi danışmanların Fransız kültürünün değerlerine sahip olmaları gerektiğine inanan Fransız otoriteleri, çözümü böyle bir eğitimi zorunlu kılmakta bulmuştur.

²⁴ “Formation civile et civique - CNCP (Inventaire)”, 2017, <https://inventaire.cncp.gouv.fr/fiches/3551/>.

İKİNCİ BÖLÜM

ORDUDA MANEVİ DANIŞMANLIK

1. TARİHSEL ÇERÇEVE

Fransız tarihinde Hristiyanlık, yüzyıllar boyunca toplum nezdinde varlığını sürdürmüş ve Kilise'nin etkisi hayatın her alanında hissedilmiştir. Bazı dönemlerde Kilise güç kaybetse de toplumda ve kurumlarda Hristiyan dinine ve kültürüne bağlılık eksilmemiştir. Askeriyede de bu bağlılık gözlemlenmiştir. Fransa için savaşan askerlere dini rehberlik edilmesi son derece önem verilen bir konuydu.

Ortaçağ'da Fransa'da dini danışmanlığın tarihini ve geçirdiği serüveni ele aldık. Sonrasında Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında seferber olan dini danışmanların konumları, görevleri ve karşılaştıkları çeşitli sorunları inceledik.

Bu kısımda dönemin hâkim dini Katoliklik olduğu için bölümde kısaca din kelimesi kullanıldığında kast edilen Katolikliktir. Ayrıca “manevi danışmanlık” terimi yerine tarihteki konumunu daha iyi yansıtan “dini danışman” terimi tercih edilmiştir.

1.1 SEKİZİNCİ YÜZYILDAN ON DOKUZUNCU YÜZYILA KADAR ORDUDA DİNÎ DANIŞMANLIK

Bu bölümün oluşturulmasında Fransız ordusunda dini danışmanların tarihçesine dair kaleme alınan bir eserden istifade ettik. Bu eserden yola çıkarak orduda dini danışmanların ortaya çıkışından başlayarak 19. yüzyıla kadar olan süreci özetledik. Bu çalışmanın orijinal ismi “Historique Du Service Religieux Dans Les Armées” (Askeriyede Dini Hizmetin Tarihçesi) olmakla birlikte yazarı L. Leques, levazım subayı olarak orduda görevde bulunmuştur.

Roma İmparatorluğunun çöküşünün sebebi siyasi merkezleşme ve dini septisizm olduğu iddia edilerek, çözüm ve kalkınma yolunun Hristiyanlıktan geçtiğine kanaat edilmişti. Dinin, halklar arası siyasî birliği sağlayacağı öne sürülmüştü. Genel anarşi ortamında Kilise muazzam bir sığınak olmuştu. Ortaçağın en güçlü hayırsever kurumunun Kilise olduğu iddia edilmiş, hatta Papa Avrupa'da en çok misyoner yetiştiren Kilisenin Fransa Kilisesi olduğunu itiraf etmişti.

Fransa kralı Clovis'in Hristiyanlığı benimsemesinden sonra askeriyede rahiplerin görevlendirilmesi kaçınılmaz olmuştu. 8. yüzyıldan itibaren din görevlileri orduda resmî olarak bulunmuş, çeşitli görevlerde yer almıştı. 742'de düzenlenen ilk Rastibonne Konsilinden sonra her ordu komutanının iki piskopos ve kâtipler eşliğinde sefere çıkacağına dair karar alınmıştı. Bu tarihten sonra yapılan seferlerde din adamları askerlere eşlik etmeye başlamıştı. Papazlar askerler gibi savaş ortamında oldukları için silah taşımışlardı. Ancak içlerinden yaralanan hatta ölenler olmaya başlayınca silah taşımaları bir süre sonra yasaklanmış ve savaşmak yerine Tanrı'ya dua etmeleri ve ilahi söylemeleri istenmişti. Rahmet ve bereket vesilesi olmaları için iki-üç kişi haricinde hiçbir piskoposun savaşa katılmaması gerektiğine karar verilmişti. Savaşa katılmayan rahiplerin görevleri ise buldukları yerlerdeki kiliseleri düşmana karşı korumaktı. Üstelik geride kalan ve yağma, ölüm ve yangından muzdarip olan halkın başında bir din görevlisinin bulunması topluma güç ve güven vermekteydi.

9. yüzyılda dini hizmetler tamamen özelleştirilerek krallara veya prenslere has kılınmaya başlandı. Nitekim 11. yüzyılda Haçlı seferleri başlatıldığında papazlar krallara eşlik etmiştir. Bu dini seferlere bazı papazlar asker olarak katılmışken bazıları da hacı olarak katılmayı tercih etmiştir. Papazlar sadece kralların yanında bulunuyor, askerlere özel olarak hizmet sunmuyorlardı. Ancak muharebeye başlamadan önce ayinler ve dualar yaptıklarını söyleyebiliriz.

Askeri danışmanlığın belli bir düzene girmesi 14. yüzyıla tekabül eder. Zira bu tarihlerde kraliyet danışmanları, orduya din görevlisi olarak görevlendirilmeye başlanır. Böylelikle dini danışmanlar saray sınırlarının ötesinde kraliyetin çeşitli kurumlarında görev alırlar ve tekrar askerlere hizmet vermeye başlarlar.

Dini danışmanlar 1681’de bir kanunnamenin yayımlanmasıyla birlikte Deniz Kuvvetlerinde de görevlendirilmelerine ve uzun yolculuğa çıkan gemilere bir dini rehber tayin edilmesine karar verilir.

Bu gelişmelerden sonra 18. yüzyıla gelindiğinde birçok kurumda olduğu gibi askerî danışmanlık için de yeni bir çağ başladı. Nitekim 1792’de kraliyet danışmanlık makamı kaldırıldı. Fransa’nın Restorasyon adıyla anılan dönemi içinde 1 Ekim 1814 tarihinde yayımlanan kanunnameye dini danışmanlara ilişkin maddeler yer aldı. Dini danışmanların görevleri askerî hastanelerde hastaların dini duygularını düzenlemede yardımcı olmak, ayinler tertip etmek ve hastaları teselli edip destek olmak şeklinde sınırlandırıldı. Her askerî hastaneye bir dini danışman tahsis edildi. İstihdamları ise İçişleri Bakanının piskoposların sunduğu dini danışman adayları arasından seçip Savaş Bakanlığına atamasını yapılarak sağlandı. Buna göre her hastaneye dini danışmanlar yerleştirildi ve hastanelerin büyüklüğü ve yoğunluğuna göre maaş aldılar, bu da yıllık 400 ile 500 Frank (dönemin para birimi) arası değişen bir rakam olarak kayıtlara geçmiştir.

1880 yasaı ile birlikte orduda maaş alan dini danışmanların sayısını en aza indirilmiş ve çok az sayıda dini danışmanın devletten maaş alması söz konusu olmuştur.²⁵ Bu nedenle dini danışmanların çoğu maaşlarını piskoposluktan temin etmekteydi.

1.2 YİRMİNCİ YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE

20. yüzyılda devletlerarası çatışmalar savaşırlara dönüşmüş ve iki büyük dünya savaşı meydana gelmiştir. Bu süreçte dini danışmanlar orduda görev almış, manevi danışmanlık kurumu gelişme göstermiş ve ordudaki yerini almıştır. Bu süreci çok detaylı bir şekilde analiz eden ve doktora çalışması haline getiren Xavier Boniface’ın “1914’ten 1962’ye Kadar Fransız Ordusunda Dini Danışmanlık” (*L’aumônerie Militaire Française de 1914 à 1962*) adlı eserinden istifade ettik. 1997 yılında jüri onayından geçen doktora tezi Fransa’nın Boulogne-sur-Mer bölgesinde bulunan Littoral-Côte d’Opale Üniversitesinin bünyesinde hazırlanmıştır. Çalışmamızın bu kısmı bu araştırmadan özetlediğimiz bilgilerle hazırlanmıştır.

²⁵ Xavier Boniface, *L’aumônerie militaire française de 1914 à 1962*, Université du Littoral-Côte d’Opale, 1997, s. 26.

Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşından önce 1909 yılında yirmi papaz Angers’de bir araya gelip “Fransa Dini Danışmanlar Birliği”ni kurmuşlardır. Ancak bu birlik, dini danışmanlardan rahatsız olan Kilise karşıtları yüzünden faaliyetlerini asgari seviyede tutmak durumunda kalmıştır. Görüldüğü üzere din karşıtlarının oluşturduğu baskıya rağmen Fransız rahipler, gerek Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında gerekse bu iki savaşın arasındaki dönemde dini danışmanlığın önemine binaen her halükarda askerlerin yanında bulunmak ve Tanrı’nın desteğini hissetmelerini sağlamak istemişlerdir.

1.2.1 Birinci Dünya Savaşında Askeri Dini Danışmanlar

1880 yasası ve 1913 kararnamesi doğrultusunda görev yapan dini danışmanlar 1914’te Birinci Dünya Savaşının başlangıcında sedyeci grubuna bağlıydı. Ne hiyerarşide bir yerleri vardı ne de rütbe sahibiydiler. Üniforma giyme zorunlulukları yoktu. Bir yandan başhekimin emri altındayken diğer yandan Kilise piskoposluğuna tabiydiler. Dini danışmanlar görevli olarak hizmet vermelerine rağmen dini danışmanlık kurumu diye bir şey yoktu.²⁶ 7 ağustos 1914 tarihinde yayımlanan kararnameyle dini danışmanlar savaş döneminde Deniz Kuvvetlerinde de yer almaya başladılar. “Geçici” dini danışman olarak kabul edilenler gemi-hastanelerde hizmet vermekteydiler.²⁷

Dini danışmanlar savaş zamanında sağlık ekiplerinin oluşturduğu ve yaralılara ilk yardımların yapıldığı gezici hastanelerde kalıp hastabakıcılara yardım eder, hastaları teselli eder, onlara dualar eder ve dini uygulamalar gerçekleştirirdi. Dini danışmanlar cephedekilere destek vermek istese de başhekim buna her zaman izin vermeyebilirdi. İzin verildiği takdirde siperde veya siperin gerisinde askerleri cesaretlendirir ve onlara dini telkinde bulunurlardı. Savaşta genel olarak saldırı gününden önce birlikler ziyaret edilerek onlara Tanrı’nın desteğinin üzerlerinde olduğu hissettirilmeye çalışılır,²⁸ askerler kutsanır ve günahlarının affı için dua edilirdi.²⁹ Bu da askerlerin motive olmasını ve cephede daha cesur olmalarını sağladı.

²⁶ a.g.e., s. 39.

²⁷ a.g.e., s. 41.

²⁸ a.g.e., s. 76.

²⁹ a.g.e., s. 77.

Orduda dini danışmanlığın kurum olarak sistemli bir şekilde düzenlenmesi için dini danışman olarak görev yapan papazlar şikayetlerde bulunmuş fakat Fransız askerî dini danışmanlık oluşumunun yönetim ve hiyerarşi sorunu savaş döneminde hemen çözülememiştir. Papazlar kendi hallerine bırakıldıklarını, rehberleri olmadan desteksiz bir şekilde vazifelerini sürdürmeye çalıştıklarını ve dilek veya şikâyetlerini bildirecek bir merkezlerinin bile olmayışından yakınmışlardır. Fransa, o dönemde Avrupa ülkeleri arasında dini danışmanlık konusunda merkezîleşme ve kurumsallaşmanın oluşmadığı nadir ülkeler arasındadır.³⁰ Sayı bakımından da bazı ülkelerin gerisinde kalmıştır; nitekim İtalyan askerlerine 2700 dini danışman hizmet etmiştir. Belçikalılarda 239 dini danışman sayılırken, Almanya’da savaşın başında 77 Katolik bir o kadar da Protestan dini danışman olduğu fakat savaş esnasında bu rakamın yükseldiği not edilmiştir.³¹ Fransa’da ise Birinci Dünya Savaşında 1914 ile 1918 yılları arasında 500’e yakın dini danışman seferber olmuştur. Bu rakam 250 görevli, 250 de gönüllü dini danışman olarak açıklanmıştır. Bununla birlikte savaş boyunca dini danışmanlar arasında yüze yakın kişi hayatını kaybederken onlarca yaralının bulunduğu da not etmek gerekir.³²

Gönüllü dini danışmanlar resmî izin almadan ve ücrete tabi tutulmadan ordu yönetimine başvurarak askerlere dini hizmet veriyorlardı. Birinci Dünya Savaşının ilk yılında toplam 200 Katolik gönüllü dini danışmanın hizmet verdiğini söyleyebiliriz. 1914 yılının sonunda maddî durumlarının düzenlenmesine ilişkin bir genelge yayımlandı ve günlük 10 Frank olmak üzere maaş almalarına karar verildi.³³ Dini danışmanlıktan bağımsız olarak sedyeci veya hemşire olarak savaşa destek olmaya giden papazların sayısı ise 20 bini bulmuştu.³⁴ Bu rakam ülkedeki yoğun Katolik nüfusla açıklanabilir.

Dini danışman, cübbesiyle tanınmaktaydı. Orduda savaş zamanında da cübbelerini giyme hakları vardı. Genelde daha rahat hareket etmek için cübbelerini dizlerine kadar kaldırırlardı. Başlarına miğfer geçirirlerdi. Boyunlarında siyah ve sarı ipe bağlı gümüş bir haç taşırlardı. Bu durum diğer Avrupa ülkelerinde farklıdır; üniforma giymeye zorlanan diğer ülkelerin dini danışmanları Fransız meslektaşlarını

³⁰ a.g.e., s. 49.

³¹ a.g.e., s. 55.

³² a.g.e., s. 53.

³³ a.g.e., s. 42.

³⁴ a.yer.

kıskanırlardı.³⁵ Protestan ve Yahudi dini danışmanlar ise isteğe bağlı olarak asker üniforması veya cübbeye benzeyen siyah uzun sivil kıyafet giyinirlerdi. Binik olarak ata binmelerine müsaade edilse de birçok papaz ata binme konusunda acemi olduğu için yürümeyi veya bisiklete binmeyi tercih ederdi.³⁶ Dini danışmanlar genelde silah taşımazlardı. Bununla beraber komutanın veya önemli bir askerin vurulması gibi özel bir durum oluştuğunda dini danışman harekete geçebilir, vurulan askerin silahını alıp savaşa dâhil olabilirdi.³⁷

Savaşan askerler arasında azınlık derecesinde de olsa Katolik olmayanlar vardı; nitekim Fransa’da Protestanlık pek yayılmamış, rağbet görmemişti ve Protestanlar 19. yüzyılda Fransız toplumunun %2,6’sını oluşturmaktaydılar. Birinci Dünya Savaşında orduda yaklaşık 600 bin Protestan asker olduğu varsayılmakta. Protestan papazlar siperlerde görev almış ve Protestan askerlere destek olmuşlardı. Protestanlardan savaş sonunda 68 dini danışman ve 340 Protestan rahip (pastör) harekete geçtiği kayıtlara geçmiştir. Savaş boyunca ise yaklaşık 100 Protestan dini danışmanın görev yaptığı saptanmıştır.³⁸ Azınlık olmalarına rağmen bu sayıda gayet yüksektir.

Birinci Dünya Savaşında Fransız ordusunda yaklaşık 45 bin Yahudi asker olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra bu askerlere dini danışmanlık hizmeti vermek için Ağustos 1914’te sadece 18 hahamın görev aldığı kayıtlara geçmiştir. Bu din adamları genelde Kuzey Afrikalıların olduğu tümenlere dağıtılmış zira Yahudilerin çoğu bu birliklerde savaşmıştır.³⁹

Birinci Dünya Savaşında savaşan Müslüman askerler ve dini danışmanlarına dair bilgiler ikinci kısımda yer aldığı için burada yer verilmemiştir.

³⁵ a.g.e., s. 70.

³⁶ a.g.e., s. 42.

³⁷ a.g.e., s. 83.

³⁸ a.g.e., s. 55.

³⁹ a.g.e., s. 41.

1.2.2 Birinci Ve İkinci Dünya Savaşı Arasındaki Dönem (1919-1939)

Bu dönemde dini danışmanlar askerlerin dini hayatlarını sürdürmeleri için ordu evlerinde bulunurlardı. Denizaşırı görevine çıkan askerlere de eşlik eden papazlar vardı.⁴⁰

Savaşta askerlerle doğrudan ilişki kuran ve askerlerin din konusundaki durumlarını teşhis eden dini danışmanlar, toplumda dini gerileme olduğunu fark etmiş, misyonerlik faaliyetlerini çoğaltarak bu duruma el atmaya çalışmıştır.⁴¹

Savaş ortamının verdiği tecrübeyle birlikte dini danışmanlara ilişkin yeni düzenlemeler getirildi. Öncelikle 1921 yılında yayımlanan bir genelgeyle dini danışmanların yaş sınırı 60'tan 58'e geriledi. Aynı yıl dini danışmanların Sağlık Hizmetlerine değil Genelkurmay Başkanlığına bağlanmasına karar verildi. Bu gelişmeyle dini danışmanlar otonomi kazandı ve sadece komutanlarına karşı sorumlu oldular.

1935 yılında Bakanlık talimatıyla gönüllü olan dini danışmanların yalnızca ordu yönetiminden değil Kiliseden de izin almaları zorunlu hale getirildi. Bu da Kilisenin gönüllü dini danışmanları kontrol etmesini sağladı. Giyim konusunda üniforma veya cübbe arasında seçim dini danışmanlara bırakıldı.

1.2.3 İkinci Dünya Savaşı

Fransa'nın Almanya'ya 1939 yılında savaş açmasıyla beraber ordu tekrar harekete geçmiş, bu da dini danışmanların tekrar cephelere dönmesi anlamına gelmiştir. Fakat durum ilk savaştan farksız gibi görünmekteydi; dini danışman sayısının yetersizliği ve hiyerarşi yokluğu devam etmekteydi.⁴² Nitekim 15 bin askerlik tümene yalnızca üç Katolik dini danışman düşmekteydi. Savaş başlangıcında Protestan dini danışman sayısı 65'ti. Yahudi dini danışman sayısı ise 25 ile sınırlıydı.⁴³

Dönemin başında dini danışmanlık konusunda Silahlı Kuvvetler arasında ayrışmaya ve uzmanlaşmaya gidildi; nitekim Kara Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri ve Deniz

⁴⁰ a.g.e., s. 163.

⁴¹ a.g.e., s. 166.

⁴² a.g.e., s. 195.

⁴³ a.g.e., s. 199.

Kuvvetleri olmak üzere üç ayrı dini danışmanlık hizmeti oluşturulmaya çalışıldı. Her silahlı kuvvetin özelliğine göre dini hizmetin ayarlanması gerektiği düşünöldü. Fakat bu uzmanlaşma dini danışmanlık kurumunun merkezîleşmesine mani oldu.⁴⁴ 1939 Eylül'ünde toplamda 375 Katolik dini danışman istihdam edildi. Bu sayı 1940 Ocak ayında yükseldi: 430 Kara Kuvvetlerine, 39 Hava Kuvvetlerine, 50 dini danışman da Deniz Kuvvetlerine tahsis edildi.

İstihdam konusunda orta yaşlı papazlar orduda dini danışmanlık yapmaları için teşvik edilmekte ve 39 ile 44 yaş arası dini danışmanlara öncelik verilmekteydi. Bunun sebebi savaş ortamına dayanacak şekilde güçlü ve sağlam yapıda insanlara ihtiyaç duyulmasıydı.⁴⁵

1939 yılında “ordu piskoposu” makamı oluşturulmuş ve bu makama dönemin Paris Başpiskoposu getirilmiştir. Protestanlar ise 19. yüzyıldan beri “dini danışman komisyonu” adı altında bir araya gelmekteydiler. 1940'tan itibaren dini danışmanların üniforma giymeleri zorunlu hale gelmiş ve bu değişiklik onların askerlere daha da yaklaşmasını sağlamıştı. 1935 kararnameini fesheden 1958 ve 1964 kararnameileri dini danışmanlığın askeriyeye iyice dâhil olması ve askerî bir boyut kazanmasını sağlamıştır.⁴⁶ 1941'de ortaya çıkan garnizon dini danışmanlığı, savaş sonrası bölgesel dini danışmanlık olarak devam etmiş ve 1949 kararnamesiyle askerlere sulh zamanında ve şehir merkezlerinde de bulunması sağlanmıştır.⁴⁷

Dini danışmanların hiçbir zaman savaşı kutsamak veya gerekçelendirmek gibi bir amaçları olmamıştır. Hatta dini danışmanlar Fransa'nın Cezayir savaşında yaptığı haksızlıkları dile getirmiştir.⁴⁸ Dini danışmanlar askerleri düşmana karşı, asker arkadaşlarına karşı hatta kendilerine karşı insancıl davranmalarını sağlamaya çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşına kadar dini danışmanlığın kurumsallaşma sorununun temel nedenlerinden biri, durumun askerîden çok siyasî nitelikte olmasıdır. Fransız Devrimi sonrası oluşan din karşıtlığı dini danışmanlığın gelişimi için uygun olmayan bir ortam

⁴⁴ a.g.e., s. 204.

⁴⁵ a.g.e., s. 197.

⁴⁶ a.g.e., s. 462.

⁴⁷ a.g.e., s. 463.

⁴⁸ a.g.e., s. 466.

oluşturmuştur. Fakat 1945'ten sonra Kilise karşıtlığının sönmesi ve Hristiyan-Demokratların hükümet yönetimine katılması dini danışmanlığın düzenlenmesini kolaylaştırmıştır.⁴⁹

Savaş sonrası zamanla dini danışmanlık kurumunda sayısal bakımdan düşüş meydana gelmiştir; 1970 yılında 600 bin asker (jandarma dâhil) için 417 dini danışman var iken 1994 yılında 500 bin asker için 262 dini danışman olduğu kayıtlara geçmiştir. 1994 tarihinde dini danışmanların üçte ikisi Kara Kuvvetlerine yoğunlaşmıştır (180 dini danışman). Hava Kuvvetlerinde 49, Deniz Kuvvetlerinde ise 33 dini danışman hizmet etmiştir.⁵⁰

Birinci Dünya Savaşının başlangıcında Fransa'da dini danışmanlık kurumu kapsamında hukukî çerçeve eksik kalmış, belli bir düzen ve hiyerarşi oluşturulmamış ve devletten maddi ve manevi fazla destek alınmamış olsa da ilerleyen yıllarda, nitekim İkinci Dünya Savaşı sırasında askerî birimler arasında uzmanlaşma ve bir ordu piskoposu tayini gerçekleşmiştir. Yayımlanan genelge ve kararnemelerle birlikte dini danışmanlık kurumunun yasal çerçevesi çizilmiştir. Savaş sonrasında da görevlendirme yapılması dini danışmanlığın savaş dönemiyle sınırlı kalmamasını, sulh zamanında da askerlere hizmet vermesini ve günümüze kadar dini danışmanlığın sürdürülmesini sağlamıştır.

2. BUGÜNKÜ DURUM

Tarih boyunca kurumsallaşma konusunda zorluk çeken ordu manevi danışmanlık müessesesine son zamanlarda özen gösterilmekte ve manevi danışmanların askerlere daha iyi hizmet verebilmesi için uzmanlaşmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Orduda görev yapmak, asgari düzeyde askerî bilgiye ve donanıma sahip olmak anlamına gelmektedir. Operasyona çıkan manevi danışmanlara askerî eğitim verilmesi bu yöndeki girişimlerden biridir.⁵¹ Bu eğitimin detaylarını verdikten sonra Fransa'da bulunan her dini

⁴⁹ a.yer.

⁵⁰ a.g.e., s. 470.

⁵¹ Ministère des Armées, "La formation initiale des aumôniers militaires", 2017, <https://www.defense.gouv.fr/ema/transformation/actualites/la-formation-initiale-des-aumoniers-militaires>.

topluluğun ordudaki manevi danışmanlarının güncel durumunu açıklayacağız. Katoliklerden sonra Fransa’da ciddi bir nüfusa sahip olan Müslüman cemaatin manevi danışmanlık konusundaki serüvenini inceleyeceğiz. Tarihçesini ele aldıktan sonra Fransa’da Müslüman manevi danışman olmanın ne anlama geldiği, manevi danışmanlıklarının düzenlenmesi, Fransız ordusunda Müslüman asker olarak görev almanın anlamı ve radikalizm konusunu analiz edeceğiz. Son olarak Protestanların ve Yahudilerin ordu manevi danışmanlıkları hakkında bilgi verip bölümü tamamlayacağız.

2.1 ÖZEL ASKERİ EĞİTİM

Askerî manevi danışman olmak isteyenlere kendi dini kurumlarında aldıkları genel manevi danışmanlık eğitiminin yanı sıra ek olarak askerî eğitim programı hazırlanmıştır. 2014 yılında başlayan uygulamayla askeriyede görev almak isteyen manevi danışmanlar iki haftalık bir formasyona tabi tutulmakta. Ordu Komiserliği Okulunda (l’École Des Commissaires Des Armées) gerçekleşen bu formasyon üç aşamadan oluşmakta; orduda manevi danışmanın rolü, askerî manevi danışmanın çalışma ortamı ve manevi danışmanın operasyonlara hazırlanması. Son kısımda askerî manevi danışman adayları silah tutmayı, ateş etmeyi, zorlu coğrafi durumlarla başa çıkmayı öğrenir.⁵² Bu formasyonun artlarından biri de çeşitli dinlerin manevi danışmanlarının bir arada eğitim görüp birbirlerini tanıma ve etkileşim kurmalarına vesile olmasıdır. Tüm dinlerin manevi danışmanları bu eğitimi tamamlamak zorundadır.

3. KATOLİKLER

Tarihte inişli çıkışlı bir süreç izleyen orduda manevi danışmanlık kurumu günümüzde tecrübeye dayalı başarılı bir yapılanmayla karşımızdadır. Daha sistemli ve istikrarlı bir oluşum olarak hizmet etmeye devam eden Katolikler hastane manevi

⁵² “La formation initiale des aumôniers militaires”, *Youtube*, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=U58bJAGASpC#action=share>.

danışmalığı için formasyonlar düzenlese de askerî manevi danışmanlık için özel bir eğitim sunmamaktadır.

Orduda manevi danışmanlar nezdinde hiyerarşik bir sistem oluşturulmuştur. Kadro,

- Komutan Manevi Danışman,
- Dört Komutan Yardımcısı Manevi Danışman (Hava, Kara, Deniz, Jandarma),
- Kuzey ve Doğu bölgeleri için ortak Savunma Birimi Danışmanı,
- Güney bölgesi için ayrı bir Savunma Birimi Danışmanı,
- İnsan kaynaklarından sorumlu manevi danışman
- ve bir genel sekreterden oluşmaktadır.⁵³

Fransa'nın her bölgesinde yoğunluğa ve ihtiyaca göre farklı sayıda manevi danışman bulunmakta;

- Paris ve çevre bölgesinde 50,
- Kuzey-Doğu bölgesinde 28,
- Batı bölgesinde 34,
- Güney-Doğu bölgesinde 14,
- Güney-Batı bölgesinde 20,
- Güney bölgesinde 51,
- Fransa'nın Denizaşırı Topraklarında 14 manevi danışman görev yapmaktadır.⁵⁴

Toplamda 211 Katolik manevi danışman Fransız ordusundaki Katolik askerlere hizmet vermektedir.

3.1 ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK EĞİTİMİ

Askeriyede görev yapan manevi danışmanlara verilen Uluslararası İnsancıl Hukuk semineri Roma'da Papazlar Topluluğu, Papazlık Adalet ve Barış Konseyi ve

⁵³ “Conseil de l'Evêque”, *Diocese aux Armées*, (11.03.2019), <https://dioceseauxarmees.fr/conseil-eveque.html>.

⁵⁴ “Région Pastorale Sud”, *Diocese Aux Armées*, (11.03.2019), <https://dioceseauxarmees.fr/11-regions-pastorales/1810-region-pastorale-sud.html>.

Papazlık Dinlerarası Diyalog Konseyi işbirliği ile gerçekleştirilmekte. Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası Kamu Hukuku'nun büyük bir bölümüdür ve silahlı çatışma zamanlarında savaşa taraf veya taraf olmayanları korumaya, kullanılan savaş yöntem ve araçlarını sınırlandırmaya çalışan kurallardan oluşur.⁵⁵ 2003 yılında ilki, 2007 yılında ikincisi, 2011 yılında üçüncüsü ve 2015 yılında dördüncüsü düzenlenen Uluslararası İnsancıl Hukuk Formasyonu her dört yılda bir gerçekleşmektedir.⁵⁶ Programa dünyanın dört bir yanından konuşmacı ve katılımcılar gelmekte. Seminer şeklinde gerçekleşen bir günlük programda sunumlar İngilizce, Fransızca ve İtalyanca yapılmakta. Konuşmacılar arasında Müslümanlar da yer alabilmekte; örneğin ikinci Uluslararası İnsancıl Hukuk Formasyonunda Strazburg Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Arap Merkezi Başkanı Muhammed Emin El-Midani “İnsanlık onuru ve savaş: İslamî bakış açısı” adlı çalışmasını sunmuştu.⁵⁷ Bu eğitim zorunlu olmayıp manevi danışman adayları veya görevde olan manevi danışmanların isteğe göre iştirak ettiği bir seminer programıdır.

4. MÜSLÜMANLAR

4.1 TARİHÇE

Müslüman askerler Fransız ordularındaki varlığı Fransa'nın Cezayir'i işgali ve Fas ile Tunus'u himayesi altına almasıyla başlar. Müslümanların Fransız ordularına girişi 1830'da “Zuavlar”larla gerçekleşmiştir (“Zouave”: Fransız ordusundaki Kuzey Afrikalı berberi birliklerine verilen bir isim). Zuav'lar genelde uzak ülkelere, örneğin 1860'da Çin'e, 1861 ile 1867 yılları arasında Meksika'ya gönderilmiştir.⁵⁸ Birinci Dünya Savaşından önce bu ülkeleri işgal eden veya himayesine alan Fransa, Birinci Dünya Savaşına bu ülkelerden insan kaynağı sağlamıştır; nitekim bu savaşta 80 000 Cezayirli,

⁵⁵ “İnsancıl Hukuk”, *TUİÇ Akademi*, 2014, <http://www.tuicakademi.org/insancil-hukuk/>.

⁵⁶ “Le droit humanitaire et les aumôniers militaires”, y.y., <http://www.iustitiaetpax.va/content/justiziaespace/fr/archivio/livres-et-documents/publications/le-droit-humanitaire-et-les-aumoniers-militaires.html>.

⁵⁷ “Rapports - Cours international de formation des Aumôniers Militaires Catholiques au Droit Humanitaire”, y.y., <http://www.laudatosi.va/content/justiziaespace/fr/archivio/nouvelles/2007/rapports---cours-international-de-formation-des-aumoniers-milita.html>.

⁵⁸ Eric Frécon, “Islam-République-Armée : une poursuite de la laïcité par d'autres moyens ?”, *Confluences Méditerranée*, C. 106, S. 3 (2018), ss. 121–34, doi:10.3917/come.106.0121.

60 000 Tunuslu, 37 000 Faslı ve 134 000 siyahî Afrikalı Fransız ordusunda görev almıştır.⁵⁹

Kuzey Afrikalıların Fransız ordusuna katılması büyük bir coşkuyla karşılanmış ve Müslüman askerlere maddi manevi gerekli tüm olanaklar sağlanmaya çalışılmıştır (namaz kılma mekânlarının ayarlanması, helal menü tahsisi, bayram günlerinin tatil edilmesi ve Kuran mushafı dağıtımı). Fakat ne yazık ki bu hassasiyetlere yalnızca savaş zamanı özen gösterilmiştir.⁶⁰

1914 yılında başlayan savaşlarda Müslümanlardan hayatını kaybedenler olunca cesetlerin defin işlemleri konusu gündeme gelmiştir. Bu vesileyle Müslümanların dinlerini uygulama ve yaşamaları konusunda özel kararlar alınmaya başlanmıştır. İlerleyen zamanlarda camii ve mezarlık yapımı Müslümanları orduda kabullenişlerine işaret etmektedir (1917’de Verdun muharebesinde hayatını kaybeden 70 000 Müslüman için kabristan yapılmıştır).⁶¹

1920 yılında ilk Müslüman manevi danışman atanmış ve Suriye’de Kuzey Afrikalıların yanına görevlendirilmiştir. Ancak üç yıl sonra komutanlar, Fransız değerlerine ve çıkarlarına uygun olmadığı gerekçesiyle onu görevden almıştır.⁶²

Birçok teklif ve teşebbüsten sonra 17 Mayıs 1940 tarihinde Resmî Gazetede “Müslüman askerler için dini destek hizmeti” sağlanması üzerine bir kararname yayımlanmıştır.

Bu hizmet Cezayir, Fas ve Tunus’tan gelen 15 imam tarafından uygulanmıştır. İmamlara asker statüsü veya herhangi bir rütbe atfedilmemiş, sivil olarak görev yapmışlardır. Ayrıca imamlar yalnızca savaş zamanında geçici olarak vazifelendirilmişlerdir.⁶³ Üstelik vazifeleri ibadet veya dini uygulamaların Müslüman

⁵⁹ “1914-1918 : morts pour la France, « puissance musulmane »”, *Saphir News*, (2013),

https://www.saphirnews.com/1914-1918-morts-pour-la-France-puissance-musulmane_a17889.html.

⁶⁰ Elyamine Settoul, “Musulmans dans les armées françaises”, *Migrations Société*, C. 120, S. 6 (2008), ss. 35–48, doi:10.3917/migra.120.0035.

⁶¹ Frécon, “Islam-République-Armée : une poursuite de la laïcité par d’autres moyens ?”, ss. 121–34.

⁶² Settoul, “Musulmans dans les armées françaises”, ss. 35–48.

⁶³ “Historique”, *Aumonerie Musulmane aux Armées*, 2017, <http://www.aumonerie-musulmane-aux-armees.fr/L-AUMONERIE/Historique>.

askerlere kolaylaştırması veya onlara psikolojik destek verme yönünde değil, yalnızca cenaze işlemleri ile ilgilenmek olmuştur.⁶⁴ Görevli askerler sadece Müslüman askerlerin cenaze işlemlerinin dini kurallara göre olması konusunda ihtimam göstermekle yetinmiştir. Fransız otoriteleri imamların varlığıyla askerlerin dini hassasiyetlerinin artmasından endişe etmiştir.⁶⁵ Kuzey Afrikalı Müslüman askerlerin manevi ve dini hislerinin yoğunlaşması, millî ve vatanî duygularının da yoğunlaşmasına yol açabilirdi ve dolayısıyla Fransız otoritelerine başkaldırmaları söz konusu olabilirdi. Fransız devleti bu riski göze alamazdı.

İmamların varlığına rağmen resmî bir Müslüman manevi danışman atanmasının gerçekleşmesi kolay olmamıştır. Fransa Birinci Dünya Savaşından sonra Suriye ve Lübnan'da manda rejimi kurmuş ve güvenliğini sağlamak için bölgeye Levant ordusu göndermiştir. Levant ordusu temsilcisi General Catroux Müslüman manevi danışman atanmasına ilişkin ilk adımı atmış ve her birliğe, efektiflere göre Katolik, Protestan, Yahudi ve Müslüman manevi danışmanları tayin etme kararı almıştır. Bununla birlikte Şeyh Abdülkadir adında bir imam ordunun ilk rütbeli Müslüman manevi danışman görevlisi olarak Fransız tarihine geçmiştir. Çok geçmeden üç danışman daha öncülük bir grup oluşturmak için hizmete katılmıştır.⁶⁶

1954 yılında Fransa'nın işgali altında olan Cezayir'de yerlilerin bağımsızlık için ayaklanmalarıyla birlikte iki cephe arasında çatışmalar başlamıştır. Kuzey Afrikalı Müslüman askerlerin Fransız saflarında kendi din mensuplarına karşı savaşmasıyla durum daha da hassaslaşmıştır. Yönetim “bozguncu ajan” olabilecek imamların kesinlikle orduya dâhil edilmemesini emretmiştir. Müslüman manevi danışmanlık kurumunun ihdasına karşı çıkanlar, böyle bir müessesenin İslam dininde yeri olmadığını ve böyle bir girişimin dini yayılımı artıracığı yönündeki korkularını dile getirmiştir.⁶⁷

1990 yıllarından itibaren Müslüman erlerin dinlerini yaşama tarzlarına ilişkin çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri Albay Yves Biville'in 550 Mağrip kökenli Fransız gençler üzerine yaptığı araştırmadır. Bu gençleri ve dindarlıklarını

⁶⁴ “L'aumônerie Musulmane Aux Armées,” *France Culture*, 2018, <https://www.franceculture.fr/emissions/questions-dislam/laumonerie-musulmane-aux-armees>.

⁶⁵ Elyamine Settoul, “2006-2016: 10 ans d'aumônerie militaire”, 2017.

⁶⁶ “Historique”.

⁶⁷ Settoul, “Musulmans dans les armées françaises”, ss. 35–48.

anlamaya gayret gösteren albay, onların birçok sorunla karşılaştığını tespit etmiştir. Öncelikle diğer din mensupları için tahsis edilmesine rağmen kendi dinlerinin manevi danışmanlık kurumunun olmaması ve dini hassasiyetlerine özen gösterilmemesi (Ramazan ayında sahur ve iftarın vaktinde verilmesi, domuzsuz helal yemekler vs.) sorunlarının başında yer almakta. Eğitim seviyeleri askerlerin genelinden daha düşük olmakla birlikte orduda çoğu ikinci sınıf askerlerin alt kademelerindeki görevlerde bulunmaktadır. Askeriye, arka plana itilmiş ve sosyal bakımdan dezavantajlı kabul edilen bu gruba destek olması ve her konuda yardım etmesi gerekirken sivil hayattaki eşitsizliklerin tekrar oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Müslüman erler orduda kendilerine yer bulamadıklarını iddia etmektedirler ki bu iddialarında haklıdırlar.⁶⁸ İki kültür arasında yerini bulamayan ve kimlik karmaşasına girmiş bu bireyler ne tam olarak atalarının kültürünü benimsemiş ne de yaşadıkları Fransız topraklarında hâkim kültüre asimile olabilmişlerdir.

Biville'in raporuna göre birçok alayda üstün körü bir çözüm bulunmuş; dinlerin bazı hassasiyetlerinin benzer olması hasebiyle, Müslüman askerlerle ilgilenmeleri için bazen Katolik, çoğu zaman da Yahudi manevi danışmanlar devreye sokulmuştur.⁶⁹ Bu tutum Müslüman askerlere karşı gösterilen ihtimamın ne kadar düşük olduğunu göstermiştir.

23 Mayıs 1990 genelgesinde Savunma Bakanlığı Mağrip asıllı Müslüman Fransız gençleri için yasak olan gıdalar konusunda dikkat edilmesine ve İslam dininin temsil edilmesine yönelik girişimde bulunulmasına karar vermiştir. Bir yıl sonra Savunma Bakanlığı'nın bu kararına binaen Fransa'da İslam Üzerine Düşünce Kurulu'nun katkılarıyla, Körfez savaşı çerçevesinde ordu yemekhanesinde Müslüman askerler için helal yemekler pişirilmeye başlanmıştır. 1992 yılında yürürlüğe giren bir genelgeyle helal veya koşer gıda yemek isteyen askerlerin isteklerinin dikkate alınması sağlanmıştır.⁷⁰

Mayıs 1992 yılında Joxe genelgesiyle birlikte Müslümanların dini bayramları tatil edilmiş, helal menüler düzenlenmiş ve Ramazan ayında yemek saatlerinin sahur ve iftar

⁶⁸ Settoul, "2006-2016: 10 ans d'aumônerie militaire".

⁶⁹ a.yer.

⁷⁰Frécon, "Islam-République-Armée : une poursuite de la laïcité par d'autres moyens ?", ss. 121-34.

vakitlerine göre ayarlanması sağlanmıştır. Bu genelge Müslüman askerlere yönelik atılan olumlu bir adım gibi görünse de askeriye'nin her birimi bunu uygulamakta hevesli olmamıştır. Genelge, bazı birliklerde lojistik ve maddi yetersizliklerden dolayı uygulanamazken, bazı birliklerde de komutanların inisiyatifine bırakılmıştır.⁷¹

1996 yılında ordunun özelleştirilmesiyle birlikte Müslüman manevi danışmanlık kurumu tekrar gündeme gelmiş ve danışman sayısının yetersiz olduğu rapor edilmiştir.⁷² 2005'ten önce Müslüman askerlere manevi danışmanlık yapacak olan şahıslar yönetim tarafından seçilmişti ve sayıları yetersizdi. Bu durum, Fransa'da yetişmiş din adamlarının eksikliğinden kaynaklı olmasıyla birlikte yurtdışından atanan kişilerin "tehlikeli" olabilecek bir dindarlık biçimine sahip olabileme ihtimali ve bunu askerlere aşlamaları endişesiyle açıklanmıştır.⁷³

Nihayet 2005 yılında diğer dinlerin manevi danışmanlık kurumları reformdan geçirilirken onlara yeni bir üye katılmış ve Müslüman manevi danışmanlık kurumu açılmıştır. Aynı yıl Emekli Yarbay Miloud Ait Hocine, Genelkurmay Başkanlığı tarafından özel olarak görevlendirilmiş ve ordudaki Müslüman askerlerinin durumuna dair saha araştırması yapması istenmiştir. Ardından 2006 yılında Abdelkader Arbi Müslüman Komutan Manevi Danışman olarak atanmış ve bir ilk yaşanmıştır.⁷⁴

2012 yılında askeri manevi danışmanların yönetimi Silahlı Kuvvetler Sağlık Hizmeti Genel Müdürlüğü'nden, Silahlı Kuvvetler Komiserliği Genel Müdürlüğü'ne geçmiştir. Bu müdürlük birliklerin idaresine daha hâkim olduğu için böyle bir değişiklik yapılmıştır.⁷⁵

Net rakamlar bulunmamakla birlikte askeriye'de, toplumun genelinde olduğu gibi, en çok mensubu olan ikinci dinin İslam dini olduğu varsayılmaktadır. Hal böyle iken orduda Müslüman manevi danışmanlık kurumunun resmî bir şekilde ihdası kaçınılmaz olmuştur. 14 yıldır Müslüman askerlere hizmet eden bu kurum orduda ve diğer danışmanlık kurumlarının yanında yer edinmeye çalışmış ve kurumsallaşmayı hızlı bir

⁷¹ Settoul, "2006-2016: 10 ans d'aumônerie militaire".

⁷² "Historique".

⁷³ Settoul, "Musulmans dans les armées françaises", ss. 35-48.

⁷⁴ Settoul, "2006-2016: 10 ans d'aumônerie militaire".

⁷⁵ Frécon, "Islam-République-Armée : une poursuite de la laïcité par d'autres moyens ?", ss. 121-34.

şekilde başarmıştır. Ordu Müslüman manevi danışmanlık kurumu başkanı Komutan Abdelkader Arbi, İslam dinini en güzel şekilde temsil etmeye çalıştıklarını belirtmiştir.

4.2 FRANSIZ ORDUSUNDA MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMAN OLMAK

Fransa’da Müslüman toplumu temsil eden Fransa İslam Konseyi (Conseil Français du Culte Musulman - CFCM) Fransız devleti tarafından muhatap alınmakta ve referans olarak görülmektedir. Bunun öncesinde 1922-1926 yıllarında inşa edilen Paris Büyük Camii, Müslümanları bir araya getiren yapı olmuş ve ilk Müslüman manevi danışman isteği 1990 yılında bu kurum tarafından yapılmıştır.⁷⁶

Müslüman askerlerin Komutan Manevi Danışmanı Abdelkader Arbi, askeri manevi danışmanları eğitmek için bir formasyon düzenlemeyi ve ileride bu formasyonu zorunlu hale getirmeyi düşünmektedir. Formasyona lisans mezunu olmayı şart koşturma ve formasyonun örgün eğitim olacak şekilde üç yıl üzerine yayılması ve verilen diplomanın devlet tarafından tanınan bir diploma olması planlanmaktadır. Eğitimin %70’inin sosyal bilimlere (felsefe, tarih, iletişim, proje yönetimi) ve kalan %30’luk dilimin dini ilimlere tahsis edilmesi hedeflenmektedir. Abdelkader Arbi’nin şu ifadeleri dikkat çekicidir: “Kuran’ı ezbere bilen veya İslam aile hukukunda uzman olanlara ihtiyacımız yok! Bunlar bir şey ifade etmiyor. Bir asker bana miras konusunda bir şey sorduğunda ona “avukatına git!” diyorum”.⁷⁷

Gerekli işlemlerden sonra manevi danışmanlık işine kabul edilen her manevi danışman için Bakanlık bünyesinde bir anket yapılır. Bu anketle adayların nitelikleri araştırılır. Adaylardan “radikal” yönelimli olanlar veya Fransız cumhuriyeti değerlerine aykırı olanlar tespit edilmeye çalışılır.⁷⁸ Bu durum özellikle Müslüman manevi danışmanlar için geçerlidir. Daha öncesinde böyle bir işlem gerçekleşmezken, Müslüman askerlere dini danışmanlık yapacak olan şahıslara karşı bu özel tutumu, Fransızların İslam dini hakkında doğru bilgi sahibi olmamaları ve hatta korkuyor olmalarına bağlayabiliriz.

⁷⁶ a.yer..

⁷⁷ “Abdelkader Arbi : « Je Veux Banaliser Le Fait Religieux Musulman Dans Les Armées »,” *Le Monde*, 2018, https://www.lemonde.fr/religions/article/2018/06/02/abdelkader-arbi-je-veux-banaliser-le-fait-religieux-musulman-dans-les-armees_5308556_1653130.html?xtref=https://t.co/eB40QZaAuS.

⁷⁸ Settoul, “2006-2016: 10 ans d’aumônerie militaire”.

Ülkede siyasilerin ve medyanın gündemine sık sık düşen İslamofobyaya, ordu yönetimine de sirayet etmiştir.

Manevi danışmanların hem dini hem psikolojik rehberlik yapmaları beklenmektedir. Askerleri dinleme konusunda hassasiyet gösterdiklerini belirten Komutan Manevi Danışman Abdelkader Arbi, manevi danışmanlık kurumunun Müslüman askerlerin sendikası ve Alo Irkçılık kurumu olmadığına vurgu yapmıştır. Bunun yanı sıra ciddi anlamda ırkçılığa maruz kalınan durumlara sessiz kalmadıklarını da ifade etmiştir.⁷⁹

Müslüman manevi danışmanlar yalnızca kendi topluluklarıyla sınırlı kalmayıp tüm ordu mensuplarına hizmet vermeye çalışır. Manevi danışmanlar askerlerle birlikte bulunur, operasyonlarda onların destekçisi olarak yanlarında hazır olurlar. Orduda manevi danışman bir sırdaş gibi görülür ve tüm ordu içinde moral düzenleyici görevini üstlenir. İlk Müslüman kadın manevi danışman Messaouda Bouti-Houha aynen şu ifadeleri kullanmıştır: “Ben sadece Müslüman askerlerin manevi danışmanı değil, tüm askerlerin Müslüman manevi danışmanıyım”. Bu bağlamda orduda birlik ve uyum olduğu gözlenir.⁸⁰

Arbi'nin ifadelerine göre manevi danışmanlık kurumunda yapılan faaliyetler talepler doğrultusunda şekillenmektedir ve hiçbir zaman askerleri dindarlaştırma hedefinde olmamıştır. Amaç daha iyi Müslüman değil, daha iyi askerler eğitmektir.⁸¹ Kurumun hedeflerinden biri de askerî etik ve kültürünün İslamî metinlerle bağdaşan yönleri açığa çıkarmak ve ordu ile İslam dini arasında tezat bir durum olmadığını hatta İslam'ın Fransız cumhuriyetinin değerleriyle uyumlu olduğunu ispat etmektir.

Manevi danışmanların bazen sorumluluklarının haricinde aşırılığa kaçtıkları gözlenmiştir; bazı askerler özellikle Ramazan ayında ibadet etmeye ve helallik kurallarına dikkat etmeye zorlandıklarını ifade etmiştir.⁸² Ordu bu tür durumlara karşı dikkatli

⁷⁹ “Abdelkader Arbi : « Je veux banaliser le fait religieux musulman dans les armées »”, *Le Monde*, 2018, https://www.lemonde.fr/religions/article/2018/06/02/abdelkader-arbi-je-veux-banaliser-le-fait-religieux-musulman-dans-les-armees_5308556_1653130.html?xtref=https://t.co/eB40QZaAuS.

⁸⁰ Frécon, “Islam-République-Armée : une poursuite de la laïcité par d’autres moyens ?”, ss. 121–34.

⁸¹ “Musulmans dans le rang”, *Le Monde*, 2016, https://www.lemonde.fr/societe/article/2016/07/13/musulmans-dans-le-rang_4968984_3224.html?xtmc=aumonier_aumerie&xtcr=7.

⁸² a.yer.

olmaya çalışırken asıl tetikte oldukları konu radikalleşmedir. Deniz Kuvvetleri'nde kendini imam ilan eden biri olmuş ve bu durum iletişim eksikliğinden dolayı endişeyle karşılanmıştır.⁸³

Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Müdürlüğü radikalleşme konusunda tetikte olsa da Müslüman manevi danışmanlarıyla hiçbir işbirliği yoktur. Buna karşın cezaevlerinde durum aynı değildir; hapishanelerde görev alan Müslüman manevi danışmanlardan radikalleşmeye karşı tetikte olmaları, en ufak bir belirtide müdüre haber vermeleri beklenmektedir. Hatta buna itiraz eden bazı manevi danışmanlar, bunun onların görevi olmadığını belirtmektedirler. Milli Savunma ise çözümü manevi danışmanları denetlemede aramış, bazı manevi danışmanlara belirli yerlere giriş yasağı gelmiş, bunun nedeni olarak da kendilerinin değil de aile veya çevrelerinde bulunan ve araştırma sonucu tespit edilen aşırı görüşlü olabilecek şüpheli birinden kaynaklı olduğu belirtilmiştir.⁸⁴

Müslüman manevi danışmanın genel anlamda görevleri askerlerin dini ve manevi ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra yönetime alacağı bazı kararlar konusunda yardımcı olması, ibadetlerle alakalı sorulara yanıt vermesi ve gerekli düzenlemeleri yapmasıdır.⁸⁵

Manevi danışmanlar, yalnızca kendi din mensubu askerlerine değil aynı zamanda orduya ve komutanlara da özellikle yurtdışı operasyon zamanlarında fayda sağlamakta; yurtdışında operasyon yapıldığında ülkenin dini durumuyla alakalı bilgi vermektedirler. Fakat manevi danışmanların yurtdışı operasyonlarında asıl görevleri askerlerin aileleri ve vatanlarından uzaklaşma, yaralanma ve ölümle başa çıkma konularında yardımcı olmaktır.⁸⁶

4.3 MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLIĞIN DÜZENLENMESİ

Müslüman manevi danışmanların sayısı ve hiyerarşik yapısı şu şekildedir:

⁸³ a.yer.

⁸⁴ a.yer.

⁸⁵ Aumônerie Musulmane Aux Armées, “L’aumônerie musulmane aux armées”, *France Culture*, 2018, <https://www.franceculture.fr/emissions/questions-dislam/laumonerie-musulmane-aux-armees>.

⁸⁶ Jean-Yves LE DRIAN, “Déclaration de M. Jean-Yves Le Drian, ministre de la défense, sur les aumôneries militaires, à Paris le 18 mars 2015.”, <http://www.defense.gouv.fr>, le 25 mars 2015, 2015, <http://discours.vie-publique.fr/notices/153000771.html>.

- 1 Komutan Manevi Danışman
- 4 Komutan Yardımcısı Manevi Danışman (Hava, Kara, Deniz, Jandarma)
- 6 Savunma Birimi Manevi Danışmanı

Müslüman manevi danışmanların aktif olduğu bölgeler ise şunlardır: Paris, Kuzeydoğu, Batı, Güney ve Güneydoğu, Güneybatı.⁸⁷

2018 yılında toplamda 43 ordu manevi danışmanın (38 tam zamanlı, 5 yedek) sözleşmeli asker olarak görevlendirildiği kayıtlara geçmiştir. 43 manevi danışmandan 7'si kadındır.⁸⁸

Tam zamanlı Müslüman askeri manevi danışmanlardan biri de ilk ve tek Türk kökenli Ali Eroğlu'dur. İşinden gayet memnun olan Eroğlu, on yıldır bu mesleği seve seve yaptığını, dini eğitimini Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Fransa kolu DİTİB camilerinde aldığını belirtmiştir. Mesleğin zorlukları arasında yurtdışı operasyonlarını zikreden Eroğlu, bu operasyonların 4 ay ile 6 ay kadar sürebildiğini ifade etmiştir.⁸⁹

Paris'te görev yapan bir Müslüman manevi danışman, aldığı eğitime dair şunları belirtmiştir:

Müslüman manevi danışman olabilmek için dini ilimler alanında bir eğitim almış olmak gereklidir. Hizmet boyunca manevi danışmanlar, iş arkadaşları veya konuya göre dışardan gelen uzmanlar tarafından hizmet içi eğitim alırlar. Konular “dini ilimler”, “kişisel gelişim”, “iletişim”, “manevi danışmanlık becerisi” vb. olarak tanımlanır. Manevi danışmanlığa kurum müdürlüğüne başvurarak alım yapılır. Başvurular incelenir, danışman adayları Komutan manevi danışman ve yardımcısı ile görüşürler, danışman olma becerisi ölçülür ve empati, hazırbulunuşluk ve dinleme becerilerin danışman adayında aranan temel insani özellikler olarak danışmanda bulunup bulunmadığı ölçülür.⁹⁰

⁸⁷ “Implantations”, *Aumonerie Musulmane aux Armées*, 2016, <http://www.aumonerie-musulmane-aux-armees.fr/L-AUMONERIE/Implantations>.

⁸⁸ Aumônerie Musulmane Aux Armées, “L'aumônerie musulmane aux armées”.

⁸⁹ “Askeri manevi danışman Ali Eroğlu ile 29.06.2019 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesi”, y.y.

⁹⁰ Frécon, “Islam-République-Armée : une poursuite de la laïcité par d'autres moyens ?”, ss. 121–34.

2005 yılında atanan Abdelkader Arbi, Komutan Manevi Danışman olarak tüm manevi danışmanların başında bulunmakla birlikte, askeri hastanelerde ve askeri liselerde manevi danışmanlık şubeleri açılmasına ön ayak olmuştur.⁹¹ Terk edilmiş Katolik mabetlerini kullanmayı reddettiklerini belirten Arbi, Müslümanlara özel mekânlar düzenlemiştir. Bunun yanı sıra istek olmadıkça toplu halde ibadet yapmadıklarını açıklamıştır.

“Orduda Müslümanların varlığını normalleştirmek istiyorum” deyimiyle hareket eden ordudaki Müslümanların Komutan Manevi Danışmanı Abdelkader Arbi, gençlerin aklındaki varoluşsal ve dini sorunları çözüp işlerine odaklanmaları için çabaladığını belirtmiştir.⁹²

Komutan Manevi Danışman aynı zamanda Müslüman askerlerin hac ibadetini organize etmekle yükümlüdür. Hristiyan askerlerin hacca gidebilmesi Müslüman askerlere de hac ibadetlerini gerçekleştirme olanağını vermiştir. Her yıl özel izinle Hristiyan askerlerinin Fransa'nın Lourdes şehrini ziyaret etmesi için gerekli organizasyon sağlanmaktadır. 14 bin Katolik asker, 2018 yılında 60'ncı Uluslararası Askeri Hac organizasyonu ile Fransa'nın Lourdes şehrine 3 gün için hac ziyareti yapmışlardır.⁹³ 43 ülkenin düzenlediği uluslararası organizasyona 2018 yılında 4600 Fransız asker katılmıştır. Laiklik gereği hac giderleri, uçak biletleri, konaklama yeri ve 17 avroluk seyahat sigortası hacılar tarafından ödenmektedir. Askerlerin güvenliğini ordu üstlenmekte ve nitekim Lourdes şehrinin yüksek noktalarına 1500 askerlik bir ordugâh kurulmaktadır.

Müslüman manevi danışmanların Mekke'ye hacı yollamaları ise 2010 yılında başlamıştır. Hristiyanlar hacılar gibi, Müslüman askerler de hac masraflarını kendileri karşılamaktadırlar. Müslüman Askeri Manevi Danışmanlık Kurumuna Destek Derneği (Association De Soutien De l'Aumônerie Musulmane Aux Armées, ASAMAA) özel bir hac organizasyonu acentesi ortaklığıyla Müslüman askerlerinin hac görevini yapmalarına

⁹¹ LE DRIAN, “Déclaration de M. Jean-Yves Le Drian, ministre de la défense, sur les aumôneries militaires, à Paris le 18 mars 2015.”

⁹² “Abdelkader Arbi : « Je veux banaliser le fait religieux musulman dans les armées »”.

⁹³ “Au pèlerinage militaire international de Lourdes, plane le souvenir du colonel Beltrame”, *La Croix*, 2018, <https://www.la-croix.com/Religion/Catholicisme/France/Au-pelerinage-militaire-international-Lourdes-plane-souvenir-colonel-Beltrame-2018-05-21-1200940571>.

yardımcı olmaktadır. 2012 yılında 50 asker, aileleri ve eski askerler bu dernekle hac vazifelerini yerine getirmiştir.

Kurum, 2009 yılında ilk hacılarını yollamaya hazırlanırken grip salgını yüzünden ziyareti ertelemişti. Ayrıca aşırı sağ partinin web sitelerinde Müslüman askerlerin Mekke seyahatinin ordu tarafından karşılandığı ve bunun laiklikle bağdaşmadığı yönünde yalan haberler çıkmıştı.⁹⁴

4.4 FRANSIZ ORDUSUNDA MÜSLÜMAN ASKER OLMAK

Fransa’da köken ve din aidiyeti üzerinden nüfus sayımı yapmak yasaktır. Tahmini bir oran olarak ordunun %10’unun Müslüman askerlerden oluştuğu düşünülmektedir.⁹⁵ Bu oran toplumdaki Müslüman birey oranıyla yaklaşık aynı düzeydedir.

Müslüman askerlerin dış operasyonlara özellikle Müslüman toplumun yaşadığı ülkelere gönderilme mevzusu otoriteleri düşündürmektedir. Fakat şimdiye dek Müslüman askerler arasında herhangi bir İslam ülkesine operasyona gitmeyi reddeden olmamıştır. Yalnızca 2016 yılında bir asker için böyle bir durum söz konusu olmuştur. Müslüman asker Afganistan’a gitmeyi reddetmiştir. Olay araştırıldığında bu durumun bölgenin arz ettiği tehlikeden dolayı olduğu ortaya çıkmıştır. Müslüman ülkelere yapılan operasyonlara “légion” denilen yabancı uyruklulardan oluşan askeri birlikler gönderilmektedir. Operasyon yerleri Irak, Ürdün, Suriye, Mali; Cibuti ve Abu Dabi’de bulunan askeri üsler ve yeni operasyonların yapıldığı Libya ve Afganistan’dır. Her hâlükârda görev reddi kesinlikle kabul edilebilir bir durum değildir ve böyle bir durum itaati reddetme hatta askerlikten kaçma olarak algılanmaktadır.

Akademisyen Elyamine Settoul’un ordunun sosyolojik yapısı üzerine yaptığı doktora tezi kapsamında analiz ettiği Müslüman askerlerin dört niteliğini tespit etmekte: öncelikle bireyselleşmeyi ele alacak olursak; Müslüman askerler dini otorite altında olmadıkları ve genel kültür ve din bilgileri zayıf olduğu için kendilerince temel kaynaklardan yüzeysel bilgi edinmekte. Kendilerine anlamlı gelen bilgileri toplayıp

⁹⁴ “Hajj : de Lourdes à La Mecque, les militaires en pèlerinage”, *Saphir News*, (2013), https://www.saphirnews.com/Hajj-de-Lourdes-a-La-Mecque-les-militaires-en-pelerinage_a16833.html.

⁹⁵ “Musulmans dans le rang”.

birleştirip kendi inanç biçimini oluşturmaktalar. Pratikte üç alan üzerine derledikleri bilgileri uygulamaya çalışmaktalar; bu alanlar yeme-içmesi yasak olan şeyler, oruç ve namazdır. Bazıları inşa ettikleri ve önemsedikleri inançtan ötürü dinlerini yaşarken, kimi dini yaşayışlarını kültürel bir uygulama olarak görmekte ve sürdürmektedir. İkinci nitelik ise dini uygulamaların yorumlanmasına dairdir. Dine ve dini uygulamalara teolojik veya sosyo-politik bir anlam yüklemektense etik ve ahlak düzeyinde yaklaşımda bulunmaktalar. Dogmatik yönlerinden ziyade İslam'ı ve dindarlıklarını askeriye değerleriyle eşleşen davranışsal kanunlar bütünü olarak algılamaktalar. Üçüncü özellik ise Müslüman askerlerin dinlerini temsil eden çeşitli kuruluşlarla alakalıdır. Fransa İslam Konseyi'ni (CFCM) kendilerinden ayırıştırarak olumsuz söylemlerde bulunmaktadırlar. Bunun dışında dördüncü özellikleri ise Müslüman olmayı aileden aktarılan bir gelenek olarak algılamalarıdır. Onlar için dini uygulamalar samimiyet ve paylaşma ortamında daha da değer kazanmaktadır. Örneğin Müslüman bir astsubay Ramazan ayında tek başına iftar yapmanın bir anlamı olmadığını aktarmıştır.

Birkaç Müslüman asker ifadesine yer verecek olursak, şunları aktarabiliriz: 45 yaşında, yirmi yıllık hizmeti geride bırakan ve yüzbaşı rütbesine yükselen X Müslüman asker, Müslüman manevi danışmanlık kurumunu ihtiyatla karşılamaktadır. “Benim gibiler entegre olmak için ömür boyu uğraşır, sonra bir bakar aniden bir etiketle ana kitleden dışlanmışlar.” Askerin ifade etmek istediği şey, Fransız toplumuna entegre olmak hatta Fransız gibi olmak için çabalarken Müslüman manevi danışmanlık adı altında Müslümanların diğer Fransızlardan ayırıştırılmasına maruz kalmasıdır. Ramazan ayında oruç tutmayı aksatmadığını belirten asker, Afganistan, Libya, Arap Emirlikleri ve Kosova'ya operasyona gittiğinde de oruç tuttuğunu ifade etmiştir. Kısacası hem dinini yaşadığını, örnek bir Müslüman olduğunu hem de orduda verilen görevleri yerine getirdiğini, gerektiğinde Müslüman ülkelerde görev yapabildiğini anlatmak istemiştir. Başka bir Y asker Fransa'yı “cihadizm”e karşı korumak istediğini, 2015 saldırılarından beri de bu duygusunun güçlendiğini belirtmiştir. Bu askerın samimi duygularına rağmen bir bayram günü komutanlarına annesinin yaptığı tatlıları sunduğunda onların “bize esrar mı getirdin?” sorusuna maruz kalmıştır.⁹⁶ Bu örnekler vesilesiyle Kuzey Afrika kökenli Müslüman askerlerin orduda entegrasyon için çabaladıkları, Fransa'yı kendi ülkeleri gibi

⁹⁶ a.yer.

savunmak istedikleri, ama bunlara rağmen dışlanma olaylarına maruz kaldıklarını söyleyebiliriz.

4.5 RADİKALİZM

Fransız cezaevlerinde olduğu gibi orduda da radikalizm, Müslümanlar aklı gelince en çok dikkat edilen ve tetikte olunan konudur. Cezaevlerinde radikalizm riski bulursa da orduda durum aynı derecede değildir; 1997 yılında zorunlu askerlik kalkmış, bu tarihten sonra profesyonel ordu sistemine geçilmiştir. Bu bağlamda ordu kendi rızasıyla görev almak isteyenlerden oluşmaktadır. Cezaevlerindeki durumun aksine, orduya dâhil olmak bireylerin kendi seçimiyle gerçekleştiği için, radikalleşmiş birinin Fransız ordusuna girmeye teşebbüs etmesi pek olası bir durum değildir.

Buna rağmen Fransız ordu otoriteleri son derece tetikte olmakta ve en küçük bir aşırılık ibaresinde paniğe kapılmaktadır. Örneklerden biri Fransa'nın Bouches-du-Rhône ilinin Istres hava üssünde gerçekleşmiştir. 2015 yılının Eylül ayında djellaba (Müslüman ülkelerde Araplar tarafından giyilen uzun ve bol kaftan) ile dolanan genç askerlerin görüntüsü panik ve endişeye yol açmıştı. Civar camilere gitmeyip kışlada namaz kılmayı tercih eden Müslüman askerlere mekan tahsis edilmesi bazı tepkilere sebep olsa da diğer dinlerin mabetleri olduğu gibi Müslümanlara da özel mabet oluşturulmuştur. Fakat geleneksel kıyafet giyiminin sürdürülmemesi için Müslüman manevi danışmanlar ve komutanlar askerleri ikaz etmiştir.⁹⁷

5. DİĞER DİNLER

5.1 PROTESTANLAR

Protestan manevi danışmanlık Fransız ordusunda 1854 yılında Kırım Savaşı esnasında tanınmaya başlanmıştır. Aynı yıl “Protestan Askerlerin Manevi Danışmanları Komitesi” kurulmuştur. Bu komite Fransa Protestan Feredasyonu'na (Fédération

⁹⁷ a.yer.

Protestante de France - FPF) bağlıdır. Manevi danışmanları seçip Savunma Bakanına sunacak olan da bu komitedir.

Protestan manevi danışmanların sayısı Birinci Dünya Savaşında 100'ü aşkındır. Askerleri ziyaret eden manevi danışmanlar, onlara İncil, "Pazar günü habercisi" ve "Fransız askerinin dua kitabı" eserlerini hediye etmişlerdir. 1913 yılında bu eserlerden 75 bin adet basılmış ve dağıtılmıştır. Ayinlerin yanı sıra yapılan sohbetler genel değerler, ahlak ve alkolizme karşı nasihatlerden oluşmaktadır.

Birinci Dünya Savaşında manevi danışmanların askeri ortamda iletişim kurduğu yerler sınırlıdır. Vefat eden askerlerin ailelerine ölümün nasıl gerçekleştiği ve cenaze işlemlerini nasıl yaptıklarını anlatan mektuplar yazarlardı. Ayrıca bayramlarda askerlere, ölmüş askerlerin ailelerine kutlama mesajı gönderirlerdi. Bunların yanı sıra yaşadığı yerlerin papazlarından şeker, pipo gibi hediyeler gelirdi.

Savaş zamanında askerlerin yanına sipere giderler, yürüyerek günde 25 km'ye kadar, atla 50 km, bazen de bisikletle yol kat ederlerdi. Silah taşıma hakkına sahip olmalarına rağmen bazı askeri manevi danışmanlar üzerinde silah bulundurmamayı tercih ederdi. Hatta silahsız cepheye çıkan manevi danışmanlar vardır.

Manevi danışmanlar saldırı sonrasında yaralıların ilk yardım yapılan yerlere gitmelerini sağlarken, diğer yandan ölümlerin eşyalarını toplar ve gerekli işlemleri yaparlar. Sağlık birimlerinde hasta ve yaralıları ziyaret ederek kalan sağlara moral vermeye çalışırlardı.

Günümüzde Protestan askeri manevi danışmanların sayısı 2017 verilerine göre 63 erkek 8 kadın olmak üzere toplamda 71'dir. 32'si tam zamanlı, 18'si yarı zamanlı ve 22'si gönüllü olarak hizmet vermekteler.⁹⁸

5.2 YAHUDİLER

Birinci Dünya Savaşının başında 18 hahamın dini danışman olarak görev aldığı bilinmektedir. Yabancı ağırlıklı birliklerde Yahudilerin oranı bazen %20'yi geçmesine

⁹⁸ "Exposition 'Les aumoniers militaires pendant la grande guerre'", 2017.

karşın dini danışmanların sayısı yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine Büyük Haham Savaş Bakanlığına daha fazla uzman alınmasını teklif etmiş ve 1915 yılında yaklaşık 20 birliğe 27 dini danışman tahsis edilmesini sağlamıştır. Bunlardan 10'u Cezayirli Yahudilerin çoğunluk olduğu iki birliğe dağıtılmıştır. Savaşın sonunda sayıları 46'yı bulmuştur. Dini rehberlik ve destek vermenin yanı sıra Yahudi dini danışmanlar cenaze işlemlerini yerine getirmiş hatta ölen Yahudi askerlerin Hristiyan zannedilip Hristiyan usüllere göre gömülmemelerine dikkat etmişlerdir. Savaş döneminde 6 Yahudi dini danışman Fransız saflarında vefat etmiştir.⁹⁹ Günümüzdeki orduda Yahudi manevi danışman sayısına resmi verilerde rastlamadık, iletişime geçmeye çalıştığımız Ulusal Yahudi Manevi Danışmanından da bir cevap alamadık.

⁹⁹ Philippe-Efraïm Landau , “La communauté juive de France et la Grande Guerre”, *Annales de démographie historique*, S.103, (2002) s. 91-106.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEZAEVİ MANEVİ DANIŞMANLIĞI

1. TARİHÇE

Fransa’da cezaevlerinde papazların varlığı yüzyıllara dayanmakta. Çeşitli kurumlarda varlıklarıyla dini temsil eden ve Tanrı’nın desteğini inananlara hissettiren papazlar, cezaevlerinde de görevlerini üstlenmişler, insanların ıslahı için çabalamış, ibadetlerini yerine getirmeleri için yardımcı olmuşlardır. Tarihçe bölümünü üçe bölerek 4. yüzyıldan 8. yüzyıla kadar kısaca cezaevlerindeki papazları ele aldıktan sonra 19. ve 20. yüzyılları için birer bölüm tahsis ettik.

1.1 DÖRDÜNCÜ YÜZYILDAN ON SEKİZİNCİ YÜZYILA BAKIŞ

300’lü yıllarda Roma imparatoru Konstantin tarafından Hristiyanlığın resmî din olarak kabul edilmesiyle birlikte Kilise tüm kurumlarda söz hakkına sahip olmaya başlamıştır. Papazlar hapisanelerde tutuklularla ilgilenmeye başlamış, tatil günlerinde tutukluların serbest bırakılmasını bile sağlamıştır.

12. yüzyıla gelindiğinde Kilise’nin kendi cezaevlerini oluşturduğu görülmüştür. Kilise’nin cezaevleri insanlara daha özenli bir tutumla yaklaşılana, idam cezasının olmadığı papazların kontrolünde olan cezaevleridir. Kralın cezaevleri ise daha bakımsız ve koşulları daha düşük kalitede olan cezaevleridir.

6 Şubat 1619 tarihinde bir ilk gerçekleştirilmiş ve kadırgalarda kürek mahkûmu olmuş savaş esirleri ve suçluların başına bir dini danışman getirilmiştir. Aziz Vincent adındaki bu dini danışmanın atanmasından sonra dini danışmanlığın kurumsallaşması söz konusudur. Bu kapsamda dini danışmanların rolü tutukluların maddi manevi ihtiyaçlarını karşılamak olarak belirlenir.

1791 yılında İnsan Hakları Beyannamesiyle birlikte cezalara insancıl bir bakış açısıyla yaklaşmaya başlanmış ve 31 Mayıs 1791 tarihinde işkence yerine giyotinle cezalandırma yöntemi getirilmiştir. Daha hafif cezalar ise cezaevlerinde tutuklu kalmayla

değiştirilmiştir. Bununla birlikte dini danışmanların rolü Pazar günü ayinini gerçekleştirmek ve bayramları kutlamakla kısıtlandırılmıştır.¹⁰⁰

1.2 ON DOKUZUNCU YÜZYIL

19. yüzyılda cezaevlerinde Katolik danışmanların resmî dini danışman statüsü kazandığını görüyoruz. 1816 ile 1830 yılları arasında Fransa’da yaşanan Restorasyon dönemiyle birlikte Kilise’nin toplumda yeri tekrar güçlenmektedir. Din, mahkûmların ıslahında önemli bir rol oynamaktadır. 25 Aralık 1819 tarihinde dini danışmanlar resmî statü sahibi olmuşlardır. Yüksek bir maaş kazanan dini danışmanlar cezaevi personelinden daha yüksek bir statüye sahiptirler. Kurumların gelişiminde Amerikan ve İngiliz modellerinden esinlenilmiştir.

12 Nisan 1841 tarihinde Cezaevleri Genel Müfettişliği “cezaevleri genel dini danışmanlık kurumu projesi” üzerine bir düzenleme yapmıştır. “Cezaevlerinde dini ve ahlaki hizmetin yararına olmak üzere dini danışmanların açık, kararlı ve sadık olmaları gerektiği, dini danışman personelinin başında büyük dini danışman sıfatıyla bir piskopos bulunması ve ona 3 veya 4 yardımcı papazın eşlik etmesine” karar verilmiştir. Ayrıca büyük dini danışmanın kraliyet tarafından atanmasına, yardımcı dini danışmanların büyük dini danışman tarafından seçilmesi ve bakanlık tarafından onaylanması kararlaştırılmıştır.

1.3 YİRMİNCİ YÜZYIL

1905 yılında laiklik yasasıyla beraber dini danışmanların devlet maaşı kesilmiştir. Bunun yanı sıra yasa gereği devlet manevi danışmanlıklara maddi yardımda bulunsa da bu yardım manevi danışmanların maaşını karşılayacak derecede olmamıştır. Bunun için bazı kısıtlamalara gidilmiş, kadın dini danışmanlar iki cezaevi hariç diğer 12 cezaevi

¹⁰⁰ “Aumônerie catholique des prisons”, (26.04.2019), <https://eglise.catholique.fr/sengager-dans-la-societe/aumonerie-catholique-des-prisons/aumonerie-des-prisons/#1491487521620-513f38de-d3e9>.

kurumundan çıkarılmıştır. 1908 yılında ise askerî cezaevlerindeki dini danışmanlık tamamen kaldırılmıştır.

1911 yılında İçişleri Bakanlığına bağlı cezaevleri Adalet Bakanlığına bağlanmıştır. 1923'den itibaren manevi danışmanlar sadece istek üzere mahkûmlarla görüşmeye başlamışlardır. Her üç aya bir tutuklular manevi danışmanla görüşmeyi isteyip istemediklerini belirtmek durumundaydılar. Önceden belirtmedikleri takdirde bir danışmanla görüşmeleri yasaktı.¹⁰¹

İkinci Dünya Savaşından sonra Papaz Rodhain Fransız papazlarının ısrarı üzerine cezaevleri genel dini danışmanlığını kurmuştur. 6 Şubat 1947 tarihinde alınan bir kararla dini danışmanların Adalet Bakanlığı tarafından atanmasına karar verilmiştir. Bununla beraber dini danışmanların görevleri de belirlenmiş ve dini danışmanın “tutuklulara dini yardımda bulunması, grup halinde veya bireysel olarak mahkûmları ziyaret etmesi ve ıslahları için onlara destek olmasına” hükmedilmiştir. Dini danışmanın yalnızca manevi bir görevi olduğu vurgulanmıştır.

İlerleyen yıllarda çeşitli organizasyonlar ve komisyonlar kurulmuştur. 1954 yılında İsviçre'nin Fribourg kentinde ilk Uluslararası Cezaevi Dini Danışmanları Kongresi gerçekleştirilmiştir. Alanda aktif olarak yer alan danışmanların bilgi birikimlerini paylaştığı bu kongrenin düzenlenmesi cezaevi dini danışmanlığı adına önemli bir adımdır. 1955 yılında Ulusal Katolik Dini Danışmanı çeşitli kurumları kapsayan bir Ulusal Komisyon kurmuştur. Ülkede her bir bölgeye bir sorumlu atamak adına 1965 yılında Fransa'nın dokuz bölgesini temsil eden bölgesel temsilciler seçilmiştir.

1978 yılında “Dini danışmanlara mektup” dergisinin ilk sayısı çıkmıştır. Bu dergide dini danışmanlara tavsiyeler, örnek dualar ve çeşitli konular hakkında bilgiler yer almıştır. Ulusal Komisyon, Ulusal Konsey adını alır fakat içeriği değişmez. 1981 yılından itibaren Uluslararası Kongre'nin her on yılda bir değil de her beş yılda bir gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Alınan çeşitli kararlarla dini danışmanlık zamanla düzenlenmiştir. 1988 Temmuzunda iki genelge yayımlanmış ve cezaevi dini danışmanlarının atanması (maaşlı veya gönüllü) ve görevlerine dair kararlar alınmıştır. Bunlar “nitelikleri her ne olursa olsun gönüllü bir

¹⁰¹ Olivier Landron, *La vie chrétienne dans les prisons de France au XXe siècle*, du Cerf, 2011.

dini danışman herhangi bir cezaevi kurumunda çalışabilir ve gönüllü bir dini danışman 200 tutuklu için görevlendirilen dini danışman yardımcısı olarak iki yıllık süreyle görev yapabilir ve bu sözleşme yenilenebilir. Dini danışman yardımcılarının tutuklularla bireysel olarak görüşmeleri yasaktır” şeklinde özetlenebilir.¹⁰²

Katolik dini danışmanların sayıları hakkında bilgi verecek olursak 1991’de asil manevi danışman sayısının 230 olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayı 1995’de 360’a çıkmıştır.¹⁰³

2. BUGÜNKÜ DURUM

Ceza infaz kurumlarında yedi din ve mensupları resmî olarak tanınmaktadır. Katolikler yüzyıllardır varlıklarını sürdürürken, Protestan manevi danışmanlar 1945’ten itibaren hizmet vermeye başlamış ve 1980 yılında resmî olarak faaliyetleri tanınmıştır. Müslüman ve Yahudi danışmanlar 2006, Ortodokslar 2010, Budistler 2012 ve son olarak Yahova Şahitleri 2014 yılında resmî olarak cezaevlerinde manevi danışmanlıklarını kurumsallaştırmıştır.

2017 yılının verilerine göre¹⁰⁴ toplamda 1585 manevi danışmanın Fransa genelindeki ceza infaz kurumlarında hizmet verdiğini söyleyebiliriz:

- Katolikler: 695
- Protestanlar: 347
- Müslümanlar: 224
- Yahova Şahitleri: 170
- Yahudiler: 76
- Ortodokslar: 54

¹⁰² “Aumônerie catholique des prisons”.

¹⁰³ Landron, *La vie chrétienne dans les prisons de France au XXe siècle*.

¹⁰⁴ “Pratiques et organisation du culte en détention”, *Ministère de la Justice*, 2018, <http://www.justice.gouv.fr/prison-et-reinsertion-10036/la-vie-en-detention-10039/culte-12002.html>.

- Budistler: 19

2012 verilerine¹⁰⁵ göre ise cezaevlerinde görev almış manevi danışman sayısı şu şekildedir:

- Katolikler: 655
- Protestanlar: 317
- Müslümanlar: 151
- Yahudiler: 70
- Ortodokslar: 24
- Diğer: 32

Beş yıl içerisinde her dinden danışman sayısının arttığını görebiliyoruz. 2012 yılında az sayıda olan Budistler ve Yahova Şahitleri, 2017 yılında artış göstermiştir. Budistler küçük bir artış gösterse de Yahova Şahitlerinin sayısında çok ciddi bir yükselme tespit edebiliriz.

Toplumun sosyo-demografik değişim göstermesi ve Müslümanların Fransa'ya yerleşmesi cezaevlerine de yansımıştır. Yüz yıl önce Müslümanlar nadiren cezaevlerinde görülse de bugün durum son derece vahimdir; Fransız cezaevlerinin yarısı Müslümanlardan oluşmaktadır.

Fransız toplumundaki sosyo-demografik değişim cezaevlerine de yansımış ve bu kurumlar artış gösteren Müslüman nüfusa yetersiz gelmeye başlamıştır. Özellikle Kuzey Afrikalı Müslümanların işledikleri suçlardan dolayı cezaevlerine gönderilmeleriyle ceza infaz kurumlarının imkânları zorlanmış, doluluk oranı Fransa genelindeki cezaevlerinde %140'ı, Paris bölgesindekilerde %200'ü bulmuştur.

Nitekim 2017 yılında her yedi dinden Ulusal Cezaevi Manevi Danışmanları ve cezaevinde hizmet veren birkaç dernek temsilcisi bir araya gelerek ortak basın açıklaması

¹⁰⁵ “Qu'est-ce qu'un aumônier de prison ?”, *La Croix*, 2012, https://www.la-croix.com/Actualite/France/Qu-est-ce-qu-un-aumonier-de-prison-_NG_-2012-10-18-866059.

yapmıştır. İki katı doluluk gösteren cezaevleri için radikal bir çözüm sunarak en az 15 bin tutuklunun serbest bırakılması teklifinde bulunmuşlardır.¹⁰⁶

2.1 STATÜ SORUNU

Cezaevlerindeki manevi danışmanların sayısı (manevi danışman sayısının) son 15 yılda iki katına çıktığı kayıtlara geçmiştir. Bu durum diğer kurumlardan farklı gelişmiştir, nitekim cezaevinde durum böyleyken askeriyede manevi danışman sayısının 1996 ile 2010 yılları arasında daha da azaldığı belirtilmiştir (329'dan 221'e). Bunu ordunun zorunlu askerlikten profesyonel askerliğe geçmesiyle açıklayabiliriz. Buna rağmen ordu manevi danışmanları belirli bir statü ve maaşa sahipken, cezaevi manevi danışmanları için aynı durum söz konusu değildir. 2014 yılında ülkedeki ulusal ve bölgesel cezaevi manevi danışmanları toplanıp, hastane ve ordu manevi danışmanları gibi kendilerinin de yasal bir statüye sahip olması gerektiğini beyan etmişti.¹⁰⁷ Yasal bir statüye sahip olmadıklarından dolayı bir ücretlendirmeye de tabi tutulmadıkları için maddi açıdan zorluk çeken danışmanlar olduğu açıklandı.

1905 yasası, zorunlu kılmamakla beraber, devlete manevi danışmanlık kurumlarının masraflarını karşılaması için olanak verir. Devlet, bir maaş niteliğinde ve miktarında olmasa da manevi danışmanlara bir ödenek sunabilir. Cezaevi manevi danışmanlık kurumlarına yalnızca yol masraflarını ve manevi danışmanlık kurumunun işleyişinde gerekli olan malzemelerin alımını karşılayacak kadar bütçe ayrılmıştır. Devlet gerçek anlamda bir maaş sunmamakla beraber sigorta ve emeklilik türünden avantajlar da sağlamamaktadır.

Ulusal Müslüman Cezaevi Manevi Danışmanı Hassan El Alaoui Talibi, kendisiyle yapılan bir röportajda sadece Müslüman danışmanlar için değil tüm dinlerin manevi danışmanları için bir statü belirlenmesini talep etmiştir. Müslüman danışmanların dışındaki diğer din danışmanlarının kurumlar veya derneklerin desteğiyle giderlerinin

¹⁰⁶«Il faut « réduire de 15 000 le nombre de personnes détenues »», *Le Monde*, 2017, https://www.lemonde.fr/idees/article/2017/04/24/il-faut-reduire-de-15-000-le-nombre-de-personnes-detenues_5116731_3232.html.

¹⁰⁷ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 229.

karşılandığı, sağlık sigortalarının yatırıldığı ve uygun şartlarda çalıştıklarını belirtmiştir. Müslüman cezaevi danışmanlarına destek olmakla yükümlü olan Fransa İslam Konseyi'nin (CFCM) maddi açıdan yeterli olmadığından şikâyetçi olmuştur. Talibi, 2015'ten 2018 yılına kadar 60 Müslüman manevi danışman istihdamı yapılması için gerekli işlemleri yapan devlet yetkililerine bu sayının yetersiz olduğunu ve en az 450 Müslüman manevi danışman alımı yapılması gerektiğini savunmuştur. Bazı manevi danışmanların durumundan ve yaşadıkları sıkıntılardan bahseden Talibi, Samia Ben Achouba gibi bazı danışmanların bir değil beş ceza ve infaz kurumunda hizmet verdiğini, kimi danışmanın da maddi yetersizlikten dolayı istifa ettiğini bildirmiştir.¹⁰⁸

Cezaevi manevi danışmanlarının çoğu gönüllü hizmet vermekle birlikte bazıları cüzi bir miktar ücret almaktadır. 2015'te 10 danışmandan 3'ten azı cezaevi tarafından ücretlendirilmiştir. Bu ücret 200 avrodan en fazla 800 avroya kadar yükselmektedir. Bölgesel ve ulusal danışmanlar 1000 avroya yakın kazanmaktadır.¹⁰⁹ Genelde bu ücret danışmanların sadece yol masraflarını karşılamaktadır.

2.2 CEZA İNFAZ KURUMUNUN DÜZENLEDİĞİ EĞİTİM

2007 yılında Fransa Adalet Bakanlığına bağlı Cezaevleri Müdürlüğünde mesleğine yeni başlayan cezaevi manevi danışmanları için cezaevi bünyesinde gerçekleştirilecek olan bir eğitim verme kararı alınmıştır. Bu formasyon cezaevi ortamını keşfetme, mahkûmları anlama ve karşılaşılabilecek sorunlara dair ve iki günlük bir süreçtir. Formasyonun amacı olarak şunlar sıralanmaktadır: cezaevi yönetiminin görevlerini bilmek, çeşitli cezaevi tiplerini tanımak, güvenlik kurallarını ve hedef kitlenin özelliklerini öğrenmek.

Eğitimin ilk günü ceza infaz kurumunun misyonu ve personelinin tanıtımına yer verilirken, ikinci gün mahkûmların özellikleri ele alınmakta. Eğitimde aktif rol oynayan kişiler arasında cezaevi müdürü, sosyal hizmetlerden bir görevli, gardiyanlardan biri ve bir intihar uzmanının bulunması ve bilgi aktarımı yapması gerekmektedir.¹¹⁰

¹⁰⁸ Saphir News, "Sous pression, les aumôniers musulmans des prisons réclament du changement", *Saphir News*, 2015.

¹⁰⁹ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 229.

¹¹⁰ Ministère de la Justice, "Note relative a la formation des nouveaux aumôniers", (2007), file:///C:/Users/Win2/Desktop/G/PRISON/Note relative à la formation des nouveaux aumôniers.pdf.

2.3 CEZAEVİ MANEVİ DANIŞMANININ MAHKÛMA PSİKOLOJİK ETKİSİ

Diğer kurumların aksine, cezaevi manevi danışmanlarının muhatapları çok az sayıda başka bireylerle (diğer mahkûmlar, gardiyan, ziyaretçiler) iletişim kuran kişilerdir. Ayrıca bir insanın cezaevinde bulunması genelde onur kırıcı bir durum ve yıpratıcı bir süreçtir. Dolayısıyla hem sosyal çevrenin kısıtlı olması hem cezaevinde bulunmanın utancı insanı psikolojik açıdan dipsiz bir kuyuya çeker. Fakat bir manevi danışmanın kişiyi özel olarak hücrede ziyaret etmesi, mahkûma saygı ve şefkat göstermesi, cezaevi ortamında maruz kalınan stresten uzak bir güven ortamı oluşturması, “her şeyin yasak, herkesin kaba olduğu tamamen anormal bir dünyada normal bir ilişki kurması”¹¹¹ mahkûmların psikolojik iyi oluş seviyelerini yükseltir. Manevi danışmanın sırf varlığı ve güler yüzü bile tutukluları olumlu şekilde etkilemeye yetmektedir. Hatta manevi danışmanlarla “yağmur ve güneşli havadan” bahsetmek bile onlar için büyük önem arz etmektedir. Mahkûmla manevi danışmanın ilişkisinde en önemli noktalardan biri de güvendir. Tutuklu kendini onun yanında güvende hisseder, duygularını çekincesiz bir şekilde açıklar ve manen rahatlar. Manevi danışmanın kurduğu iletişimin bürokratik olmaması da çok önemlidir; mahkûm, karşısında kâğıt kalem tutmayan, kendisini sorgulamayan ve yargılamayan, dostane bir ilişki kuran bir bireyle karşı karşıyadır. Bunu sağlayan etkenlerden biri de manevi danışmanın mahkûmun dosyasını ve suçunu bilmemesi ve ona karşı nötr olabilmesidir. Fakat derdini paylaşmak isteyen veya suçuyla alakalı bir şey sormak isteyen tutuklular manevi danışmanlara neden ve nasıl cezaevine geldiklerini anlatabilirler. Ayrıca manevi danışmanlar tutukluların yargılandığı mahkeme sürecinde mahkûmdan olumlu geri dönüşler alıp iyi yönde geliştiğine kanaat eder ve mahkemeye ifade vermeyi kabul ederse mahkemede lehine şahitlik edebilirler.¹¹²

¹¹¹ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 240.

¹¹² a.g.e., s. 241.

2.4 MANEVİ DANIŞMANIN PERSONELLE İLİŞKİSİ

Gardiyanların dünya görüşü ve dini tutumlarına göre manevi danışmanlara karşı muameleleri farklılık göstermekte. Manevi danışmanların varlığından rahatsız olanlar bunu onlara açıkça belli etmekte hatta manevi danışmanların işlerini gereğince yapmalarına dolaylı yoldan mani olabilmekteler. Örneğin bir gardiyan manevi danışmanlara anahtar teslimi yapacağı esnada mahkûmların hücre anahtarlarını unuttuğunu ifade edip manevi danışmanı görevini yapmaktan alıkoymuştur. Ortamın güvenliğinden gardiyanların sorumlu olması açısından anahtarları başka birine emanet etmek onları tedirgin etmektedir.

Manevi danışman aynı zamanda tutuklu ile diğer cezaevi personeli arasında “aracı” işlevi görmektedir; manevi danışman her ne kadar psikolojik destek sağlasa da bir psikolog değildir ve tutukluda onu aşan herhangi bir durum olduğunda psikoloğa yönlendirmesi gerekir. Aynı zamanda müdürlüğün bilmesi gereken ve tutukluyu ilgilendiren bir durum olduğunda manevi danışman yönetimi bilgilendirmelidir. Ayrıca gerektiğinde manevi danışman tutukluyu bir sosyal hizmet uzmanına yönlendirebilmelidir.¹¹³

2.5 HİZMET ALANI

Mahkûmlar bireysel görüşme talep etmedikçe cezaevi manevi danışmanlarıyla baş başa görüşemezler. Bu durumda manevi danışmanlar ancak talepte bulunanlarla özel görüşme gerçekleştirmektedirler.

Bunun yanı sıra araştırmada yer alan 10 manevi danışmandan 4’ü, yalnızca mahkûmların değil tüm personelin manevi danışmanı olduğunu öne sürmüştür. Manevi danışmanlar gardiyanlardan sorular yönelten veya kutsal kitap isteyen olduğunda seve seve yardımcı olduklarını belirtmişlerdir. Manevi danışmanların geri kalan 10’da 6’sını temsil eden çoğunluk yalnızca tutuklulara hizmet verdiklerini, kesinlikle başkalarına

¹¹³ a.g.e., s. 253.

yardımcı olmak istemediklerini ve dikkatli şekilde personele karşı mesafeli durduklarını iletmişlerdir.

2.6 TOPLANTILAR

Ceza infaz kurumlarında her tutuklu üzerine özel durum değerlendirme toplantısı düzenlenir. Bu toplantılar genelde ayda bir defa yapılır. Toplantı, Çok disiplinli Komisyon üyeleri tarafından yürütülür. Manevi danışmanlar bu toplantılara katılabilir fakat karar verme durumlarında oy kullanma hakkına sahip değillerdir. Özellikle tutukluların intihar ve yoksullukları üzerine yapılan toplantılarda bulunurlar. Bununla birlikte manevi danışmanların bu toplantılara sürekli iştirak ettiği söylenemez. Manevi danışmanlar arasında genelde Katolik danışmanlar bu toplantılara katılım gösterir.¹¹⁴ Bunun dışında haftalık düzenlenen toplantılara da manevi danışmanların katılımına izin verilir. Yine iştirak isteğe göredir.¹¹⁵ Katılım daha çok Katolik danışmanlar tarafından gerçekleştirilse de Müslüman danışmanların da yer almaları gerektiği ve mahkûmlar veya yönetim hakkında görüş beyan etmeleri gerektiğini düşünüyoruz. Müslüman manevi danışmanların vakit yetersizliğinden dolayı bu toplantılara katılmadıklarını düşünüyoruz. Müslüman danışmanların geneli hem çalışmak hem manevi danışmanlık yapmak durumunda oldukları ve bazı bölgelerde birden fazla cezaevinde hizmet verdikleri için bu tür toplantılara katılmaya vakitlerinin olmadığını tahmin ediyoruz.

2.7 MAHKÛMLARIN GENEL SORUNLARI

Fransız cezaevlerinde doluluk oranının yüksek olduğunu hatta Paris bölgesindeki bazı cezaevlerinde bu oranın yüzde 200 olduğunu daha önce belirtmiştik. Gerek bu durumun etkisi gerek kişisel problemlerden ötürü cezaevlerinde tutukluların çeşitli sorunları olduğunu söyleyebiliriz. Cezaevlerinde manevi danışmanlık yapmış ve bu konuyla alakalı

¹¹⁴ a.g.e., s. 289.

¹¹⁵ a.g.e., s. 290.

“L’Islam en prison” kitabını yazmış olan Müslüman manevi danışman Mohamed Loueslati bu problemleri şöyle sıralamaktadır:

- İntihar: Fransa’da 10 bin tutukludan 15,6’sı intihar ediyor. Avrupa genelinde ise bu rakam 7,7’dir. Doluluk oranının aşılması, cezaevinde faaliyet eksikliği, aileyle ilişkinin kopması, duygusal içe kapanma ve özellikle toplumun tutuklulara bakışı bu durumu açıklayan nedenlerden olabilir.
- Psikişik hastalık: tutukluların %20’sinin psikiyatriye gitmesinin gerekli olduğu düşünülüyor. Fakat ruhsal hastalığı olan birini cezaevi yerine ruh ve sinir hastalıkları hastanesine sevk etmek devlete dört kat daha pahalıya mal oluyor. Akıl hastanesinde bir yataklık kontenjan 400 avroya bedel. Ayrıca psikiyatrlarla görüşen manevi danışmanlar, davranış bozukluğunu maneviyat ve din üzerinden gösteren hastalar konusunda psikiyatra yardımcı olmaya çalışıyor.
- Suçun tekrarı: tutukluların yüzde 80’inin cezaevi çıkışından sonraki durumu takip edilmiyor. Oysa suçluların yüzde 4’ü tekrar suç işleyip cezaevine dönüyor. Bunun önüne geçilmesi için tutukluların serbest bırakılmasından önce onları toplumsal hayata hazırlamak, sonrasında ise yeni hayatlarına alışma durumlarını kontrol etmek gerekir. Manevi danışmanlar bu rolü üstlenebilecek olanlar olabilir. Fakat dini danışman sayısının yetersizliği bunu zorlaştırmaktadır. Manevi danışmanlar cezaevindekilere yetişemezken cezaevinden çıkanları denetlemeleri zor olsa gerek. Fransa’da bir mahkûm devlete günlük 100 avroya mal oluyor. Devletin bu yönde yatırım yapması ve istihdam sağlaması kendi yararına olacaktır. Başka bir çözüm olarak devletin manevi danışmanlara “harçlık” vermek yerine belirli ve yeterli düzeyde bir maaş sağlaması onları cezaevine adanmalarını sağlayacak ve üstlenebilecekleri tüm sorumlulukları üstlenme fırsatı vermiş olacaktır.

Genel çizgileriyle Fransız cezaevlerinin ve mahkûmların durumunu ortaya koyduktan sonra cezaevlerinde faaliyet gösteren tüm din temsilcilerinin kısaca tarihçeleri, genel bilgileri ve organizasyonlarını ele alacağız.

3. KATOLİKLER

Hristiyan mahkûmların çoğunluk olduğu diğer Avrupa ülkelerindeki cezaevlerine kıyasen (İngiltere, İsviçre, İtalya ve Norveç), Fransız cezaevlerinde dini çeşitlilik daha 19. yüzyılda kendini göstermiştir. Nitekim 1980'lerde Müslüman manevi danışmanlar cezaevine giriş yapmış, on yıl sonra Ortodoks ve Yahudi manevi danışmanlar belirmiş, son olarak 2014 yılında Yahova Şahitleri hizmet vermeye başlamıştır.

Katolik danışmanların cezaevlerinde tarihi bir konuma sahip olmaları cezaevlerinin bugününü de etkilemektedir. Örneğin bir cezaevi müdürünün odasında oldukça gösterişli ve dolayısıyla dikkat çekici bir Meryem ana simgesi yer almaktadır. Kendisinden önceki müdürden kaldığını belirten yeni cezaevi müdürü, Meryem ana simgesini göreve başladıktan çok zaman sonra fark ettiğini ve olduğu yerde bırakma kararı aldığını ifade etmiştir. Kamu alanı olan cezaevi müdür odasında dini sembollerin yasak olduğunu hatırlatırsak, bu durumun normal karşılanmaması gerekir. Ama görünen o ki ne müdür, ne personel ne de bir tutuklu buna dikkat çekmiş veya bundan rahatsız olmuştur.¹¹⁶

Fransa'nın 187 cezaevi kurumunda Katolik Kilisesine bağlı manevi danışmanlar bulunmaktadır. 1 Nisan 2016 tarihinde toplan 665 Katolik manevi danışmanın görev yaptığı kayıtlara geçmiştir. Bu sayının 240'ı kadın, 425'i erkek danışmanlardan oluşmaktadır. Manevi danışmanların görevlerine göre konumları değişmektedir. Tutuklularla bireysel görüşmeler yapan manevi danışmanlara cüzi bir miktarda ödenek verilir, bu danışmanlara asil manevi danışman denmektedir. Her Katolik danışman bu ödeneği bağlı olduğu bölge kilisesine bağışlar, kilise de manevi danışmanlık kurumunun bütçesine devreder. Asil danışmanların yanı sıra manevi danışman yardımcısı olan papazlar grup halinde yapılan aktivitelerde manevi danışmanlara yardımcı olurlar. Özel kutlama günlerinde veya grup çalışmalarında manevi danışmanlara eşlik etmek için dışarıdan yıl içinde yaklaşık 1500 misafir papaz katılır.¹¹⁷ Katolik danışmanların devlet tarafından verilen ödeneği kiliseye bağışlaması örnek bir davranıştır. Fakat hatırlamak

¹¹⁶ a.g.e., s. 30.

¹¹⁷ "Présentation de l'aumônerie catholique des prisons", *Eglise Catholique en France*, 2018, <https://eglise.catholique.fr/sengager-dans-la-societe/aumonerie-catholique-des-prisons/aumonerie-des-prisons/458603-presentation-de-laumonerie/>.

gerekir ki Katolik danışmanların çoğu emeklilerden oluşmaktadır ve aldıkları düşük bir ücreti kiliseye bağışlamaları anlaşılabilir.

Manevi danışmanlık dokuz bölgeye ayrılarak düzenlenmiştir. Her bölgeye bölge sorumlusu ve bölge sorumlusu yardımcısı tayin edilmektedir. Bölge sorumlusu ve bölge sorumlusu yardımcılarının tamamı ulusal manevi danışmanla birlikte ulusal konseyi oluşturmaktadır.¹¹⁸

Fransız cezaevlerinde Katolik mahkûm oranının düşük olmasına karşın Katolik manevi danışman sayısı oldukça yüksektir. Fransa’da Müslüman tutuklu sayısı tutukluların isim ve soy isimlerinin Arapçayı çağrıştırmaları üzerinden tespit edilmektedir. Bu bakımdan Fransız mahkûmlar arasından Katolik olanları tespit etmek kolay değildir. Le Figaro’nun bir haberine göre 2011 yılında Fransız cezaevleri yaklaşık yüzde 20 Hristiyan (Katolik ve Protestanlar) mahkûmlardan oluştuğu varsayılmıştır.¹¹⁹ Bu oranın günümüze kadar değişmediğini tahmin edebiliriz. Hristiyanların cezaevlerinde Müslümanlardan yaklaşık üç kat daha az olmalarına rağmen Hristiyan manevi danışman sayısı Müslüman danışmanlardan kat kat daha fazladır. Bunu Hristiyan danışmanların ülkenin tarihi sürecinde hep var olagelmeleri ve eskiden olduğu gibi şimdi de çoğunluk olma isteklerinden kaynaklı olduğunu düşünüyoruz.

3.1 İSTİHDAM

Katolik manevi danışman adayı özgeçmişini ve referanslarını içeren bir dosya hazırlayıp bölge papazının onayını içeren belgeyle birlikte bölgenin manevi danışmanına gönderir. Bölgenin manevi danışmanı dosyayı cezaevi müdürüne iletir. Manevi danışman adayı iki ila altı ay süre zarfında stajını gerçekleştirir. Referans olan papaz ve bölge sorumlusu manevi danışman bir araya gelerek stajı biten adayı değerlendirir ve manevi danışmanlık hizmeti vermeye hazır olup olmadığına karar verilir.

¹¹⁸ a.yer.

¹¹⁹ Le Figaro, “La difficile pratique des religions en prison”, 2011, <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2011/04/14/01016-20110414ARTFIG00691-la-difficile-pratique-des-religions-en-prison.php>.

3.2 EĞİTİM

Katolik manevi danışman adaylarına eğitim konusunda pek gelişmiş bir formasyon sunulduğu söylenemez. Adaylar için yıllık çeşitli oturumların yanı sıra ceza infaz kurumu yönetimi tarafından bir eğitim düzenlenmektedir.

Ülke genelindeki Katolik manevi danışman adayları için Katolik Cezaevi Manevi Danışmanlığı çatısı altında yılda bir kez yeni manevi danışmanlar için başkent Paris’te iki ay aralıkla iki günlük oturumlar organize edilmektedir. Düzenlenen oturumlarda genel bilgiler verilmekte: manevi danışmanlık kurumunun düzenlenmesi, ceza infaz kurumlarının çeşitleri, manevi danışmanların sayısı ve demografik özellikleri, cezaevinde laiklik üzerine sunumlar yapılır. Tecrübeli manevi danışmanların hazırladığı sunumlarda manevi danışman olma, grup çalışması, manevi danışmanlık hizmeti verilirken kullanılacak araçlar anlatılır. Katılımcılara form dağıtılır ve manevi danışman olma seçimlerine dair sorulara yanıt aranır. Ayrıca düzenlenen atölye çalışmalarında interaktif bir ortam oluşturulur. İki ay sonra yeni göreve başlamış manevi danışmanlarla ikinci bir eğitim oturumu düzenlenir. Burada aynı şekilde katılımcılara form dağıtılarak verdikleri hizmet hakkında görüşleri, başarıları ve eksikleri kayda geçirmeleri beklenir. Yapılan sunumların konuları ise “cezanın ve cezaevinin anlamı”, “mağdurları yaşatmak”, “tutuklu birinin onuru ve cezaevi koşulları”, “tutukluların geçirdiği hukuki süreç” başlıklarını taşır. Bunların yanı sıra tanışma, paylaşma ve dayanışma oturumları düzenlenir.¹²⁰

Yerel cezaevi manevi danışmanlık kurumlarının düzenlediği oturumlara Toulouse şehrinde 2016 yılında gerçekleşeni örnek verebiliriz. “Psikolojik açıdan hassas olan insanlara nasıl yaklaşmalıyız” teması etrafında düzenlenen oturumlarda çeşitli sunumlar yapılmış ve katılımcıların istifadesine sunulmuştur. Tanışma ve paylaşma ortamı oluşturulmuş ve tecrübe aktarımı sağlanmıştır.

Ulusal Katolik Cezaevi Manevi Danışmanları Kongreleri manevi danışmanlar arası buluşma ve kendini geliştirme aracı olarak görülebilir. Nitekim her yıl iki günde

¹²⁰ Ulusal Katolik Cezaevi Manevi Danışmanı Jean-François Penhouet ile mail üzerinden edinilen belge

gerçekleşen kongrelerde çeşitli konuşmalar ve atölyeler yapılmakta. Konuşmalardan çok atölyelere yer verilmesi ve atölyelerin çeşitliliği ve önemi göze çarpmaktadır. Örnek olarak 2018’de düzenlenen son kongrede yer alan atölyeleri¹²¹ sıralayabiliriz:

1) Toplulukçuluk, dini yaymaya çalışma ve radikalleşme

Mahkûmların, personelin veya manevi danışmanların aşırılıkları ele alınır ve bazı örneklerden yola çıkarak konu incelenir (Örnekler: Hristiyan bir mahkûm radikal bir Müslümanla beraber aynı oda veya koğuşta yaşarken karşılaştığı sorunlar, bir manevi danışman yardımcısının bir tutuklunun İncil hakkındaki aşırı görüşlerini diğer Hristiyanlara dayatmaya çalışması, bazı Katolik manevi danışmanların yasal olmayan uygulamalara başvurması vb.)

2) Kadın/erkek ilişkisi, hapisnede riskleri ve avantajları

Erkeklerin çoğunluk olduğu cezaevlerinde kadın çalışanlara karşı cinsiyet farklılığının zorunlu kıldığı şeyler üzerine tartışılır.

3) Manevi danışmanlık ekibinde kardeşlik

“Her zaman ekip içinde kardeşlik ve dayanışma hisleri mevcut mudur? Bu değerlerin biz Hristiyanlar için anlamı nedir? Ekip şuurunu uyandıran nedir?” sorularına yanıt arayan bir atölye çalışması.

4) Tutuklular, kardeşlerim mi?

“Tutuklu birine din kardeşi gözüyle bakmak mümkün müdür? İşlediği suça rağmen “benim kardeşimdir” diyebiliyor muyuz? Kardeşlik hissi olmadan nasıl yaşayabiliriz?” sorularının tartışıldığı bir atölye.

5) Tutuklular arası kardeşlik

Mahkûmların kendi aralarında birbirlerini kardeş olarak gördüklerine şahit olmaktayız. Fakat bu gerçekten kardeşlik midir? Kardeşliği bizim yaşadığımız gibi mi yaşıyorlar? Hristiyan kardeşliği mi yoksa Cumhuriyet kardeşliği midir bu? Bu atölye, örnekler üzerinden gerçekleştirilir.

¹²¹ “Les-ateliers-du-congres-2018[1].pdf”, y.y., <https://eglise.catholique.fr/wp-content/uploads/sites/2/2018/08/Les-ateliers-du-congres-2018.pdf>.

6) Dinlerarası buluşmanın yeri cezaevi

Cezaevinin tanıdığı ve faaliyetlerine izin verdiği yedi din vardır. Genelde kısıtlı olan cezaevi imkânlarında bir oda tüm din mensuplarına tahsis ediliyor ve aralarında organize olmaları bekleniyor. Ayrıca tutuklular arasında birden fazla dine mensup olanlar da olabiliyor. Bu tür durumlarda diğer din mensuplarıyla doğru ve sağlıklı iletişimin yollarını bilmek gerekir.

7) Diğer aktörlerin içinde manevi danışmanlar

Cezaevi personelinin yanı sıra manevi danışmanlar da tutuklularla ve özellikle hassas olan, içine kapanan veya kimsesi olmayanlarla etkileşime girmekte. Manevi danışmanların farkı onların hayatlarına, duygularına ve yaralarına daha fazla dokunabilmesidir. Bu atölyede hassas kişiliklere nasıl davranılmalı ve özellikle nelere dikkat edilmelidir sorularına yanıt aranmaktadır.

8) Etkinlik grubu yönetmek

Cezaevinde çeşitli faaliyetlerin yapıldığı (İncil okumaları, ibadet, vs.) grup etkinliklerine sadece Hristiyanlar değil aynı zamanda ateist ve diğer din mensupları da katılabiliyor. Katılımcı kitleyi dikkate alarak ve hedeflerden şaşmadan nasıl bir program düzenlenebilir fikri bu atölyede verilmektedir.

9) Cezaevinde diğer din mensuplarıyla görüşme

Hücrede tefekkür etme fırsatı bulan mahkûmlar, aynı zamanda yalnızlık çekmekte ve dışardan birinin yanlarına gelmesi, sohbet etmesi onlar için bulunmaz bir nimet olmaktadır. Hristiyan olmayıp Hristiyan dini danışmanla görüşmek isteyenlere nasıl davranılmalı, insan ilişkileri, kültür ve dinine göre kişiyle iletişime geçme yolları bu atölyede işlenmektedir.

10) Tiksintinin ötesine geçip kardeşini kucaklamak

Cezaevi koşullarının parlak olduğu söylenemez; hijyen eksikliği, kötü koku ve dahası, manevi danışmanların görmeye hazırlıklı olduğu ve en önemlisi aşabildiği şeyler olmalı. Kimsenin uğramadığı kişilere ulaşmak, onlara değerli olduklarını hissettirmek manevi danışmanın görevidir.

11) Hristiyan dünyasıyla ilişkiler

Katolikler, Protestanlar ve Ortodokslar arasındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakıp daha evrensel düşünerek birlik olmayı ve aynı değerler çerçevesinde birleşme yolları bu atölyede işlenir.

12) Barış insanı manevi danışman

Manevi danışmanlar cezaevi ortamını “yatıştırır”, oluşan anlaşmazlıkları çözmeye çalışır, ortamda barışı hâkim kılmak için elinden geleni yapar. Fakat kendiyile barışık olmayan insan etrafına barış dağıtabilir mi? Bu atölyede manevi içsel bir yolculuğa çıkılır.

Katolik danışmanlar, kongrelerinin yanı sıra üç ayda bir yayımladıkları dergiyle dini danışmanlarına seslenmekte, ulusal veya bölgesel olayları ele almaktadırlar. “Cezaevi Katolik Manevi Danışmanlarına Mektup” adındaki dergide eğitim, maneviyat ve cezaevi üzerine çeşitli konular incelenmektedir. Dergiyle beraber her üç ayda bir dosya hazırlayarak özel bir konu üzerine yoğunlaşmaktadır. Şimdiye dek 161 sayı (en son Mart 2019) çıkarılan derginin, internet sitelerinden 2016 yılından beri yayımlanan dosyaların dijital versiyonları sunulmuştur.¹²²

3.3 KATOLİK MANEVİ DANIŞMANLIĞIN DÜZENLENMESİ

Cezaevlerinde Katolik danışmanların gösterdiği devamlılık oranından bahsedecek olursak, Katolik danışmanların 10’da 7’si haftada birden fazla gün cezaevine geldiğini belirtmiştir. Katolik manevi danışmanların 3’te 2’si 60 yaşın üzerinde ve emekli olduğu için boş vakitlerinin fazla olması nedeniyle cezaevi hizmetine daha çok vakit ayırabilmektedir.¹²³

Manevi danışmanların sundukları aktiviteler hususunda Katolik danışmanlar hafta içi her gün ayrı bir program sunmakta. Bu programlardan biri şu şekildedir: Pazartesi koro,

¹²² “Aumônerie Catholiques des Prisons - Equipe de l’aumônerie”, 2005, <https://eglise.catholique.fr/wp-content/uploads/sites/2/2018/08/l-equipe-daumonerie.pdf>.

¹²³ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 220.

Salı günü İncil okuması ve tefsiri, Çarşamba günü ayin için hazırlık, Perşembe günü “İncil’i nasıl okumalıyız” atölyesi, Cuma günü “Nasıl mutlu oluruz?” üzerine düşünce grubu.¹²⁴ Katolik danışmanlar kökleşmiş tecrübeleri sayesinde ve süre sıkıntıları olmadığından dolayı zengin içerikli bir program sunma olanağına sahiptirler.

Fransa’da ateist oranı oranının yüksek olmasından ötürü cezaevlerinde de dinsiz bireylerin bulunması kaçınılmazdır. Peki, bu insanların manevi duygularına hitap ediliyor mu? Katolik ve Protestan danışmanların yarısı herhangi bir dine mensup olmayan kişileri düzenli olarak ziyaret ettiklerini belirtmiştir.¹²⁵ Kendi dininden başka dine mensup olan mahkûmları ziyaret etme konusunda ise Katoliklerin 3’te 1’i düzenli ziyaretler gerçekleştirmekte.¹²⁶ Bir başka deyişle Katolik danışmanlar Protestan, Müslüman ve Yahudi tutuklularla da görüşme ve konuşma fırsatına sahip ve bu fırsatı çok iyi şekilde değerlendirmekte. Katolik danışmanlar vakit bolluğu ve danışman sayısının çokluğu sayesinde kendi din mensuplarının dışında diğer din mensuplarını da ziyaret ediyor, onlarla özel görüşmeler gerçekleştiriyor, güler yüz ve hediyelerle onları memnun ediyorlar.

3.4 MAHKÛMLARLA İLİŞKİ

Genelde toplumun orta kesiminden gelen Katolik manevi danışmanlar, çoğunluğu halkın alt tabakasından olan mahkûmlarla iletişim kurarken zorlanmakta. Bu durum Hristiyan manevi danışmanlarda çok kez belirmekte zira genellikle toplumun orta kesiminden olan, maddî durumları iyi ve eğitim düzeyleri orta veya yüksek olan Katolik danışmanlar, maddî/manevi çeşitli sorunların neticesinde suç işleyip cezaevine düşmüş kişilerle iletişim kurmakta güçlük çekmekte. Dolayısıyla Hristiyan manevi danışmanlar tutuklularla doğru ve kararında bir mesafe oluşturmak için özel çaba sarf etmekte. Bir yandan saygınlıklarını kaybetmemek bir yandan da yakın ve sıcak bir ilişki oluşturmak amacındadırlar. Bunun yanı sıra Katolik manevi danışmanlar kişisel bilgilerini

¹²⁴ a.yer.220

¹²⁵ a.g.e., s. 221.

¹²⁶ a.g.e., s. 222.

mahkûmlara vermemekte, aileleriyle görüşmeyi reddetmekte ve cezaevi çıkışı sonrasında iletişimi sürdürmeyi istememektedir.¹²⁷

4. MÜSLÜMANLAR

Fransız cezaevi tarihinde Katolikler daima yer almış ve günümüze kadar çeşitli kurumlarda olduğu gibi cezaevlerinde de varlıklarını sürdürmüştür. Katoliklerin varlıkları ve düzenlemeleri sorgulanmadığı için tartışma konusu olmadıklarını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra Müslüman manevi danışmanlar, özellikle cezaevi danışmanları hizmet vermeye başladıklarından bu yana haber konusu olmuş, istihdam ve eğitimleri tartışılmış, tutukluların radikalleşmesi konusundaki rolleri ele alınmıştır.

4.1 TARİHÇE

Müslüman tutukluların isteği üzerine Müslüman manevi danışmanlar ilk kez 1986 yılında ceza infaz kurumlarına dâhil olmuştur. 1990 yılında 41 cezaevi kurumunda 26 manevi danışmanın görev aldığı not edilmiştir. On yıl sonra sayıları sadece 40'a çıkabilmiştir.

Müslüman manevi danışmanlığın resmîyet kazanması 2005 yılını bulmuştur. İlk Ulusal Müslüman Manevi Danışman olarak Hassan El Alaoui Talibi atanmıştır. 2012'de Fransa'da yankı bulan Muhammed Merah olayı sonrası Adalet Bakanlığı cezaevlerinde Müslüman manevi danışman sayısında artış gerçekleştirmiştir. Fransa'nın Toulouse kentinde 3 asker, 3 çocuk ve bir öğretmen olmak üzere 7 kişiyi öldüren 24 yaşındaki Cezayir asıllı Fransız Muhammed Merah, 32 saat süren operasyonun ardından ölü olarak ele geçirilmişti. Muhammed Merah'ın öncesinde cezaevinde kaldığı dönem radikalleştiği düşünülmüştü. Böylelikle radikalleşmeye karşı önlem almak adına 15'i 2013'te, 15'i 2014 yılında olmak üzere toplam 30 Müslüman manevi danışman istihdamı yapılacağı belirtilmişti. 2015 yılının Ocak ayında Başbakan 60 manevi danışman alımı daha

¹²⁷ a.g.e., s. 253.

yapılacağına söz vermişti. 2015’te toplam 191 kurum için 193 Müslüman manevi danışman sayılmaktadır.¹²⁸

Müslüman manevi danışmanlar cezaevlerinde hizmet vermeye başlamadan önce Müslüman mahkûmlarla Katolik danışmanlar ilgilenmiş, dileyen mahkûmlara Kuran ve namaz saatleri takvimi tedarik etmiştir. Müslüman manevi danışmanlar ceza infaz kurumlarına dâhil olmaya başlayınca mesleği diğer manevi danışmanlardan öğrenmiş, onlardan tavsiye almış, hakları ve yasakları konusunda bilgilenmiştir.¹²⁹

İlk zamanlarda Müslüman manevi danışmanlara şüpheyile yaklaşılmış; gardiyanlar Hristiyan danışmanlara hücrelerin anahtarını veriyorken Müslüman danışmanlara anahtarları teslim etmeyi reddetmiştir. Diğer meslektaşlarına izin verilirken Müslüman danışmana hücrelere giriş ve mahkûmlarla birebir görüşme yasaklanmıştır. İlk Müslüman danışmanlar belli bir saygınlığa sahip olmak için çok uğraşmıştır. Kimi zaman cezaevine giriş sağlayabilmek için yarım saat hatta bir saat kapının önünde izin almak için bekledikleri olmuştur. 2003 yılından beri cezaevi manevi danışmanlığı yapan Karim, durumu şöyle ifade ediyor: “Birçok kez, cezaevine gelmiş olmama rağmen etkinliğimi iptal ediyorlardı. İlk zamanlarda, kayıtlı listesine rağmen yalnızca birkaç kişiyle görüştürüyor, diğerleriyle görüşmemi engelliyorlardı. Ama bunlar ilk zamanlarda böyleydi. Şimdiyse manevi danışmanlar arasında cezaevinde en iyi karşılanan benim.”¹³⁰

Başlangıç zamanlarında cezaevlerinde hoş karşılanmayan Müslüman manevi danışmanlar, günümüzde tam tersine saygın ve değerli bir konuma sahiptirler. İlk dönemlerde görevlerine ehemmiyet verilmese de, sonrasında radikalizme karşı mücadele etmek için Müslüman manevi danışmanlara ihtiyaç duyulması, verdikleri hizmeti önemli kılmıştır.

¹²⁸ a.g.e., s. 213.

¹²⁹ a.g.e., s. 215.

¹³⁰ a.g.e., s. 271.

4.2 FRANSIZ CEZAEVLERİNDE MÜSLÜMAN MAHKÛMLARIN GENEL DURUMU

Fransa’da bireyin din mensubiyetinin sorulması yasak olmasından ötürü bugün istatistikî veri bulunmasa da cezaevlerinde Müslüman sayısının diğer din mensuplarının sayısını geçtiği iddia edilmektedir.

Düşük bir eğitim seviyesi ve ailenin zayıf ekonomik durumu gibi genel olarak mahkûmlarda gözlenen özellikler Müslüman mahkûmlar için de geçerlidir. Tutuklular için iki dünya vardır, kendileri gibi sıkıntı çekenlerin dünyası ve bir yandan da zenginlerin rahat dünyası.¹³¹ Bunlar arasında tam bir uçurum vardır. Bu ayırmadan dolayı kendilerini marjinal ve toplumdan ayırık görmekteler. Genç tutuklular Fransız toplumuna entegre olamamış gençlerdir. Sosyal dışlanma, kültürel bağ yoksunluğu bu gençleri suça düşürebilmekte ve cezaevine bir kez giriş yapmış bu insanların cezaevinden uzak kalmaları ve tekrar suça yönelmemeleri zor olmaktadır. Bu gençler tam bir varoluşsal boşluğun içindedirler. Hiç çalışmamış, hiçbir kültürel veya toplumsal faaliyete dâhil olmamış bu gençler “kimim, neyim, ne işe yarıyorum, neden yaşıyorum” sorularını kendilerine sormaya başlamaktalar. Tekrar tekrar suç işleyip 14 yaşından 40 yaşlarına kadar hapse düşen ve artık kendinden de toplumdan da ümidini kesmiş bireyler var. Cezaevinden çıktıklarında tekrar topluma dâhil olmak, bir iş bulmak onlar için hayli zor.

Müslüman mahkûmların özelliklerinden biri de gücü tükenmiş veya parçalanmış ailelerden gelmeleridir. Aralarında babasını hiç bilmeyen çok. Kiminin kendi babası da bulunduğu hapiste olabiliyor. Günlerinin çoğunu uyumakla geçiren mahkûmların bazıları camlarını kapatıp güneşi yani hayatı, canlılığı görmek istemiyor.

Bir başka özellikleri ise eğitim seviyelerinin çok düşük olması. Müslüman mahkûmların çoğu ilkokul mezunu ve düzgün cümle yazamıyorlar bile. Bunun yüzünden de iş bulmaları zor oluyor zira (iyi bir iş bulmak için) asgari bir donanıma sahip olmaları gerekiyor.

İslam algıları karışık ve sorunlu; kendilerince bir din ortaya koyuyor ve genelde dini şiddete teşvik eden bir unsur olarak görüyorlar. Fransız toplumunu düşman görüyor ve onlara karşı kin besliyorlar zira onları İslam’a düşman biliyorlar. Bu sorunlu bakış

¹³¹ Mohamed Loueslati, *L’Islam en prison*, Bayard, 2015.

açısını düzeltebilecek tek kişi Müslüman manevi danışmandır zira kişinin ne dışarıdaki ailesi veya çevresi ne de cezaevi ortamındaki başka biri bu problemi çözebilir. Tam da bu yüzden cezaevi manevi danışmanların rolü son derece önem arz etmektedir.

Konunun uzmanı araştırmacı Khosrokhavar, Müslüman tutukların çeşitli özelliklerini göze alarak birçok gruplandırma oluşturmuştur:

1) Geldikleri ortama göre:

- Fransız veya yabancı olması fark etmeksizin banliyö gençleri
- Fransız-mağrip kültürüyle büyümüş yabancılar
- Orta sınıftan gelmiş insanlar

2) Yaşlarına göre

- 30-40 yaş arası laik olan ve laik gibi davrananlar
- 18-30 yaş arası “laik kültürle” büyümemiş ve dinlerini sorunlardan çıkış yolu olarak gören gençler
- Reşit olmayanlar

3) İslam’a bakış açılarına göre

- Kendilerini Müslüman olarak tanımlayan fakat kamu alanında kesinlikle dine yer vermeyen ve dini özelde yaşanılması gerektiğini düşünenler
- Sorunlarına çare olarak İslam’ı gören ve kimliğini etnik kökeni üzerinden değil İslam üzerinden inşa edenler
- Dinsiz ve İslam karşıtı Batı’ya savaş açmış İslamcılar.¹³²

Müslüman mahkûmlar arasında intihar vakasına rastlanmaktadır. Nitekim 1 Temmuz 2019 tarihinde bir Türk asıllı mahkûmun intihar haberi verilmiştir.¹³³ Mayıs 2017’de Türk asıllı göçmen evinde kavgaya dönüşen aile içi bir tartışma esnasında olay yerine gelen polislerin üzerine bıçakla yürümüş sonrasında da ayağı hedef alınarak etkisiz hale getirilmiştir. Olaydan sonra geçici tutukluluk hapsinde tutulan 50 yaşlarındaki ismi

¹³² Farhad Khosrokhavar, *L’islam dans les prisons*, Balland, 2004, s. 34.

¹³³ DNA, “Il se pend dans sa cellule”, (01.07.2019), <https://www.dna.fr/edition-de-mulhouse-et-thann/2019/07/01/il-se-pend-dans-sa-cellule>.

verilmeyen adam, Temmuz 2019’da tek başına kaldığı hücrede kendini asarak intihar etmiştir.

4.3 RADİKALLEŞME

1995 yılında Lyon tren garında bırakılan bir bombanın son anda patlaması engellenmiş, bomba üzerindeki parmak izlerinden failin Khaled Kelkal olduğu tespit edilmiştir. Failin cezaevinde birkaç yıl geçirdikten sonra radikalleştiği anlaşılmıştır.¹³⁴ Cezaevinde radikalleşme konusu o dönemde Fransız otoritelerini önlem almaya yöneltmese de 11 Eylül 2001 tarihinden sonra medyada ve siyasi tartışmalarda Müslümanlar ve terörizmin beraber zikredilmeye başlamasıyla çeşitli araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri de Le Monde gazetesinin yaptığı araştırmadır ve Le Monde cezaevlerinin yarısından fazlasının Müslüman tutuklulardan oluştuğunu belirtmiş ve cezaevlerinde oluşan radikalizme karşı uyarıda bulunmuştur.¹³⁵ Bu olaylardan sonra Fransız cezaevi manevi danışmanlık kapsamında bir ilk yaşanmış ve 2005 yılında Müslüman manevi danışmanların varlığı resmîyet kazanmıştır.

2004 yılında “Cezaevinde İslam” (L’Islam en prison) ve 2014 yılında “Radikalleşme” (La radicalisation) adlı kitapları ele alan Farhad Khosrokhavar, cezaevi ve radikalleşme uzmanı olarak konuyla yakından ilgilenmiş ve önemli tespitlerde bulunmuştur. Khosrokhavar’a göre radikalleşmeye en çok maruz kalınabilen kurum cezaevidir.¹³⁶ Cezaevinde radikalleşme durumunu açıklamak için aktörleri ikiye ayırır: radikalleştirme görevini üstlenenler ve radikalleşenler. “Radikalleştiren” mahkûmlardan psikolojik açıdan zayıf olanları yönetim ve istihbarat fark etmeden tespit eder. Hedef sayısı iki veya üç kişiyle sınırlıdır. Radikalleştiren kişi hedeflediği kişiyi etkisi altına almaya ve kendi doğrularını aşlamaya başlar. Böyle durumlarda cezaevi yönetimi durumu fark ettiği anda radikalleştiren kişiyi uzaklaştırmak için farklı bir cezaevine naklini gerçekleştirir. Radikalleşme süreci yarım kalmış mahkûmun durumu önceki vaziyetinden daha da kötü hale gelir ve depresyona girer. Bu ikili radikalleşme durumları

¹³⁴ Le Parisien, “Attentats de 1995 : Kelkal, de la petite délinquance au terrorisme - Le Parisien”, 2016, y.y., <http://www.leparisien.fr/archives/attentats-de-1995-kelkal-de-la-petite-delinquance-au-terrorisme-07-04-2016-5694757.php>.

¹³⁵ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 51.

¹³⁶ Farhad Khosrokhavar, *La radicalisation, Sécurité et stratégie*, Éditions d, 2014, s. 156.

sık rastlanan bir örnektir.¹³⁷ Burada radikalleştiren ne kadar amacına ulaşamamış gibi görünse de diğer mahkûmu karanlığa sürüklemiştir. Durum cezaevi yönetimi tarafından ne kadar erken fark edilirse o kadar iyidir fakat bunun için Müslüman manevi danışmanların etkin ve yeterli sayıda olması gerekir.

Khosrokhavar'a göre İslam dininin radikalleşme ve şiddete yöneltme konusunda araç olarak kullanılması, Avrupa'da İslam'ın "mazlumların dini" olduğu ve Mağrip kökenli Müslümanların ikinci veya üçüncü neslin dikkatini çektiği içindir. Bununla birlikte yeni mühtedi olup İslam'ı kucaklayan Fransızların radikal İslam'ın savunduğu antiemperyalist görüşü benimsemesi de radikalleşmelerine yol açmaktadır. 1970 yıllarında sol kesim nüfuz kaybetmiş ve antiemperyalist söylem günümüzde radikal İslam tarafından kullanılmaktadır.¹³⁸

Cezaevi manevi danışmanlarının bazı kurumlarda Cuma namazını toplu şekilde eda edememesi bile Müslüman mahkûmların nezdinde küçük görülme, önemsenmeme olarak algılanmakta. Birçok Müslüman mahkûm, dinlerinin Hristiyanlar ve Yahudilere kıyasla ayrımcılığa uğradığını iddia etmektedir.¹³⁹

Müslüman manevi danışman sayısına dikkat çeken Khosrokhavar'a göre Müslüman mahkûmların Katolik ve Protestan mahkûmlarla eşit şartlarda manevi danışmanlık hizmeti alabilmesi için Müslüman manevi danışman sayısının en az üç katına çıkması gerekmektedir.¹⁴⁰ Bu oran Müslüman manevi danışman sayısının ne kadar yetersiz olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Marik Fetouh, Fransa'nın Bordeaux şehrinin belediye başkanı yardımcısı ve aynı zamanda Bireylerin Radikalleşmesine karşı Önlem ve Etkinlik Merkezi (Centre d'action et de prévention de la radicalisation des individus - CAPRI) genel sekreteri olarak 2016 yılında Le Monde gazetesi için ele aldığı yazıda merkezlerinde birçok gencin radikalleşme süreçlerini incelediklerini belirtmiştir. Otuz gencin radikalleşme süreçlerini ele aldıklarını ve hiçbirinin camide bir imam vasıtasıyla radikalleşmediğini, bu sorunun genelde cezaevi ortamında oluştuğunu bildirmiştir. Aynı zamanda Fetouh cezaevlerinde

¹³⁷ a.g.e., s. 158.

¹³⁸ a.g.e., s. 159.

¹³⁹ a.g.e., s. 162.

¹⁴⁰ a.g.e., s. 164.

az sayıda Müslüman danışmanın bulunmasından yakınmakta. Müslüman danışmanların büyük bir role ve etkiye sahip olduklarını, özellikle radikalleşmeyle mücadele konusunda önemli bir konumda yer aldıklarını vurgulamıştır.¹⁴¹

Fransız hapishanelerinde en az 200 Müslüman tutuklunun radikal görüşlü gruplarla ilişkisi olduğu düşünülmekte. Bu tür kişileri tespit etmek zor olmakta zira görüşlerini gizlemekteler. Fakat bazen ibadetlerinde veya söylemlerinde kendilerini ele vermekteler. Genelde internet üzerinden bu tür gruplarla ilişki kurdukları açığa çıkıyor ve kendilerini hapishanede buluyorlar. Bazıları ise bu yola tamamen para amaçlı giriyor. Manevi danışman bu kimselerle görüşürken cezaevinden çıktıktan sonra ne yapacaklarını sorduğunda, onları biraz zorladıktan sonra ya uyuşturucu kaçakçılığı yapma niyetinde olduklarını ya da Suriye'ye gitme planlarının olduğunu öğreniyor.¹⁴²

Cezaevinde üç çeşit radikalleşmiş birey vardır: dışarıda terör faaliyetlerine katılmış ve dışarıda radikalleşmiş olarak cezaevine gelenler, zayıf tabiatlı olup çevrenin baskısına karşı gelmek için “güçlü” bir liderin arkasına sığınmak için radikallerle beraber olanlar ve cezaevinde mahkûmlar arasında itibar ve saygınlık kazanmak için radikal gruplara aidiyetini belirtenler. Ancak tutukluların cezaevi yönetimi ve gardiyanların sıkı denetimi altında oldukları ve mahkûmlar arasından belirmeye çalışanlara izin verilmediği için zikrettiğimiz son gruptan olan mahkûmların sayısının azaldığını söyleyebiliriz.¹⁴³

Manevi danışman “cihad” kavramının anlamını ve dindeki yerini bu tür kişilere açıklamaya çalışıyor. Cihadın aslında kişinin kendisiyle mücadelesi anlamına geldiğini, nefsiyle, dürtüleriyle başa çıkmak olduğunu anlatıyor.¹⁴⁴ Manevi danışman onlara dinin güzellik, hoşgörü ve yumuşaklık dini olduğunu aktarıyor. Tutuklular ise şimdiye dek dinin böyle bir şey olduğunu kimsenin onlara söylemediğini itiraf ediyorlar. Onlar dini bir mücadele hatta bir savaş olarak gördüklerini söylüyorlar.

Manevi danışmanlar Müslümanlar arasında Suriye'ye gidip dönmüş gençlerle karşılaşılıyor. Hayatları boyunca hiç çalışmamış, yararlı bir işte yer almamışlar ve

¹⁴¹ “La radicalisation a lieu dans les prisons, non dans les mosquées”, *Le Monde*, 2016, https://www.lemonde.fr/idees/article/2016/08/08/la-radicalisation-a-lieu-dans-les-prisons-non-dans-les-mosques_4979919_3232.html?xtmc=aumonier_aumonerie&xtr=5.

¹⁴² Loueslati, *L'Islam en prison*.

¹⁴³ Khosrokhavar, *La radicalisation*, s. 166.

¹⁴⁴ Loueslati, *L'Islam en prison*, s. 48.

hayatlarından memnun değiller. Savaşmaya gidenler ya kendi hayatlarında mutsuz oldukları için veya oraya savaşmaya gitmeyi bir tür intikam olarak gördükleri için gittiklerini söylüyor.¹⁴⁵ 2011'den beri Fransa'da yaşanan terör saldırıları ve 2014 yılından itibaren Suriye'den dönen bu gençlerin durumu kamuoyunu alarma geçirmiş ve devlete cezaevi yönetimi konusunda baskı uygulamıştır. Saldırıların faillerinin cezaevinde bir dönem kalmalarıyla radikalleşmeleri arasında bir bağ olduğu düşünülmüştür.¹⁴⁶ Bu bağlantı ispatlanamasa da genel kanı bu yöndedir.

Sekiz farklı ceza infaz kurumunda bulunmuş ve altı yıl tutuklu kalmış olan Franck Steiger, Müslüman tutukluların cezaevinde monopolü ele geçirdiklerini, onlarla sorun yaşamamak ve kendini korumak için çok kişinin İslam dinine girdiğini ve çeteye dâhil olduğunu iddia etmiştir. Bir gardiyan ise bazı mahkûmların tavır değiştirdiğini, kafalarını kazıdıklarını ve arkadaş çevrelerini değiştirdiklerini belirtmiştir.¹⁴⁷ Bunlar radikalleşme belirtileri olarak algılanmakta. Burada din ve maneviyat, aşırı görüşlülüğe zemin oluşturmaktadır.

Paris bölgesinde hizmet veren Müslüman manevi danışman Missoum Chaoui, bu tür insanların aslında zayıf yapıda olduklarını, dinlenilmeye ihtiyaç duyduklarını ve bir kimlik arayışında olduklarını açıklamıştır. Diğer yandan Chaoui bu tür olayların medyada abartıldığını, bazı mahkûmların durumlarının dinle alakalı olmadığını ve aslında bir psikiyatrla görüşmeleri gerektiğini belirtmiştir. Gerçek radikallerin çok az sayıda olduklarını ve Fransa'daki Müslümanları temsil etmediklerini vurgulamıştır. Adalet bakanlığına göre Fransız cezaevlerindeki radikal görüşlü Müslümanların sayısı 152'dir.¹⁴⁸

Nanterre şehrinin cezaevlerinde dört yıldır hizmet veren Müslüman danışman Abdelhafid Laribi, görev süresi boyunca radikal görüşlü sadece bir kişiyle görüştüğünü, onun da aslında İslam hakkında hiçbir temel bilgisi olmayan sonradan Müslüman olmuş biri olduğunu belirtmiştir. Bu kişiyle bir kez görüşen manevi danışman bir daha

¹⁴⁵ Loueslati, *L'islam en prison*.

¹⁴⁶ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 66.

¹⁴⁷ "Aumôniers musulmans et surveillants démunis face à la radicalisation en prison", *Le Monde*, 2016.

¹⁴⁸ a.yer.

görüşemediğini belirtmiştir.¹⁴⁹ Burada da görüldüğü gibi, kişi içe kapanık ve belki de psikolojik açıdan sorunlu biri ve radikalliği bir kalkan olarak kullanmakta.

2014 yılının Nisan ayında Lille şehrinin yakınlarındaki Sequedin cezaevinde 65 tutuklu daha fazla ve daha ucuza helal etiketli gıdanın cezaevi kantininde yer alması için eylem yapmıştır.¹⁵⁰ Yönetim durumu farklı açıdan değerlendirerek bunun aslında bir başkaldırı bahanesi olarak öne sürüldüğünü iddia etmiştir. Cezaevinin bir sendika üyesi İslam dininin yönetime karşı isyan çıkarma aracı olarak kullanıldığını belirtmiştir. Olaydan dokuz ay sonra 2015 yılının başında dönemin Başbakanı Manuel Valls, radikalleşmeye karşı önlem almak için aşırı görüşlü tutukluları ayrı bir alanda bir arada tutmayı teklif etmiştir.¹⁵¹ Bu teklife karşı çıkan gardiyanlar, cezaevlerinin doluluk oranını yeterince aştığını ve gardiyan başına 110 tutuklunun düştüğünü belirterek şikâyetlerini dile getirmiştir. Fransa'nın PACA bölgesi Müslüman manevi danışmanı Habib Kaaniche Başbakanın açıklamasını değerlendirmiş ve bu tür bir uygulamanın doğru olmayacağını savunmuştur. Aşırı görüşlü Müslüman tutukluların bir arada tutulmasının yanlış olacağını ve ayrı kalmaları gerektiğini öne sürmüştür. Radikalleşmeye çare olarak her cezaevinde tam zamanlı en az bir Müslüman manevi danışmanın hizmet vermesi gerektiğini düşünmektedir.¹⁵² Müslüman manevi danışman sayısının yetersiz oluşu, bir danışmanın birden fazla cezaevine koşturması verdikleri hizmet kalitesini de düşürmektedir.

Cezaevinde tutuklu kadın ve gençlere manevi danışmanlık hizmeti vermekte olan Samia Ben Achouba, 2012'de L'Obs gazetesine verdiği röportajda cezaevlerinin radikalleşme yuvası olabileceğini ama bunun sadece dinle sınırlı olmadığını, her türlü konuda cezaevinde aşırıya kaçılabilmesine dikkat çekmiştir. 7/24 televizyonun açık olduğu cezaevinde Mohamed Merah olayı olduğunda Fransız kanallarında sabah akşam bunun haberi yapılmıştı. Achouba'ya göre bir insana sürekli özdeş olduğu bir grubun yanlış bir imajı yansıtılırsa o kişi zamanla o imajla kendini özdeşleştirir. Gün boyu Merah'ın bir Arap ve Müslüman olarak işlediği cinayetler üzerine yapılan haberlere

¹⁴⁹ a.yer.

¹⁵⁰ "Mutinerie à la prison de Sequedin : C'est une véritable poudrière;", *LCI*, 2014, <https://www.lci.fr/france/mutinerie-a-la-prison-de-sequedin-cest-une-veritable-poudriere-1548331.html>.

¹⁵¹ "Quartiers pour djihadistes : Les prisons sont déjà surchargées", *LCI*, 2015, <https://www.lci.fr/france/quartiers-pour-djihadistes-les-prisons-sont-deja-surchargees-1520038.html>.

¹⁵² "Pour l'aumônier musulman Habib Kaaniche, il ne faut pas regrouper les détenus radicalisés", *LCI*, 2015, <https://www.lci.fr/france/pour-laumonier-musulman-habib-kaaniche-il-ne-faut-pas-regrouper-les-detenus-radicalises-1520091.html>.

maruz kalan genç beyinler için Arap ve Müslüman olmak ile terör olgusunun bir arada oluşu normalleşecektir. Bunun önüne geçmeye çalışan ve cezaevindeki gençler ve kadınlarda farkındalık oluşturmaya çalışan Achouba, mahkûmlara tefekkür etmeyi ve ihlasla hareket etmeyi öğretiyor. Her gün selam verirken selam kelimesine dikkat etmelerini, barış anlamı üzerine düşünmelerini sağlıyor ve her gün “Barış ve güvenlik üzerine olsun” diyen bir Müslümanın nasıl şiddet yanlısı ve aşırı görüşlü olamayacağını açıklıyor.¹⁵³

4.4 CEZAEVİNDE MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLAR

4.4.1 Manevi Danışmanlığa Alım

Fransız cezaevlerinin yarısı kadarının Müslüman tutuklularla dolu olduğu varsayılıyorken, ulusal anlamda 1312 manevi danışman hizmet vermekte ve bunlardan sadece 170’i Müslüman danışmandır.¹⁵⁴

Manevi danışman adayları bölgesel ve ulusal manevi danışmanlar tarafından seçilir. Bazı durumlarda camiiler aday sunar. Aday seçildikten sonra İstihbarat Güçleri bir araştırma yapar. Son olarak adayın cezaevi yönetiminden kabul alması gerekir. Özellikle Müslüman manevi danışman söz konusu olunca adli sicil kaydına bakılır ve valiliğin emri üzerine İstihbarat Güçlerinden özel bir araştırma yapılması istenir.¹⁵⁵

Müslüman manevi danışman adayı seçilirken adayın Fransızca dilini iyi kullanması, Fransız toplumuna iyi şekilde entegre olması, herhangi bir işte çalışıyor olması, laikliği ve Fransız kanunlarını bilen biri olmasına özen gösterilmekte. Resmî anlamda bunlar dile getirilmese de Ulusal Manevi Danışman sunduğu adayların bu özelliklere haiz olmasına dikkat etmektedir.

2013 ve 2014 yılları için Müslüman manevi danışmanlığa bütçe ayrılmış ve otuz manevi danışmanın yıllık maaşına karşılık gelecek şekilde ödeme yapılmıştır. Bu sayede

¹⁵³ “Aumônier musulman en prison : « Je ne suis pas un contrôleur de conscience »”, *Nouvelobs*, 2012, <https://www.nouvelobs.com/rue89/rue89-prions-un-peu/20121015.RUE6268/aumonier-musulman-en-prison-je-ne-suis-pas-un-controleur-de-conscience.html>.

¹⁵⁴ Loueslati, *L’Islam en prison*.

¹⁵⁵ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 274.

18 Müslüman danışman daha cezaevlerinde hizmet vermeye başlamıştır. Kalan ücret ise zaten hizmet verip bir ücret alamayan danışmanlara tahsis edilmiştir.¹⁵⁶

Durum erkek danışmanlar tarafında böyle gelişirken, Müslüman kadın tutuklular erkekler kadar radikalizm riski taşıyan bireyler olarak görülmemekte. Erkeklerde gösterilen özen, kadın danışmanlar söz konusu olunca gösterilmemekte. Durum böyleyken Müslüman kadın manevi danışmanların varlığının normalleşmesi daha zor olmuştur. Personelden bazıları onların varlığına hala alışamamış, selamlarına cevap vermeyerek onları yok saymıştır. Kadınların başörtüsü takması cezaevi personeli tarafından kabul görmelerini daha zor hale getirmiştir.¹⁵⁷ Fransa'da başörtüsü 21.yüzyılın ilk yıllarından beri Fransız otoriteleri ve toplum nezdinde sorun haline gelmiştir.

Cezaevi manevi danışmanları hem Adalet bakanlığına hem de İçişleri bakanlığına bağlıdır. Adalet bakanlığına cezaevinde görev aldıkları için, İçişleri bakanlığına ise din görevlisi oldukları için bağlıdırlar. Bir manevi danışmanın atanabilmesi için İçişleri bakanlığının onayı gerekmektedir. Manevi danışmanlar iki bakanlık tarafından da kontrol edilmektedirler.

4.4.2 Bütçe

Fransız devleti, son düzenlemeyle birlikte topraklarındaki tüm Müslüman manevi danışmanların giderleri için yıllık 600 bin avro bütçe ayırmaktadır. Hristiyanlar için yapılan maddî yardım bu rakamın 3 katına tekabül etmekte. 2014 INSEE verilerine göre 67 bin Müslüman tutukluya 186 manevi danışman hizmet vermektedir.¹⁵⁸

Bir manevi danışman yılda iki bin saat cezaevinde çalışmakta fakat devlet yalnızca bin saat için maddî yardım sağlamaktadır. Bir manevi danışman aylık 900 avro almakta ama genelde bu miktar iki üç kişi arasında paylaştırılmaktadır. Bölgesel Manevi Danışman olan Mohamed Loueslati, yaptığı bir basın açıklamasında ülkedeki cezaevi danışmanlarının yarısının gönüllü hizmet verdiğini, gerisinin ise haftalık iki saat çalışmaya ortalama aylık 200 avro kazandığını beyan etmiş ve bunun bir hizmetçi

¹⁵⁶ a.yer.

¹⁵⁷ a.g.e., s. 275.

¹⁵⁸ Loueslati, *L'Islam en prison*.

maaşından bile az olduğunu belirterek kıyaslama yapmıştır.¹⁵⁹ Bir başka danışman işlerinin zorluğuna ve devlet tarafından tanınmalarına rağmen bir maaş alamamaktan yakınmıştır.¹⁶⁰ Bu veriler Müslüman manevi danışmanların maddî durumlarını sergilemektedir. Çok az miktarda maddî karşılık alan Müslüman danışmanlar mecburen danışmanlık dışında kendi mesleklerini veya başka bir işi icra etmek zorundadırlar.

Diğer Avrupa ülkelerinde manevi danışmanlar maaş almaktadır. Mesela İngiltere’de bir manevi danışman B kademesinde olan bir memur gibi maaş almakta. Belçika’da bir manevi danışman 1200’den 1600 avroya kadar maaş alabilmekte. Hâlbuki Fransa’da bir cezaevi manevi danışmanı sorumluluklarına göre 175 ile 450 avro arası bir miktar kazanabilmektedir.

Müslüman danışmanlar için maddi bir karşılık almadan manevi danışmanlığa vakit ayırmak zorluklar barındırmaktadır. Nitekim mesleğe ilk başlayanlardan olup en çok zorluk çekenlerden olan Charif tecrübesini şöyle aktarmıştır: “Üç yılın sonunda cezaevi hizmetini bırakmak istedim. Çok fazla talep vardı, benim için çok zordu, geceleri uyuyamıyordum. Aynı zamanda fabrikada çalışıyor olmak beni çok yoruyordu. Bu yüzden sağlığımdan oldum.”¹⁶¹ Görüldüğü gibi maaş alamadıkları için başka bir meslek veya iş sahibi olan manevi danışmanlar hem kendi işlerine hem cezaevi manevi danışmanlık görevlerine yetişmekte güçlük çekmektedir.

4.4.3 Cezaevindeki Müslüman Manevi Danışmanların Görevleri

Müslüman manevi danışmanların sadece dörtte biri haftada birden fazla gününü cezaevine ayırabilmektedir. Bu durum az manevi danışman istihdamı ve manevi danışmanların birden fazla cezaevinde görevli olmasından kaynaklıdır. Müslüman danışmanlar meslektaşlarına nazaran çok daha genç olup %70’i 60 yaşın altındadır ve manevi danışmanlıklarının yanında kendi mesleklerini icra etmektedirler.¹⁶²

¹⁵⁹ “L’imam Mohamed Loueslati, dernier rempart contre le fondamentalisme carcéral”, *Le Figaro*, 2015, <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2015/01/15/01016-20150115ARTFIG00252-mohamed-loueslati-imam-dernier-rempart-contre-le-fondamentalisme-carceral.php>.

¹⁶⁰ “Comment sont recrutés les aumôniers musulmans des prisons?”, *LCI*, 2015, <https://www.lci.fr/societe/comment-sont-recrutes-les-aumoniers-musulmans-des-prisons-1520669.html>.

¹⁶¹ Loueslati, *L’Islam en prison*.

¹⁶² Béraud, Galember, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 220.

Mahkûmlarla iletişim kurmakta zorlanan ve onların seviyesine inmek için çabalayan meslektaşları Katoliklere nazaran Müslüman manevi danışmanlarda bu soruna pek rastlanmamakta. Müslüman danışmanlar mahkûmların geldiği ortamı çok iyi bilmekte hatta aynı ortamda yaşamaktadırlar. Bu durum danışmanlarla tutukluları daha da yakınlaştırmakta hatta başarılı ve samimi ilişkilerin kurulmasına neden olmaktadır. Müslüman manevi danışmanların diğer manevi danışmanlara nazaran mahkûmlara maddî-manevi daha çok sahip çıktıkları ve yardımcı olmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Nitekim manevi danışmanın biri bir tutuklunun hiç görmediği babasıyla görüşmüş ve onun fotoğrafını tutukluya ulaştırmıştır.¹⁶³

Fransız cezaevlerinde bulunan Müslüman mahkûmlar genelde eğitim seviyesi düşük ve din konusunda geniş bir bilgiye sahip olmayan gençlerden oluşmaktadır. Bir manevi danışmanın ifadelerine göre namaz kılmayı hatta şehadet getirmesini bile bilmeyen Müslüman mahkûmlar vardır.¹⁶⁴ Bu cihetle manevi danışmanların öğretici rolleri oldukça önemlidir.

Manevi danışmanın tutuklulara karşı görevleri, Zümer suresinin 53. ayeti ışığında kendileriyle barışmalarını sağlama, işledikleri suçun mağduruyla barışma, aileleriyle ve toplumla yüzleşmedir. Manevi danışman adaleti İslam'da saygı duyulması ve gözetilmesi gereken güven kavramıyla ilişkilendirir. Polislerin toplumda huzurun hâkim olması için çabalayan insanlar olduklarını vurgular ve polislere karşı iyi bir tutum sergilemeleri için onların olumlu bir imajını çizer. Hadisler zikrederek öğrenmenin her Müslümana farz olduğunu hatırlatır ve eğitim görüp çalışma hayatına atılmaları için onları teşvik eder.

Tutuklular genelde suçluluk duygusu duyarlar ve hatalarının hiç affedilmeyeceğini düşünürler fakat manevi danışman durumun öyle olmadığını, Allah'a döndükten sonra her hatanın bağışlanabileceğini söyler.

Bölge sorumlusu olarak Loueslati iki cezaevinde görev almakta, gerektiğinde başka manevi danışmanların yerine geçmekte ve yeni başlayanlara eğitim sağlamaktadır. Düzenleme konusunda Müslüman danışmanlar, kökleri tarihe dayanan Katolik manevi danışmanları örnek almışlar. Müslüman danışmanlar Cuma namazını kıldırır, bazen hücrelere teşrif edip tutukluyla görüşürler. Loueslati'nin hizmet verdiği cezaevinde

¹⁶³ a.g.e., s. 253.

¹⁶⁴ Khosrokhavar, *L'islam dans les prisons*, s. 33.

kullanılan ibadet alanı 60 metrekarelik bir odadır. Hem Katolik hem Protestan hem de Müslümanların kullandığı bu alan Ortodoksların olduğu bazı hapishanelerde onlar tarafından da kullanılmaktadır.

Namazdan sonra cemaatle sohbet gerçekleştirilir. Güvenlik nedenlerinden dolayı gruplar 50 kişiyi geçemez. Cezaevi yönetimi mahkûmların kendi başlarına toplanıp ayrı bir odada ibadet etmelerine kesinlikle izin vermemektedir. Toplu ibadet ancak yönetimden izin alınarak manevi danışman eşliğinde yapılabilir. Mahkûmlar toplandığında danışmandan mahkûmların söz hakkını asgari seviyede tutması istenmekte. Manevi danışmanın yokluğunda dini bayramın kutlanmasına bile izin verilmemektedir.¹⁶⁵

Cuma vaazlarında iki mahkûma onar dakika konuşma hakkı veren Müslüman manevi danışmana yönetim ikazda bulunmuştur ve kesinlikle böyle bir şeye izin vermemesi gerektiğini vurgulamıştır. Manevi danışman bu iki mahkûmun konuşmasından rahatsız olmadığını ve gayet itidalli konuştuklarını belirtmiştir. Fakat yönetim mahkûmların ılımlı vaazlar vererek manevi danışmanın yanında konumlarını diğer mahkûmlar nezdinde güçlendirip sonrasında koğuştaki radikalizm propagandası yapmasından endişe etmektedir.

Aynı şekilde, manevi danışman cezaevine giriş yapmadan Müslüman tutukluların toplu ibadet yapılacak odaya geçmeleri yasaktır. Manevi danışmanın olası bir geliş iptaline karşı böyle bir tutum takılmakta. Burada manevi danışman yokluğunda herhangi bir mahkûmun imam olmaya kalkışması önlenmeye çalışılmaktadır.¹⁶⁶

Manevi danışmanın mahkûmlar ile yaptığı sohbette her türlü sorundan bahsedilmektedir. Mahkûmların müdürle veya personelle olan sorunları ele alınmakta. Bir cezaevinde ilk sorunlardan biri olarak helal gıda sorunu görülmüştür. Bu problemi çözmek ve imkânların sağlanması iki yıl sürmüştür. Başka bir düzenleme de bayram günleri için yapılmıştır. Bayram günlerinde manevi danışman tutukluların ailelerine yemek yaptırıyor ve 200 kişilik yemek camii imamlarının da teşrif ettiği hapishanedeki spor salonunda yeniyor.

¹⁶⁵ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 281.

¹⁶⁶ a.g.e., s. 282.

Müslüman danışmanlar Katolik ve Protestan manevi danışmanlarla yılda iki kez toplantı yapıyor.¹⁶⁷ Meslektaşlarının aksine, Müslüman danışmanın vakit yetersizliğinden dolayı ateist veya başka bir dine mensup olanları ziyaret etme oranı %7'dir.¹⁶⁸

4.4.4 Dini Otorite

Manevi danışmanlardan ve özellikle Müslüman danışmanlardan kendi dinlerinden olan tutuklular üzerinde otorite kurmaları istenmektedir. Müslüman tutuklular arasında kendini imam/vaiz ilan eden ve popülerite sahibi olmaya çalışanların varlığı cezaevi yönetiminin kesinlikle istemediği bir durumdur. Hristiyanlıkta papazlık makamı kutsal ve üstün bir makamdır. Fransızlar imamlık makamını papazlıkla kıyaslamakta ve bu nedenle bir namaza imamlık yapmasıyla bir papazın ayin yönetmesini aynı biçimde görmektedir. Hâlbuki namazda imam olma her Müslüman ferdin yapabileceği bir vazife olmaktadır. Fransız otoritelerinin imamlık konumuna şüpheyle yaklaşması bu sebeptedir. Cezaevi yönetimi namazda imam olan bir tutukluya kutsal bir konum atfedilmesinden, onun aşırı görüşlü biri olma ihtimalinden ve radikalizme giden sonuçlar doğurmasından endişe duymaktadır. Bu yüzden cezaevi yönetimi manevi danışmanın itidal timsali olup tutukluların kendi otoritelerini kurma hamlelerini kontrol etmesini istemektedir.

Nitekim Müslüman danışmanlardan biri terör suçundan dolayı hapse giren bir Türk mahkûmdan bahsederek hücrelerini doğulu tarzda döşediği ve başka mahkûmları dinden konuşmak için hücrelerine davet ettiğini bildirmiştir. Çözüm olarak mahkûmun yerinin değişmesine karar verilmiştir.¹⁶⁹ Bu durumda otoritelerin temkinli davranmasını anlayışla karşılayabiliriz. Ancak her mahkûmun durumu sübjektiftir. Her dinden konuşan veya her imamlık yapmak isteyen mahkûmun dini otorite kurmak istediğini iddia edemeyiz.

Cezaevlerinde Müslüman manevi danışman yokluğunda veya yetersizliğinde İslam dini hakkında yönetime bilgi vermek ve dini bayram hazırlığı yapmak için

¹⁶⁷ Loueslati, *L'Islam en prison*.

¹⁶⁸ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 222.

¹⁶⁹ a.g.e., s. 280.

Müslüman bir personel devreye girmektedir. Bunlar sosyal hizmet uzmanı veya gardiyanlar arasından belirlenmektedir.

4.4.5 Cezaevi Yönetim Aracı Olarak Müslüman Manevi Danışmanlar

Terör suçundan cezaevine düşen tutuklular “ne kadar çok şiddet o kadar çok saygı” mantığıyla hareket etmektedir. Bu düşünceyle hareket eden tutuklular koğuşta olaylar çıkararak dinin Müslümanlara sert ve şiddetli olmalarını emrettiğini iddia edebilmektedir. Gardiyanlar kendilerini koğuşun lideri olarak gören bu kişilerle başa çıkamayabiliyor.¹⁷⁰ Müslüman manevi danışmanlara bu noktada yardım çağrısı yapılmakta ve bunun önüne geçilmesi istenmektedir.

Müslüman manevi danışmanlara radikalizme karşı tetikte olmaları ve mahkûmları gözetlemeleri istense de bazı Müslüman danışmanlar kendilerine böyle bir görev verilmesine karşı çıkmıştır: “Bizim manevi danışman olarak görevimiz mahkûmların maneviyat ihtiyacını karşılamaya çalışmaktır, radikal avına çıkmak değil.”¹⁷¹ Nitekim ulusal cezaevi Müslüman manevi danışmanları sekreteri Samia Ben Achouba Talibi, devletin ve cezaevi yönetiminin kendisinden beklentisini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiştir.

“Siyasiler radikal İslam’ı tespit etmek için cezaevlerine Müslüman danışman yerleştiriyoruz dediğinde bizi inanç denetleyicisi olarak yerleştirmiş oluyor. Bu durumda tutuklulara ne rehberlik etme ne de onları yatıştırırmadan bahsedebiliriz. Ben tutuklulara kural dikte etmek veya doğrular dayatmak için değil, bireylerin kendilerini yeniden inşa etmelerine ve dinlerini yaşama haklarını temin etmek için varım. Bizim görevimiz bu olmalı: haklarını temin etmek. İslam’dan ve Müslüman danışmanlardan “sorun” ve “çözüm” diye bahsederek olaya tersinden bakmış oluruz.”¹⁷²

¹⁷⁰ a.g.e., s. 291.

¹⁷¹ a.g.e., s. 292.

¹⁷² “Aumônier musulman en prison : « Je ne suis pas un contrôleur de conscience »”.

Fransa’da yaşanan bazı durumlar neticesinde (Mouhammed Merah olayı) hükümet Müslüman manevi danışmanları radikalizme karşı bir araç olarak kullanmak istemiştir. Manevi danışmanları “dinamik güvenlik”¹⁷³ olarak tanımlayan bir cezaevi müdürü manevi danışmanlara duyulan güveninin ilişkisel olduğunu belirtmiştir. Cezaevi yönetimi bazı manevi danışmanlara onur madalyası bile takdim etmiştir. Bunlar arasında Müslüman manevi danışmanlar da yer almaktadır.

Manevi danışmanların yönetimle işbirliği içinde oluşu ve gözlemci olarak bilinmesi tutuklular tarafından hoş karşılanmamakta. Bazı Müslüman tutuklularda, özellikle aşırı görüşlü kimselerde, manevi danışmanın devlet için çalışan biri olduğu, özgür olmadığı ve idarenin diliyle konuşan biri olduğu algısı bulunmaktadır.¹⁷⁴ Özellikle Müslüman manevi danışmanlara böyle bir görevin verilmesi, onların da bunu kabul etmesi mahkûmların onları “hain” olarak tanımlamalarına yol açmakta.¹⁷⁵ Bu durumda Müslüman danışmanların mahkûmlara karşı adil olduklarına ve kimseyi haksız yere ihbar etmeyeceklerine dair güven uyandırmaları gerekir.

Bunların yanı sıra genel anlamda manevi danışmanların mahkûmlarla bireysel olarak görüşmeleri ancak onlardan talep geldiğinde gerçekleşir. Dolayısıyla bir manevi danışman radikal bir mahkûmla ondan talep gelmediği sürece baş başa görüşemez. Laiklik gereği ve din yayılcılığının önlenmesi için bu prensip oluşturulmuştur.¹⁷⁶ Fakat bu durumda manevi danışmanın radikal tutuklulara karşı etkisi sorgulanabilir. Zira radikal bir tutuklunun yazılı bir talepte bulunup manevi danışmanla görüşmeyi istemesi nadir gerçekleşen bir olaydır.

5. DİĞER DİNLER

¹⁷³ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 270.

¹⁷⁴ a.g.e., s. 298.

¹⁷⁵ a.g.e., s. 288.

¹⁷⁶ Olivier Roy, *L’Europe est-elle chrétienne?*, du Seuil, 2019, s. 178.

5.1 PROTESTANLAR

Fransa'da varlıkları fazla hissedilmeyen Protestanların cezaevlerinde az sayıda manevi danışmanı bulunmaktadır. Protestanların 3'te biri haftada birden fazla gün cezaevlerinde hizmet vermektedir.¹⁷⁷ Katolikler gibi onların da çoğunun emekli olduğunu tahmin edebiliriz. Ayrıca Protestan danışmanlar sadece Cuma günü öğleden sonrasında bir aktivite düzenlemekte.¹⁷⁸

Protestan danışmanların ateist olanlara karşı yaklaşımı gayet iyi görünmekte; Katolik danışmanlar gibi onların da yarısı kadarı ateist mahkûmların kapısını çalmakta. Kendi dininden başka bir dine mensup olanları ziyaret eden Protestan danışmanların oranı da gayet yüksektir: Protestan danışmanların %60'ı Protestan olmayan tutukluları da dinlemekte.¹⁷⁹

5.2 YAHOVA ŞAHİTLERİ

Yahova Şahitlerinin Fransa'daki varlıkları 19. yüzyılın sonuna dayanır. 1891 yılında Yahova Şahitlerinin yazdıkları metinler Fransızcaya tercüme edilmiş, fazla zaman geçmeden de İsviçre'den bir müritleri Fransa'ya dinlerini yaymaya gönderilmiştir. 20. yüzyılın başlarında Fransa'nın çeşitli bölgelerinde gruplar oluşmuştur. İkinci Dünya Savaşından on yıl sonra Fransa'daki sayıları 10 bini bulmuştur. 1988 yılında sayıları 100 bini bulurken, bugün Fransa genelinde 260 bin civarında Yahova Şahidi bulunduğunu söyleyebiliriz.¹⁸⁰

Avrupa'da 2 milyon, dünya genelinde ise 13 milyon oldukları iddia edilen Yahova Şahitleri, bugün Fransa'daki Hristiyan geleneğinin üçüncü büyük dini olduklarını

¹⁷⁷ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 220.

¹⁷⁸ a.yer.

¹⁷⁹ a.g.e., s. 221.

¹⁸⁰ "Les Témoins de Jéhovah de France", (26.04.2019), <http://www.temoinsdejehovah.org/page.aspx?REF=a98163f9-b914-44b6-820a-6fe0b9ec2403>.

savunmaktadırlar.¹⁸¹ İlk sıradaki Hristiyan kolun Katoliklik, ikinci sıradaki de Protestanlıktır. Fransa’da çok az sayıda Ortodoks vardır.

Yahova Şahitleri uzun bir uğraş ve hukuki süreçten sonra 2013 yılında ceza ve infaz kurumlarına giriş yapabilmıştır. 2011 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği kararlar Fransa hükümetinin Yahova Şahitlerinin din özgürlüğü çerçevesinde özgürlüklerini ve haklarını kısıtlamasından dolayı 6,2 milyon avro cezaya çarptırılmıştır.¹⁸² Bu olaydan önce 2006 ile 2009 yılları arasında tutuklu olan bir Yahova Şahidinin manevi danışman talebi reddedilip kutsal kitaplarının tahsisine de mani olunması mahkemeye taşınmıştı. 2015 yılında davayı kazanan Yahova Şahidi 3 bin avro tazminat elde etmişti.¹⁸³

Cezaevlerinde Yahova Şahitlerine mensup tutukluların sayısı belirlenemediği halde bu rakamın yüksek bir rakam olmadığı kanısındayız. Yahova Şahidi bir cezaevi manevi danışmanın verdiği röportaja¹⁸⁴ bakılırsa, bulunduğu cezaevinde 8 Yahova Şahidinin tutuklu olduğu, genelde ise kendi din mensuplarının dışındaki kişileri ziyaret ettiklerini belirtmiştir. Genelde dışarda kapı kapı dolaşan ve dinlerini yaymaya maddi manevi çok fazla yatırım yapmakla tanınan Yahova Şahitlerinin, ceza infaz kurumlarına giriş yapabilmek için bu kadar uğraşma sebeplerinin dinlerini yayma isteklerinden dolayı olduğu düşünülebilir.

¹⁸¹ “Les Témoins de Jéhovah de France : ce que vous devez savoir”, (27.04.2019), <http://www.temoinsdejehovah.org/page.aspx?REF=dbe5190d-49ea-42e2-a328-4efce0911449>.

¹⁸² “Les Témoins de Jehovah peuvent envoyer des aumôniers en prison”, *Le Monde*, 2013, <http://religion.blog.lemonde.fr/2013/10/17/les-temoins-de-jehovah-peuvent-envoyer-des-aumoniers-en-prison/>.

¹⁸³ “L’Etat condamné pour avoir empêché un Témoin de Jéhovah de pratiquer son culte en prison”, *Le Populaire du Centre*, 2015, https://www.lepopulaire.fr/limoges-87000/actualites/l-etat-condamne-pour-avoir-empeche-un-temoin-de-jehovah-de-pratiquer-son-culte-en-prison_11360494/.

¹⁸⁴ “Témoins d’espoirs, qui sont les aumôniers des prisons d’Arras et Bapaume?”, *La Voix du Nord*, 2015, <https://www.lavoixdunord.fr/archive/recup/region/temoins-d-espoirs-qui-sont-les-aumoniers-des-ia29b6340n3111697>.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HASTANEDE MANEVİ DANIŞMANLIK

1. TARİHSEL ÇERÇEVE

İlk bölümde manevi danışmanların hastanelerde varlığının tarihçesini kısaca çizdikten sonra Fransa’da palyatif bakımların hastanelerde ortaya çıkışını inceleyeceğiz.

1.1 HASTANELERDE MANEVİ DANIŞMANLIĞIN TARİHÇESİ

Ortaçağ’da sağlık kurumları doğrudan Hristiyan dinine bağlıydı. İyilik ve yardım adına, fakirlerin bakımını üstlenen bu kurumlar Katolik Kilisesi tarafından yönetiliyordu ve günümüz anlamıyla bir hastaneden ziyade muhtaçlara barınma ve destek sağlayan yapılardı. Dini personel hem tıbbi bakımı hem manevi yönlendirmeyi sağlıyordu.

Hastanelerin resmileşmesi 1784’te gerçekleşmiştir.¹⁸⁵ Sekülerleşme zaman geçtikçe kendini göstermiş ve hastaneler dini destek ve barınmayı karşılayan yapılardan, laik tıbbi bakımın sağlandığı sağlık kurumlarına dönüşmüştür. Buna rağmen papazlar tıbbi alana müdahil olmasalar da hastalara dini açıdan destek olmaya devam etmişlerdir.

Dini danışmanlar 31 Ekim 1821 kraliyet yönetmeliği gereğince hastane personeline bağlanmıştır. 9 Aralık 1905 yasası Devlet ile Kilise işlerini ayırırken, yasanın ikinci maddesi manevi danışmanlık hizmetinin varlığını kabul edip, ilkokul, ortaokul, lise, hastaneler ve cezaevlerindeki manevi danışmanların bütçeye dâhil olduğunu belirtmiştir. Bütçeye dâhil olması bu kurumlarda bulunan manevi danışmanlık kurumlarının devletten yıllık bir ödeme sağladığı anlamına gelmektedir. Belirtmek

¹⁸⁵ Denis Blum, *L’accompagnement spirituel religieux en Unité de Soins Palliatifs : effet d’un entretien spirituel sur le recours à l’aumônerie*, Joseph Fourier, 2014.

gerekir ki bu, her manevi danışmanın devlet memuru olup maaş aldığı anlamına gelmemektedir.

1905 yasası sonrası 2006 ve 2011 yıllarında referans teşkil eden ve manevi danışmaların konumunu tanımlayan ve sınırlarını belirleyen yasalar ortaya konmuştur. Bu iki genelge manevi danışmanlık hizmetini “yasal bir zorunluluk” olarak sunmaktadır.¹⁸⁶

1.2 FRANSA’DA PALYATİF BAKIMLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

19. yüzyılda, tam olarak 1842 yılında Jeanne Garnier adında bir dul Lyon şehrinde “Les Oeuvres des Dames du Calvaire” adında, iyileşmez denilen ve ölüme yaklaşan hastaları kabul etmek için bir “yurt” (hospice) açmıştır. Fransa’da palyatif bakımların öncülüğünü yapan Jeanne Garnier’den yıllar sonra 1967 yılında Cicely Saunders Londra’da St Christopher yurdunu açmıştır. 1974 tarihinde ise St Christopher’de aldığı eğitimle B. Mount adında bir Kanadalı profesör Montreal’de üniversite hastanesinde bulunan ilk palyatif bakım ünitesinin “Royal Victoria Hospital” hastanesinde açılışını yapmıştır. Mount, “hospice” (yurt) kelimesinin olumsuz bir anlamı olduğundan dolayı bu kelimeyi kullanmayıp bakım ünitesini tanımlarken “palyatif bakım ünitesi” terimini tercih etmiştir. Birçok Fransız sağlıkçı Kanada’ya gidip eğitim almış ve Fransa’ya döndüklerinde bu terimi kullanıp orada “palyatif bakım” kavramının yaygınlaşmasını sağlamıştır.¹⁸⁷ Böylelikle 80’li yıllarda palyatif bakım alanında yoğun dernek çalışmaları başlamış ve hastanelerde belirli girişimlerde bulunulmuştur.

1985 senesinde Sağlık Bakanı Edmond Hervé, Genevieve Laroque hanıma çokdisiplinli uzman bir grubun yönetim yetkisini vermiştir. Bu grubun amacı hayatın sonlanması ve ölüm üzerine araştırma yapmak ve somut kararlar teklif etmektir. 26 Ağustos 1986 tarihinde hastaların hayatlarının sonunda yapılan destek ve bakımın düzenlenmesine ilişkin genelge “Laroque Genelgesi” adıyla yayımlanmıştır. Bu çalışma

¹⁸⁶ a.yer.

¹⁸⁷ S. Serryn, D. ; Hoeben, N. ; Pigeotte, H. ; Ferron, “Les soins palliatifs et la fin de vie en France”, 2017, ss. 1–17, https://www.parlons-fin-de-vie.fr/wp-content/uploads/2018/10/Atlas_Soins_Palliatifs_Fin_de_Vie_en_France.pdf.

bugün hala Fransa'da kaynak bir metindir. Bu genelgeyle palyatif bakım kavramı Fransa'da resmileşmiş ve tanıtılmış olmuştur. 1987 yılında Doktor Abiven Paris'te üniversite kampüsündeki hastanede ilk palyatif bakım ünitesini açmıştır. 1990 yılında ilk palyatif bakım üniversite diploması oluşturulmuştur.¹⁸⁸

Fransız Sağlık Bakanı Bernard Kouchner 1999 yılında palyatif bakımların gelişimi üzerine üç yıllık bir plan yürürlüğe koymuştur. 9 Haziran 1999 tarihinde palyatif bakımlara erişim hakkının sağlanmasına dair yasa Parlamentodan salt çoğunlukla kabul edilmiştir.

2002 yılında üç yıllık palyatif bakımların ülke kapsamında gelişme programı şöyle tasarlanmıştır:

- Palyatif bakımı ve danışmanlığını evde veya hastanın yaşadığı yerde geliştirmek
- Sağlık merkezlerinde palyatif bakımı ve danışmanlığını sürdürmek
- Toplum bu konuda bilgilendirmek ve duyarlı hale gelmesini sağlamak¹⁸⁹

2008-2012 yılları için öngörülen programın ana hatları ise şu şekildedir:

- Hastane hizmetinin gelişiminin sürdürülmesi
- Eğitim ve araştırma politikası geliştirme
- Hasta yakınlarıyla ilgilenme

2. BUGÜNKÜ DURUM

Genel olarak manevi danışmanların istihdamı, statüsü, özelliklerini ele aldıktan sonra çeşitli dinlerin manevi danışmanlarının hizmet verdiği ilk hastaneler ele alınmıştır.

¹⁸⁸ a.yer.

¹⁸⁹ a.yer.

2.1 MANEVİ DANIŞMANLARIN İSTİHDAMI

Manevi danışman adayları kendi dini kurumları tarafından manevi danışman adayı olarak sunulur ve hastane müdürleri tarafından istihdam edilirler. Bir dinin sağlık kurumunda manevi danışmanı tarafından temsil edilebilmesi için o dini otoritenin devlet tarafından tanınması gerekir.¹⁹⁰

2.2 MANEVİ DANIŞMANIN STATÜSÜ

Manevi danışman bir kamu görevlisidir ve sözleşmeli görevli statüsüne sahiptir. Manevi danışman gönüllü ise kamu hizmetinde geçici yardımcı olarak yer alır. Ödenekleri görevli oldukları kurum tarafından sağlanır.

Fransız kamu personeli sistemi Türkiye'den farklıdır. Üç tip kamu görevlisi vardır: merkezi hükümete bağlı kamu görevlisi, yerel yönetimlere bağlı kamu görevlisi ve hastanelerde görev yapan kamu görevlisi.

Devlet, hastane memurlarına yaptıkları faaliyete göre bütçe ayırmaktadır. Hastane müdürleri manevi danışmanlara ayrılan bütçeyi minimize etmeye çalışmaktadır. Nitekim Müslüman manevi danışmanlar ödenek talep ettiğinde bazı hastane idarecileri bütçe sınırlılığını mazeret olarak göstererek ödenek sağlayamayacaklarını belirtmektedirler.¹⁹¹

2.3 TARAFSIZLIK İLKESİ

Manevi danışman tüm kamu görevlileri gibi tarafsızlık ilkesine tabidir. Görüştüğü hastaların özel hayatları konusunda gizlilik ilkesini korumalıdır. Bunun yanı sıra din propagandası yapması kesinlikle yasaktır. Bu, hasta, ziyaretçi, personel veya gönüllü fark etmeksizin korunması gereken bir kuraldır.¹⁹²

¹⁹⁰ Blum, *L'accompagnement spirituel religieux en Unité de Soins Palliatifs : effet d'un entretien spirituel sur le recours a l'aumônerie.*

¹⁹¹ "Hastane Bölgesel Manevi Danışman Noureddine Cherkaoui ile 14.04.2019 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesi", 2019.

¹⁹² Blum, *L'accompagnement spirituel religieux en Unité de Soins Palliatifs : effet d'un entretien spirituel sur le recours a l'aumônerie.*

2.4 MANEVİ DANIŞMANLARIN ÖZELLİKLERİ

- Çift görevli

Manevi danışmanın iki yönlü bir durumu söz konusudur; hem kamu görevlisi olduğu laik bir hastanenin otoritesi altında, hem de bağlı olduğu dini kurumun otoritesi altındadır. Kamu ile özelin arasında bir yerdedir ve laiklikle dinin birleşmesini temsil etmektedir.

- Beceriler

Manevi danışmanda bulunması beklenen üç ana özellik vardır; iyi dinleme becerisi, hastane ortamını tanıma ve manevi geleneğine başvurma becerisi.

- İyi dinleme becerisi

Hasta odaklı dinleme manevi desteğin olmazsa olmazıdır. Palyatif bakımda da bu, manevi danışmanın ölüm, acı ve cevapsız sorularla yüz yüze gelmesi anlamına gelmektedir. Empatinin olduğu dinleme eylemi ancak kişinin kendini iyi bilmesiyle gerçekleşir. Yalnızca iyi bir dinleme olduğu takdirde bireyin özel manevi boyutuna katılmak ve manevi destek ilişkisi kurmak mümkün olur.

- Hastane ortamını tanıma

Manevi danışman diğer sağlık personelinin içinde yer edinmeli ve iş arkadaşlarıyla iyi bir iletişim içinde olmalıdır. Hastane ortamını bilmesi, onun hasta ile sağlık personeli arasında aracı rolünü üstlenmesini sağlamaktadır.

- Manevi geleneğine başvurma becerisi

Manevi danışmanlar uygun bir mekanda dini uygulamaları, ibadetleri veya ayinleri gerçekleştirme görevleri vardır. Başka bir ifadeyle manevi danışman bir nevi hastanın dini ritüellerini çektiği zorluklara rağmen uygulamasını sağlayan bir kolaylaştırıcıdır.¹⁹³

¹⁹³ a.yer.

2.5 ÇEŞİTLİ DİNLERDEN MANEVİ DANIŞMANLIKLARI BARINDIRAN İKİ ÖRNEK HASTANE

2.5.1 Avicenne (İbn Sina) Hastanesi

Fransız Cumhurbaşkanının kararıyla 1935 yılında Avicenne (İbn Sina) Hastanesi açılışı gerçekleştirilmiştir. 240 yatak kapasitesi olan bu hastane özel olarak Müslüman göçmenler için yapılmıştır. Arapça konuşan personel, helal yemekler, Ramazan ayı yasaklarına saygı ve mescit gibi özellikleriyle tamamen Müslümanların hizmetine sunulmuştur.

İlerleyen yıllarda hastane gelişme göstermiş, 1938 yılında durumu acil olan gayri Müslim hastalara da hizmet vermeye, 1945 yılında çevre ilçelerden hastaların kabul etmeye başlamış, 1962 yılında Paris Devlet Hastanelerine (AP-HP) bağlanmıştır.¹⁹⁴

Zamanla kozmopolit bir yapıya ulaşan hastanenin günümüzde yüzde 40'ının Müslüman, yüzde 40'ının Katolik, kalan yüzdenin ise ateist, Protestan ve Yahudi hastalardan oluştuğunu belirtebiliriz. Bu, hastanede her dinden manevi danışmanın olduğu anlamına gelmektedir.¹⁹⁵ Sürekli etkileşimde olan çeşitli manevi danışmanlar arasında bir şartname oluşturulmuş ve 2006 yılında ülkenin ilk dinlerarası manevi danışmanlık şartnamesi ortaya çıkmıştır. Bu şartnamede dinlerin çeşitliliğinin bir zenginlik ifadesi olduğu, karşılıklı saygının korunması gerektiği ve hastanın hangi dinden olduğu fark etmeksizin destek isteyen herkese yardım etme zorunluluğundan bahsedilmiştir.¹⁹⁶ Buna göre bu şartname yıllar öncesinden laiklik şartnamesine öncülük etmiştir.

2.5.2 Charles Richet Hastanesi

1965 yılında Paris'in kuzeyinde inşa edilen geriatri hastanesi olan Charles Richet hastanesi 475 yatak kapasitesine sahiptir. Katolik, Protestan, Müslüman ve Yahudi

¹⁹⁴ Delahaye, *La Laïcité à l'hôpital*, s. 75.

¹⁹⁵ a.g.e., s. 77.

¹⁹⁶ a.g.e., s. 79.

manevi danışmanlıklarının bir arada bulunduğu bu hastanede sağlanan imkânlar manevi danışmanlar arasında ortak bir şekilde kullanmaları üzere sağlanmıştır. Tüm din temsilcilerinin kullanabileceği bir ibadet odası, bir ofis, ofis içinde yer alan bir çalışma masası, bir bilgisayar, bir duvar ajandası ve telesekreterli bir telefon hattı bulunmaktadır.¹⁹⁷

Ancak bu olanakların tüm manevi danışmanlar tarafından aynı anda kullanılması zordur. Nitekim Yahudi manevi danışman doğrudan hastaların yanına gidip görüştüğü için bu ofisi hiç kullanmadığını belirtmiştir. Katolik manevi danışman bilgisayarı kullanan tek kişidir. Ortak ibadethane ise hiçbir manevi danışman tarafından kullanılmamaktadır. Müslüman manevi danışmana göre hastanede Cuma namazı tertipleme oldukça zordur. Hastane kapsamında hastaların toplanması ve bir araya getirilmesi idaresi güç bir durum oluşturacağı için Müslüman manevi danışman buna teşebbüs etmemiştir. Bunun yanı sıra Katolik danışman ayda iki kez ayin düzenlemekte fakat bunu manevi danışmanlara tahsis edilen odada değil yemekhanenin bir kısmında gerçekleştirmektedir. Ayrıca Müslüman manevi danışman ve Yahudi manevi danışman Protestan manevi danışmanla tanışma imkânı bulamamıştır, bu da kimi danışmanların tanışma ve birbirine destek olma gayretine girmediğini göstermektedir.¹⁹⁸

Bu bilgilerden anlayabileceğimiz gibi, hastanelerde bu tür imkânların tahsis edilmesi bunların tüm manevi danışmanlar tarafından verimli bir şekilde kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Örneğin ideal olan dört adet küçük ama kullanışlı ibadethanenin olmasıdır.

3. KATOLİKLER

3.1 KATOLİK MANEVİ DANIŞMANLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Fransız hastanelerinde Katolik manevi danışmanların varlığı kadar doğal bir durum yoktur. Sayıları 1000 ile 1200 arasında değişen Katolik manevi danışmanlar yukarıda belirttiğimiz gibi hastane çalışanı olarak görev almaktadırlar. Hastane yönetimi

¹⁹⁷ a.g.e., s. 82.

¹⁹⁸ a.g.e., ss. 84–85.

kendine ayrılan bütçeye göre manevi danışmanlara bütçe ayırmakta ve buna göre onlara bir ödenek sağlamaktadır. Hatta bütçeye göre manevi danışman sayısında azalma veya manevi danışmanların çalışma saatlerinde kısıtlamaya gidebilmektedir.¹⁹⁹

Katolik dinine mensup olan hastalar arasında dindarlar az sayıda olup seküler bir hayat yaşayanların sayısı yüksektir. Yüzyıllar öncesinde Fransız toplumu her ne kadar dindar olsa da bugün laik bir yönetim ve seküler bir hayat tarzı seçen toplum için Kilise ve din eskisi kadar önem arz etmemektedir. Toplumda yaşanan bu değişime rağmen Katolik manevi danışmanlar hastane ortamında oldukça etkin olmaya ve monopolü ellerinde tutmaya devam etmişlerdir.

3.2 EĞİTİM

Katolik Kilisesi 1970 yıllarından itibaren manevi danışmanları mesleklerine hazırlamak adına bir eğitim sunmaya başlamıştır. Bu eğitim üç temelden oluşuyordu; psikoloji, ilahiyat ve hastane ortamını keşfetme. Zamanla verilen eğitimde daha da uzmanlaşma aranmış ve bu alanlara psikopatoloji ve dinleme gibi daha spesifik alanlar eklenmiştir. İlerleyen dönemlerde Katolik ve Protestan Kiliseleri arasında formasyon konusunda işbirliği gerçekleşmiş ve beraber aynı çatı altında eğitim vermeye başlamışlardır. Bazı illerde Hristiyanlar Müslüman yetkililerle işbirliği yapmış ve Müslüman manevi danışman adayları teorik bilgilerini bu işbirliği sayesinde edinmişlerdir.

Fransa'da Katoliklerin manevi danışmanlık uzmanlığı sunduğu üniversite ve programları inceleyelim. Aşağıda Fransa'nın çeşitli bölgelerindeki Katolik üniversite ve enstitülerinde yer alan hastane manevi danışmanlık eğitimlerinden birkaç örnek sunduk.

¹⁹⁹ Eglise catholique en France, "Costantino Fiore : L'aumônier est une figure caractéristique de l'hôpital", 2018, <https://eglise.catholique.fr/actualites/452530-costantino-fiore/>.

3.2.1 Lille Katolik Üniversitesi Din, Toplum ve Vatandaşlık Bilgileri Formasyonu

Lille Katolik Üniversitesi'nde sunulan bu eğitimin manevi danışman, pastoral sağlık sorumluları, öğrenciler veya laiklik üzerine bilgilerini derinleştirmek isteyenler için tasarlanmış bir formasyon olduğu belirtilmiştir.²⁰⁰

Formasyonda çeşitli modüller bulunmaktadır. Asıl verilen eğitim Hukuk, Laiklik ve Dini Danışmanlık eğitimi iken isteyen ek eğitim alıp Hastane Manevi Danışmanlığı Sertifikası formasyonu da alabilmektedir. Alınan modüllere göre Hastane Manevi Danışmanlığı Sertifikası ve/veya Hukuk, Laiklik ve Dini Danışmanlık Diploması (2017'den beri İçişleri Bakanlığının zorunlu hale getirdiği manevi danışmanlık yapmak isteyenlerin sahip olması gereken laiklik üzerine diploma) elde edilebilir. Kişi seçtiği modüller çerçevesinde bu belgelerden birine veya ikisine birden hak kazanabilir.

Hukuk, Laiklik ve Dini Danışmanlık Üniversite Diploması programı toplamda 126 saatliktir; Cuma günleri saat 10'dan Cumartesi günü 15:30'a kadar 24 saatlik 8 oturum gerçekleştirilir. Bunun yanı sıra 16 saatlik uzaktan eğitim verilir. Eğitim ücreti 2010 avrodur.

Oturumların konuları şöyledir:

- İnsan, dini antropoloji ve manevi boyutu
- Dini gelenekler: üç büyük din ve ibadetleri
- Dini gelenekler: üç büyük din ve ibadetleri 2
- Dinler hukukunun temel prensipleri
- Dinler hukukunun temel prensipleri 2
- Cumhuriyet kurumları ve laiklik
- Sağlık dünyası ve etik sorunlar 1
- Sağlık dünyası ve etik sorunlar 2

²⁰⁰Université Catholique de Lille, "Diplôme Universitaire Droit, Laïcité et Aumôneries religieuses", y.y., <https://www.fld-lille.fr/formation/diplome-universitaire-droit-laicite-aumoneries-religieuses/>.

Ek program Hastane Manevi Danışmanı Sertifikası için 59 saatlik ek 4 oturum sunulur:

- Hastanelerde Katolik manevi danışmanlık başlangıç oturumu
- Hastane ortamı
- Kutsal Kitabın hizmetinde olmak: Hastanede İncil ve kutsal metinler
- Rehber olma ve rehber tarafından yönlendirilme sanatı

Eğitimin tamamı iki yıl üzerinde yayılır. Formasyonu verecek olan öğretmenlerin listesi de açıklanmıştır. Nitekim Lille Katolik Üniversitesinde eğitim veren akademisyenlerin yanı sıra laiklik uzmanı, manevi danışman sorumlusu ve hukuk fakültesi öğretim görevlisi de eğitimciler arasında yer almaktadır.

3.2.2 Lyon Katolik Üniversitesi, Pastoral Sağlık Sertifikası

2008 yılından beri hastanede manevi danışmanlık görevine talip kişilerin eğitim aldığı program, 2017 laiklik yasası gereği müfredatı gözden geçirilmiş ve yasaya uygun hale getirilerek 2019 yılında tekrar sunulmuştur.

Başvuran kişinin dosyası incelendikten sonra formasyona alınıp alınmayacağına karar verilir. Kontenjan kısıtlı sayıdadır.

Program 5 modülden oluşmaktadır:

- Dinler hukuku ve temel özgürlükler
- Cumhuriyetin değerleri ve kamuda dinlerin yeri
- Cumhuriyet kurumları ve laiklik
- Katolik manevi danışmanın sağlık kurumundaki görevi
- Hasta ve hastanın Hristiyan dinine ve etik bir perspektife göre varoluş algısı.

Formasyon toplamda bir yıl üzerine yayılarak 130 saat ders içermektedir. Modüllerin her biri 3 güne yayılmakta. Formasyon bedeli 1500 avrodur.

Değerlendirme her modülün sonunda uygulama yapılarak gerçekleşir ve en sonunda yazılı sınav yapılır.²⁰¹

3.2.3 Toulouse Katolik Enstitüsü

Toulouse Katolik Enstitüsü hastanelerde manevi danışmanlık hizmeti sunmak isteyenlere iki eğitim sunar; biri daha basit olan Pastoral Sağlık Başlangıç Sertifikası, diğeri ise Bakım ve Maneviyat Üniversite Diploması.

Pastoral Sağlık Başlangıç Sertifikası²⁰² kapsamında 2 günlük modüllerle 5 oturumda toplam 60 saat ders verilmektedir. Yıllık ücreti 350 avrodur.

Modüllerin başlıkları şu şekildedir:

- Hastanın ihtiyaçları / Kilisenin görevi olarak manevi danışmanlık / dinleme ve destek ilişkisi
- Dinleme ve destek ilişkisi / litürji (Litürji Hristiyanlıkta halka açık ibadetlerin nasıl yapılacağını belirleyen formlar bütünüdür).
- Pastoral tefekkür / Dinleme ve destek ilişkisi / İncil okumaları
- Laik ortamda diğer din mensuplarına dini ve kültürel yaklaşım / hastalarla ibadet etmek / İncil okumaları.

Bu formasyon İçişleri Bakanlığının manevi danışmanlar için zorunlu hale getirdiği medeniyet ve yurttaşlık eğitimini içermemektedir.

Bakım ve Maneviyat Üniversite Diploması²⁰³ ise bir üstte bahsi geçen medeniyet ve yurttaşlık eğitimini de içererek daha kapsamlı bir eğitim sunmakta. İki yıl üzerinde gerçekleşen eğitim, 2 veya 2 buçuk günlük oturumlarla 170 saati tamamlamakta. 170 saatin 146'sı yüz yüze eğitimle verilirken, 24 saati özel ödev için ayrılmıştır. Bir eğitim

²⁰¹“Diplôme d'Université - Certificat Universitaire de Pastorale de la Santé | Université Catholique de Lyon (UCLy)”, y.y., <https://www.ucl.fr/formations/diplome-d-universite-certificat-universitaire-de-pastorale-de-la-sante-177685.kjsp>.

²⁰²Institut d'Etudes Religieuses et Pastorales de Toulouse, “Renseignements et inscriptions”, 2019.

²⁰³ a.yer.

yılı 550 avro olarak fiyatlandırıldığına göre iki yıllık eğitimin 1100 avroya tekabül ettiğini söyleyebiliriz.

Dört temel modül ve içeriklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Cumhuriyet Kurumları ve Laiklik:
 - Laiklik tarihi
 - Dinler tarihi
 - Dini özgürlük ve laiklik
 - Anayasa hukuku ve laiklik
 - Yasalar ve laiklik
 - Hâkim ve laiklik
- Hastaya rehberlik etme
 - Hastalığın şoku
 - Kişinin onuru
 - Kötülük problemi
 - Hastalıkla yaşamak
 - Akıl hastalığında farkındalık
- Din hukukunun temel prensipleri
 - Dinleri tanıma
 - Din hukukuna giriş
 - Milli hukukta din hukuku
 - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde din hukuku
- Sağlıkta etik ve maneviyat
 - Anlam sorunu
 - Maneviyat ve din

- Bakımda etik
- Ölüm

3.2.4 Batı Katolik Üniversitesi, Hastane Manevi Danışmanlığı Üniversite Diploması

Bu formasyon²⁰⁴ Batı Katolik üniversitenin İlahiyat ve Dini İlimler Fakültesi ile Hukuk Ekonomi İşletme Fakültesi işbirliği bünyesinde oluşturulmuştur. İçişleri Bakanlığının 2017 laiklik yasası gereği medeniyet ve yurttaşlık formasyonu da bu eğitime dâhildir.

Program teorik bilgilerin yanı sıra uygulamaya da önem vermektedir. Uzmanlar tarafından manevi danışmanlığa özel olarak metodolojik araçlar sunulmakta, tecrübeler paylaşılmaktadır.

Pedagojik kadro bir ilahiyat profesörü, iki tecrübeli manevi danışman ve iki ilahiyatçıdan oluşmaktadır.

Formasyon iki yıl üzerine yayılmaktadır; iki günlük altı oturum ve üç günlük iki oturum olmak üzere toplamda 18 güne yayılan 8 oturum yapılır. Her oturum arasında iki aylık süre vardır. Toplam ders saati 163 saattir.

Oturumların başlıkları şu şekildedir:

- Laiklik sınırları içinde sağlık kurumlarında manevi danışmanlıklar
- Cumhuriyet değerleri ve vicdan özgürlüğünün tarihi
- Hasta veya yaşlı kişiyi dinleme
- Hastaya manevi ihtiyaçları konusunda rehberlik etme
- Karma bir ortamda hastalarla ibadet ve kutlama yapma
- Ekip çalışması, manevi danışmanlık projesi ve uygulama raporu

²⁰⁴ UCO, “DU Aumônier hospitalier”, y.y., <https://www.uco.fr/fr/formations/theologie-et-sciences-religieuses/du-aumonier-hospitalier>.

- Ruhsal açıdan ızdırap çeken ve kafası karışık kişilerle yüzleşme
- Etik ve pastoral tefekkür

Formasyon 20/25 sayfalık bir yazı ödeviyle tamamlanır. Çalışma üç bölümden oluşur. İlk kısımda manevi danışmanın sorumluluklarını oluşturan unsurlar tanıtılır, manevi danışmanlık hizmetinin gelişimi üzerine fikirler ve hedef ile hedeflere ulaşma araçları tekliflerini içermesi gerekmektedir. İkinci bölümde laiklik ve uygulaması üzerine dört sayfalık bir olay incelemesi yapılır. Son bölümde ise formasyon boyunca üç uygulama örneği açıklanır.

Diplomaya sahip olmak için formasyon değerlendirmelerinin tümünden 20 üzerinden en az 10 almak gerekir (Fransa'da puanlama genelde 20 üzerinden yapılır). Bu eğitim sorumlu olduğu ders yükünün 18 kredisine denk gelmektedir. Formasyon ücreti 2520 avrodur.

3.3 KATOLİK MANEVİ DANIŞMANLARIN HASTALARLA İLETİŞİMİ

Geçen yüzyıldaki manevi danışmanlığın anlamı ve kapsamı yıllar geçtikçe değişime uğramıştır. Manevi danışmanlığın yapısı değişmiş ve modern hastane yapısına uyum sağlamıştır. Bununla birlikte değişim gösteren bu kurumlara rağmen toplumun bir kesiminde manevi danışman algısında bir farklılık oluşmamıştır. Bu da manevi danışmanların hastalar, hasta yakınları, hastane personeli ve genel anlamda toplumla arasında bir iletişim bozukluğu yaşamalarına neden olmuştur. Zihinlerde eski manevi danışmanlık kalıbı kaldığı için toplum manevi danışmanı yalnızca ibadet ve dua için hatta son anlarını rahatlıkla yaşaması için hastanın yanında bulunan biri olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda toplumun bir kısmında sert duruşlu ve insanların psikolojik durumlarıyla ilgilenmeyen bir din adamı algısı bulunmaktadır.²⁰⁵

Bu tür durumlarla ülkemizde de karşılaşılabilir. Nitekim Türkiye'de 1995 yılında dini danışmanlık çalışmaları başlatılmış lakin bir yıl sonra Danıştay kararıyla çalışmalar

²⁰⁵ Kaaniche, *L'Etat Républicain, les religions et les aumoneries, une histoire, des règles; Vol.2 Les aumôneries dans les institutions*, s. 474.

durdurulmuştur. Bu süre zarfında görev yapmış olan imamlar, manevi danışmandan ziyade cenaze yıkayıcı veya hastanın son anlarında Kur'an okumak için başucunda bulunan imam olarak algılanmışlardır.²⁰⁶ Ülkemizde yavaş yavaş yerleşen manevi danışmanlık geleneğinin bu algıyı kırması beklenir. Fakat yüzyıllardır hastanelerinde manevi danışmanlar barındıran Fransa'da bile hala bazı hastalar nezdinde bu algının değişmediğini belirtmek isteriz.

4. MÜSLÜMANLAR

4.1 TARİHÇE

Manevi danışmanlık üç alana yayıldığı için her bir alanı bir dernek sahiplenmiştir ve bir başkan yani Ulusal Manevi Danışman seçimi yapılmıştır. Bu başkanları devlet var olan üç Müslüman federasyondan seçmiştir. Askerî manevi danışmanlık için “Paris Büyük Cami”nden Abdelkader Arbi 18 Mart 2005 tarihinde Komutan manevi danışman olarak atanmıştır. Cezaevleri başkanı ise Ulusal Fransa Müslümanları Federasyonu (Fédération Nationale des Musulmans de France – FNMF) (sonradan Fransa Müslümanları Birliği, Rassemblement des Musulmans de France adını almıştır) bünyesinden Hassan El Alaoui Talibi Ulusal Cezaevleri Manevi Danışmanı olarak 2 Mayıs 2005 tarihinde tayin edilmiştir. Hastaneler için Fransa İslami Kuruluşlar Birliği'ne başvurulmuş (Union des organisations islamiques en France - UOIF) ve Abdelhaq Nabaoui 2006 Eylülünde Ulusal Hastane Manevi Danışmanı olarak manevi danışmanlık görevine devam etmiştir.

Müslümanların hastane manevi danışmanlık kurumunda sorunlar ilk zamanlarda belirlemiştir. Diğer manevi danışmanlıklara bütçe ayrılması ve yasal çerçeve çizilmesine rağmen hastaneler için durum farklı bir şekilde gelişmiştir. Hastane manevi danışmanlığı bünyesinde merkezileşme olmadığı için devlet bütçesinden faydalanamamış, sağlık kurumlarının onlara ayırdığı bütçeyle yetinmek durumunda kalmıştır.

²⁰⁶ Mustafa Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Mânevî Danışmanlık Ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar Ve Bir Eğitim Programı Önerisi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 53, S. 4 (y.y.), s. 207.

2006'dan 2015 Şubat'ına kadar Ulusal Hastane Manevi Danışmanı, Bölgesel İslam Konseylerinden destek alarak hastane manevi danışmanlıklarını bölgesel olarak yönetmiştir. Fakat zamanla Bölgesel İslam Konseyleri kendi seçtikleri kişileri manevi danışman olarak belirlemiş ve Ulusal Hastane Manevi Danışmanından bağımsız olarak hareket etmişlerdir. Bu durumun diğer manevi danışmanlıklarda oluşması olanaksızdır zira diğer alanlarda yasal çerçeve oluşturulmuştur. Vaziyetin anlaşılması için şu örnek verilebilir: Savunma ve Adalet Bakanlıkları görev yapan Müslüman manevi danışmanların kimliklerine dair tüm bilgilere sahip iken Sağlık Bakanlığı kapsamında böyle bir durum yoktur.²⁰⁷ Bunu şöyle açıklayabiliriz; cezaevi ve askeriye radikalizm riski taşıyan ve hassas olan kurumlardır. Buradaki Müslümanlara manevi danışmanlık yapacak olanların tam olarak kim oldukları, Cumhuriyet değerleri ve laiklik çerçevesine uygun birey olup olmadıkları, kendilerinde veya yakınlarında radikal bir davranış ve söylemi olup olmadığı bilinmekte, ona göre önlem alınmakta ve alım yapılmaktadır. Sağlık kurumlarında böyle bir risk oluşmadığı için hastane manevi danışmanları bu alanda dikkate değer görülmemiştir.

Fransa'da hastane manevi danışmanlık alanında hakim olan düzensizlik ve Konseylerle anlaşmazlık yüzünden Ulusal Hastane Manevi Danışmanı Nabaoui'nin istifa etmesine ramak kala 12 Şubat 2015 tarihinde tekrar bir düzenleme yapılmasına karar verilmiştir. Hastanelerdeki manevi danışmanlığın mahalli idaresi Bölgesel Hastane Manevi Danışmanlarına devredilmiştir. Bölgesel Hastane Manevi Danışmanlarının atanması ise Ulusal Hastane Manevi Danışmanına bırakılmıştır. Şubat 2015 genelgesi sonrası Ulusal Hastane Manevi Danışmanı, Bölgesel Hastane Manevi Danışmanların uyması gereken tüzük ve şartnameleri oluşturmuştur.²⁰⁸

²⁰⁷ “Aumônerie Régionale Hospitalière Musulmane de Bretagne”, y.y., <http://aumonerie-musulmane-hospitaliere.blogspot.com/2018/06/brevepresentation-de-laumonerie.html>.

²⁰⁸a.yer.

4.2 MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Hastanelerde hizmet veren Müslüman manevi danışmanların genel özellikleri arasında çoğunun eğitim seviyesinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz.²⁰⁹ Buna göre yükseköğretim mezunu meslek sahibi ve Müslüman toplum içinde örnek kabul edilen şahsiyetler manevi danışmanlık için gönüllü olmuş, özellikle maddi karşılığı hiç veya çok az olan hastane manevi danışmanlığında etkin olmuşlardır. Sayıları her ne kadar yetersiz olsa da Fransa çapında 300 Müslüman hastane manevi danışmanının olması büyük bir başarıdır.

Müslüman manevi danışmanların yaş aralığı 40-50-60 olarak değişmektedir. 20 ve 30'lu yaşlarında olanlar az sayıdadır. Nadiren de olsa 18 yaş altı hizmet vermek isteyenlere rastlanmaktadır. Bu durumda genç manevi danışmanı onunla yaşıt hastalarla görüştürerek hastaların da kendi yaşıtları olanlarla konuşmaları sağlanmaktadır.²¹⁰

Cinsiyet bakımından kadın manevi danışmanlar çoğunluktadır.²¹¹ Hastane manevi danışmanlığı hizmetinde şefkat ve merhamet duyguları yoğun olarak yaşanır. Bu bakımdan kadınların bu alandaki manevi danışmanlığa yönelmelerini anlayabiliyoruz. Ayrıca ordu ve cezaevinde kadın sayısının az olması kadın manevi danışmanlarının bu alanları tercih etmemelerini de açıklayabilir.

Hastane manevi danışmanlığı hizmetinde genel olarak Cezayir, Fas, Tunus ve Sahra altı Afrika kökenliler yer almaktadır. Türklerin bu alanda hiç görünmediklerini söyleyebiliriz. Hastane ziyareti veya manevi danışmanlık konusunda Mağripli dindaşlarından teklif gelse de Fransalı Türkler kendi hastalarını kendilerinin ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.²¹² Fransalı Türkler kendilerini diğer Müslüman gruplardan ayırmakta, kendi derneklerini kurmakta ve diğer Müslüman derneklerle pek iletişime geçmemektedir. Yeni nesiller diğer Müslüman gruplarla daha çok etkileşim halinde olsa da dernek yöneticileri ve ilk nesiller için aynı şeyi söyleyemeyiz.

²⁰⁹ “Hastane Bölgesel Manevi Danışman Noureddine Cherkaoui ile 14.04.2019 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesi”.

²¹⁰ a.yer.

²¹¹ a.yer.

²¹² a.yer.

Müslüman manevi danışmanlar arasında tam zamanlı hizmet veren manevi danışmanların varlığı nadirdir. Çoğu Müslüman manevi danışman yarı zamanlı hizmet vermektedir. Bunu da hastane manevi danışmanlığının maaşlı bir meslek olmaması, dolayısıyla manevi danışmanlık yapanların kendi mesleklerinin yanı sıra bu hizmeti vermeleriyle veya ev hanımı olmalarıyla açıklayabiliriz.

Üstte açıkladığımız gibi, hastane manevi danışmanlığı hizmeti verenlerin bir ödenek alabilmeleri hastane yönetimine ve bütçesine bağlıdır. Kimi hastanelerde Müslüman manevi danışmanlar çok az bir ödenek alırken kimi hastanelerde hiçbir maddi karşılık almamaktadırlar. Bu durumu değerlendiren Fransa Bretonya bölge (Bretagne) sorumlusu Müslüman hastane manevi danışmanı Nouredine Cherkaoui, sağlık kurumundan bir ödenek sağlayamamanın aslında maddi değil manevi bir sorun teşkil ettiğini belirtmiştir. Müslüman manevi danışmanlığın devlet tarafından tanınmasına rağmen böyle bir muamele görmesi onur kırıcıdır.

Aynı şekilde Cherkaoui'nin aktardıklarına göre bir manevi danışmanın haftada yaptığı hasta ziyareti sayısı 2 ile 3'le sınırlıdır. Sayının az olmasının nedeni az sayıda Müslüman hasta olması değil, Müslüman hastaların Müslüman manevi danışmanlık hizmetinden haberdar olmamalarından kaynaklanmaktadır. Yasa gereği manevi danışmanların hastalar talepte bulunmadıkça odaları ziyaret etmeleri yasaktır.

4.3 MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLARIN GÖREVLERİ

2011 yılında hastane Müslüman manevi danışmanlık kurumu manevi danışmanda bulunması gereken dört temel esası kapsayan bir şartname yayınlamıştır. Şartnameye göre manevi danışmanın yapması gerekenler:

- Laikliğe saygı: din yayılcılığı olarak algılanabilecek her türlü söz veya davranıştan kaçınmak,
- Hastane ortamını göz önünde bulundurarak hastanın bakımını dini vazifelere öncelemek,
- Hastayı dikkate almak ve hastane personelinin görevini üstlenerek yerine geçmemek,

• Manevi danışman alımında adayların ehil, dürüst, iyi ahlaklı, iletişim yönü güçlü, aşırı görüşlü olmayan ve eğitim stajı görmüş danışmanlar olmalarına dikkat etmek.²¹³

Kürtaj konusundan organ bağışına kadar sorulan çeşitli konularda Müslüman hastalara yanıt vermeye çalışan Müslüman manevi danışmanların rolü azımsanmayacak kadar önemlidir. Örnek olarak manevi danışman Fathia El Moumami'ye göre “İnsanlar bazı durumlarda ruhsat verildiğini bilmiyor, örneğin Ramazan ayında hastaların oruç tutma meselesi gibi”.²¹⁴

Büyük şehirlerde bir manevi danışman birçok hastanede hizmet verebilmektedir. Fakat sadece bir hastanede görev alması ve o hastaneye ve hastalarına alışması tercih edilmektedir.

Hastanede Cuma namazı hastalar için öncelik olarak görülmediği için eda edilmemektedir. Genellikle hastalarla odalarında görüşülmektedir.

Manevi danışmanların asıl görevi dini ve psikolojik sorulara yanıt aramak, dini rehberlik yapmak ve psikolojik olarak hastaya destek olmaktır fakat bazı durumlarda manevi danışman görevlerinin ötesine geçmekte ve Müslüman kardeşine elinden gelen manevi yardımının yanı sıra maddi yardımda bulunmaktadır. Bunu dini bir vazife addeden manevi danışmanlar hastaların maddi yetersizliğinin bir kısmını kendi imkânlarıyla karşılamakta, bir kısmını da cami dernekleri veya bağışta bulunan şahıslar sayesinde gidermektedir.

Cenaze işlemleri için çok kez vefat edenlerin aileleri manevi danışmanlık kurumuna başvurmuş ve maddi yardım talebinde bulunmuştur. Ayrıca hastaneye uzaktan gelen akrabalar veya aile yakınları için kalacak yer ayarlanması konusunda da manevi danışmanlık kurumuna talepte bulunulmuştur.²¹⁵

Manevi danışmanlar hizmetlerinin dışında hastalara yardımcı oldukları konulardan birine örnek olarak bir Gine-Konakrilinin yaşadığını aktarabiliriz. Gineli

²¹³ Delahaye, *La Laïcité à l'hôpital*, s. 38.

²¹⁴ JeuneAfrique.com, “France : aumônier musulman, une profession trop rare”, (20.03.2019), <https://www.jeuneafrique.com/167510/societe/france-aum-nier-musulman-une-profession-trop-rare/>.

²¹⁵ “Hastane Bölgesel Manevi Danışman Nouredine Cherkaoui ile 14.04.2019 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesi”.

göçmen şuurunu kaybedecek derecede bitkin ve halsiz olduğundan dolayı hastaneye getirilmiş. Yapılan tetkiklerde sağlık sorunu bulunmamıştır fakat beraberinde hastanenin sunduğu hiçbir yemeği yememiştir. Bunu öğrenen Müslüman manevi danışman çevresine çağrıda bulunmuş ve Gineli bir kadından Gine yöresine ait yemekler pişirmesini istemiştir. Hasta yemeklerle buluşunca iyileşmiş ve sağlığına kavuşmuştur.²¹⁶ Görüldüğü üzere burada aslında hiçbir sağlık personelinin çare bulamayacağı bir duruma manevi danışman çözüm bulmuştur.

Müslüman toplum arasında yükseköğretimde bulunan, bilinçli ve haklarından haberdar insanlar çok sayıda değildir. Bununla birlikte Müslüman hastalar arasında hasta haklarını bilmeyen ve dolayısıyla hak talep etmesi gerekirken edemeyen hastalar mevcuttur. Müslüman manevi danışmanlar hastalara haklarını bildirmek veya hatırlatmakla da yükümlüdürler. Bu haklardan bir örnek verecek olursak Hristiyan bir hasta vefat ettiğinde cenazesi Hristiyan usullere göre işlem görmediği için yakınları hastaneye karşı dava açmış ve kazanmıştır.²¹⁷

Bazı taburcu olan ve yalnız yaşayan hastalar hastane çıkışı sonrası da manevi danışmanlarla iletişimi kesmek istememiş ve görüşme isteklerini belirtmiştir. Böylelikle bazı hastalarla manevi danışman arasında bir arkadaşlık bağı oluşmuştur. Manevi danışmanlık kurumu Fransa Müslümanları arasında tanışıklık ve muhabbet oluşmasına vesile olmuştur.

Müslüman manevi danışmanlar aynı zamanda personel veya yönetime tercümanlık yaparak yardımcı olmaktadır (nitekim Fransa’da Arap kökenli Fransızca bilmeyen hastalar için böyle bir durum söz konusu olabilmektedir).²¹⁸

4.4 MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLIĞIN DÜZENLENMESİ

Kilise, Katolik manevi danışmanlara gerektiğinde maddi yardımda bulunuyorken, Müslüman manevi danışmanlık kurumunun resmi bir maddi destekçisi bulunmamakta ve

²¹⁶ a.yer.

²¹⁷ a.yer.

²¹⁸ “Aumônerie Régionale Hospitalière Musulmane de Bretagne”.

derneklerden gelen bağışlar yetersiz kalmaktadır. Müslüman manevi danışmanlar büyük kuruluşların yardımına ihtiyaç duyduklarını belirtmektedirler. Sıfırdan başladıklarını ifade eden Abdelhaq Nabaoui yavaş yavaş geliştiklerini ve durumu zamana bırakmaları gerektiğini düşünmektedir.²¹⁹

2018 yılı sonunda Fransız hastanelerinde 300 kadar Müslüman manevi danışmanın görev yaptığını söyleyebiliriz. Aralarından 13'ü Fransa'nın 13 bölgesinin sorumlusudur.²²⁰

Müslüman manevi danışmanların geneli gönüllü olarak hizmet vermektedir. 300 manevi danışmandan yalnızca 55'i yarı zamanlı ücretli olarak görevdedir. Ancak Abdelhak Nebevi tüm Müslüman hastane manevi danışmanlarının ücretli olacağına dair ümitlidir.²²¹

Müslüman manevi danışmanlar devletin manevi danışmanlara verdiği desteğin tüm manevi danışmanlar arasında eşit dağıtımını konusunda talepte bulunmuştur. Bazı hastanelerin birkaç bölümünde Mağrip ve Sahra altı Afrikalı hastaların yoğunlukta olduğunu iddia etmiştir. Örneğin Bichat hastanesinde Müslüman hasta oranı yüzde 80'i bulmaktadır. Müslüman hastaların yoğunlukta olduğu hastane bölümleri arasında endokrinoloji, kardiyoloji, diyabetoloji ve pediatri yer almaktadır.²²²

4.5 EĞİTİM

Temmuz 2018 tarihinde bir ilke imza atılmış ve Ulusal Müslüman Hastane Manevi Danışmanlığı Okulu (école nationale de l'aumônerie hospitaliere - ENAH) kurulmuştur. Strazburg şehrine yakın Ostwald beldesinde yer alan okul Fransa hatta Avrupa'da eşsiz bir girişimdir. 2006 yılından beri Müslümanların hastane manevi danışmanlarının başında görev yapan Abdelhaq Nabaoui yıllardır planladığı projeyi

²¹⁹ JeuneAfrique.com, "France : aumônier musulman, une profession trop rare".

²²⁰ Fondation de l'islam de France, "La première École Nationale de l'Aumônerie Hospitalière musulmane de France a ouvert ses portes", (21.03.2019), <http://fondationdelislamdefrance.fr/la-premiere-ecole-nationale-de-laumonerie-hospitaliere-musulmane-de-france-a-ouvert-ses-portes/>.

²²¹ "Salamnews n° 68 - Août-Septembre 2018 by Saphir Media - issuu", (20.03.2019), https://issuu.com/salamnews/docs/extrait_de_salamnews68.

²²² Delahaye, *La Laïcité à l'hôpital*, ss. 40-41.

hayata geçirmiş bulunmaktadır. Şimdilik beş seminer dersi ile eğitim hayatına başlayan okul, ileride örgün eğitim vermesi beklenmektedir. Formasyonun %80'i din dışı dersleri kapsamaktadır. İlk yıl 30 öğrenciye eğitim verilmeye başlanmıştır. Okulun inşasında hiçbir maddi dış kaynak yardımına izin vermeyen Nabaoui, okulun dış müdahalelere maruz kalmasını istemediği için böyle bir tercihte bulunduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte yardımsever vatandaşlardan okulda eğitimin sürdürülmesi için maddi açıdan destek olmaları talebinde bulunmuş zira bir eğitim yılının 200 bin avroya mal olduğunu açıklamıştır.

4.6 MÜSLÜMAN MANEVİ DANIŞMANLARIN PERSONEL VE HASTANE YÖNETİMİYLE İLİŞKİSİ

Manevi danışmanlar doktor ve hemşirelerin iyi niyetli insanlar olduğunu ve hastaların dini görüşlerine saygı duyduklarını belirtmektedirler. Bu yönden manevi danışmanların personel tarafından hoş karşılanması hatta gerektiğinde onların hastaları manevi danışmanlara yönlentmeleri beklenir. Manevi danışmanlar genelde sağlık personeliyle sorun yaşamamaktadırlar.

Bununla birlikte aynı şeyi çoğu psikiyatr ve psikologlar için söyleyemeyeceğiz. Dine ve dolayısıyla manevi danışmanlara karşı olumsuz bir tutum sergilemekte ve terapiyle dinin hiçbir alakasının olmadığını savunmaktadırlar. Bu durum maalesef ülkemizde de yaşanmaktadır. Bazı psikologlar manevi danışmanların hastalarla sık görüşmemeleri gerektiğini hatta onları olumsuz yönde etkilediklerini belirtmiştir.²²³ Sorun aslında din kaynaklı değildir. Fakat psikologlar çözümü hastayı manevi danışmanlardan ve dinden uzaklaştırmada aramaktadır.

Müslüman manevi danışmanlar personelden ziyade hastane yönetimiyle sorun yaşamaktadır. Hastane yöneticileri sağlık değil işletme alanı uzmanı oldukları için manevi danışmanlığın önemini kavrayamamaktadırlar. Hatta bazı hastane yöneticileri manevi danışmanlık kurumunu tamamen gereksiz görmektedir.

²²³ “Hastane Bölgesel Manevi Danışman Nouredine Cherkaoui ile 14.04.2019 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesi”.

Bölge sorumlusu manevi danışman Cherkaoui'ye göre hastane yönetimi belli bir mazisi ve ağırlığı olan Katolik manevi danışmanlara verdiği desteği aynı oranda Müslüman manevi danışmanlara vermemektedir. Laiklik gereği her dine aynı mesafede olmaları gerekirken hastane yöneticilerinin yaklaşık 10'da 2'sinin Müslüman manevi danışmanlara bütçe ayırdığını söyleyebiliriz. Yasa gereği ihtiyaç halinde bütçe ayırmak ve gereken miktarı manevi danışmanlara iletmek zorunda olan hastane idarecilerinden bazıları böyle bir mecburiyetleri olmadığını savunmaktadırlar.

5. DİĞER DİNLER

5.1 PROTESTANLAR

Merkezileşme ve bir araya gelme sorunu yaşayan Protestan manevi danışmanlar 2011 yılında genel kurullarının oy birliğiyle Ulusal Protestan Hastane Manevi Danışmanlık makamı oluşturmuştur. 2011 yılına kadar yalnızca talep üzerine hastalarla görüşen Protestan manevi danışmanlar sahada daha etkin olma gayreti içine girmişlerdir.²²⁴ Nitekim Protestan danışmanların bu yöndeki gayretleri amacını aşmış gibi görünmektedir. Odaları ziyaret ederek adeta her hastayla konuşma ve tanışma çabası içindedirler.

Ulusal Protestan Manevi Danışman manevi danışmanlara hastane tarafından bir ödenek veya maaş tahsis edilmesi için çabalayacağını belirtmiştir.²²⁵ Burada görüldüğü gibi sadece Müslüman manevi danışmanlara değil, bir azınlığı temsil eden Protestan manevi danışmanlara da ödenek konusunda hastane yönetimi sorun çıkarmaktadır.

Protestanlar manevi danışman olmak için alınan eğitimleri ayrı ayrı ele almıştır. Teolojik kısmı ilahiyat enstitülerinde, rehberlik kısmını iki üniversitede verilen dinleme ve rehberlik üzerine olan üniversite diplomaları ile karşılamakta. 2017 yılından beri İçişleri Bakanlığının zorunlu kıldığı medeniyet ve yurttaşlık diploması için ise bu formasyonun verildiği üniversitelere yönlenmişlerdir. Katolikler bu eğitimleri tek

²²⁴ Delahaye, *La Laïcité à l'hôpital*.

²²⁵ a.g.e., s. 50.

formasyonda birleştirmeyi başarmış olsa da azınlık olan Protestanlar için durum farklı gelişmiştir.

İlahiyat eğitimi Strazburg, Paris, Aix-en-Provence ve Montpellier şehirlerinin üniversitelerinin Protestan Enstitülerinde verilmekte. Aynı zamanda Vaux-sur-Seine bölgesinde kendilerine has bir Protestan Fakülteleri bulunmakta ve orada da ilahiyat eğitimi sağlanmakta. Ayrıca Nogent şehrinde özel bir kurum olarak İncil Enstitüsünde de dinleri üzerine yükseköğretim tahsis edilmekte. Bu kurumlarda üç yıllık lisans (Fransa’da lisans eğitimi üç yıllıktır), iki yıllık yüksek lisans ve doktora ihtisası yapma imkânları sunmaktadır.

Bununla birlikte Strasbourg Üniversitesi Protestan Enstitüsünde bir yıllık Manevi Danışmanlık Üniversite Diploması eğitimi verilmekte. Uzaktan verilen eğitimde yalnızca iki oturumda (Eylül ve Haziran) yüz yüze eğitim yapılmakta. Eğitim ücreti 376 avrodur.

Dinleme ve rehberlik üzerine eğitim almak isteyen Protestan papazlar yine Strazburg Üniversitesinde yer alan Muayene, Dinleme ve Rehberlik formasyonunu bir yılda tamamlanmaktadır. Alsace bölgesi Protestan Kiliselerinin “Pastoral Dinleme ve İletişim Formasyonu Hizmetleri” dairesi ile işbirliğinde gerçekleşen eğitim, 24 saatlik uygulama ile bireylerarası iletişim üzerine yapılmaktadır. Teorik kısmı ise iki aşamada oluşmakta: Eski Ahit, Yeni Ahit ve tarih üzerine birer oturum gerçekleştirilmekte. İkinci aşamada üç ders verilmekte: “bir papaz örneği” dersi (3 saat), “acı çeken birey” dersi (5 buçuk saat) ve “manevi rehberlik, teori ve örnekler” dersi (6 saat). Eğitim ücreti 300 avrodur.

5.2 YAHUDİLER

2010 yılında ulusal manevi danışmanlık makamının el değiştirmesiyle birlikte göreve geçen yeni yetkili Yahudi manevi danışmanların yeterince alan eğitimi almadıklarını, hastane ortamına ve tıbbi bilgilere hâkim olmaları gerektiğini düşünmüş ve konuya dair düzenlemeler yapmıştır. Uzman hekim olan üniversite hocalarının Yahudi

manevi danışmanlara üç günlük bir eğitim vermelerini sağlamış ve bu alanda bir ilk gerçekleştirmiştir.²²⁶

Uzun yıllardır Strasbourg ve çevresinde Yahudi manevi danışmanlığı yapan Claude Spingarn ile telefon görüşmesi yapma fırsatımız olmuştur. Fransa genelinde hizmet veren Yahudi manevi danışman sayısı hakkında hiçbir fikri olmadığını, hastanelerde bulunan Yahudi manevi danışmanlara ailelerin başvurduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Strasbourg ve Bas-Rhin bölgesinden sorumlu 10 Yahudi manevi danışman olduklarını söyleyebiliriz.²²⁷ Bu da Fransa genelinde sayılarının az olduğuna işaret etmektedir.

Spingarn, hafta içi dört gün öğleden sonraları hastaneleri ve bakım evlerini ziyaret etmektedir. Manevi danışmanlık kapsamında onkoloji ve palyatif bakım formasyonları almıştır. Aynı zamanda hastane kapsamında sağlık personeline çeşitli dinlerle alakalı seminer tarzında eğitim düzenlendiğinde Yahudilik ve Yahudi manevi danışmanlığına dair bilgi vermektedir. Spingarn'ın yakındığı bir konu da önceki yıllar bu tür seminerler yılda en az dört, beş kez gerçekleşirken son zamanlarda bu seminerlerin yapılma talebi azalmaya başlamasıdır.

Yahudi manevi danışmanın ifadelerine göre bazı doktor ve hemşireler manevi danışmanı hala hastanın son anlarına şahitlik eden bir din adamı olarak algılamaktadır. Bu bir sorun teşkil etmektedir. Böyle bir algıya sahip olan personel oranı az değildir. Bu durum manevi danışmanların gerektiğinde hastalara yönlendirilmemesine ve hastanın bu hizmete ihtiyacı varken faydalanamamasına neden olmaktadır.

5.3 BUDİSTLER

Budist manevi danışmanların hastanelerdeki varlığı 2013 yılında resmileşmiştir.²²⁸

²²⁶ Delahaye, *La Laïcité à l'hôpital*.

²²⁷ “Rabbinat | Communautés Israélites du Bas-Rhin”, y.y., <http://www.cibr.fr/categories/institutions/rabbinat>.

²²⁸ Delahaye, *La Laïcité à l'hôpital*, s. 50.

Fransa Budistler Birliği tarafından cezaevi ve hastane manevi danışmanlık kursları düzenlenmektedir. Bu formasyon iki gün sürmekte. Eğitim ücreti 35 avrodur.

İki seminer ve iki atölyeden oluşmaktadır. Seminerler genele hitap ederken, atölyeler cezaevi veya hastane manevi danışmanlığı tercihine göre seçilir. Seminer başlıkları “bireysel dini danışmanlık” ve “kısıtlı yerde dini uygulamak” olarak belirlenmiştir. Atölyeler tecrübe paylaşımı ve soru-cevap odaklıdır.²²⁹

²²⁹ Union Bouddhiste de Frances, “Formation 2016 pour les aumôniers bouddhistes et personnes intéressées - L'UBF : Fédération des Associations Bouddhistes de France”, (01.05.2019), <https://www.bouddhisme-france.org/activites/aumonerie-des-prisons/article/formation-2016-pour-les-aumoniers-bouddhistes.html>.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Fransa'da manevi danışmanlık Ortaçağ'da Kilise'nin tayin ettiği papazların orduda, cezaevlerinde ve hastanelerde dini rehberlik adına yaptıkları uygulamalarla kısıtlı kalsa da, bugünün Fransa'sında durum çok farklıdır. Meslekte uzmanlaşma adına Katolik üniversite ve enstitülerinin formasyon sunmaları ve zamanla her kamu kurumuna göre yasal çerçeve çizilmesi önemli gelişmelerdir. Ayrıca toplumda sayısı azalan dindar bireylere rağmen Katolik manevi danışmanlar bu alanda hem maddi hem manevi anlamda etkindirler.

Günümüzde çeşitli kurumlarda manevi danışmanlığın genel çerçevesini çizdikten sonra her bir kurum için Müslümanlar ve Müslüman manevi danışmanların durumunu ele alacağız.

Orduda hizmet veren manevi danışmanlar herhangi bir sorunla karşılaşmamaktadır. Yasal olarak statüleri ve maaşları belirlenmiştir ve mesleklerini uygulamaları konusunda hiçbir engel bulunmamaktadır.

Cezaevi manevi danışmanlığı ise genel anlamda dini kurumların inisiyatifine ve iyi niyetine bırakılmıştır. Tutukluların sayısı ve niteliklerine göre gelişme yaşayan manevi danışmanlık kurumlarını ülkenin sosyo-demografik düzeni kadar siyasi gündemi de etkilemiştir.

Fransız cezaevlerinde yer alan manevi danışmanlıkların devlet idaresi altında olmaması birtakım sonuçlar doğurmuştur. Öncelikle cezaevinde manevi danışmanlık mesleğine belli bir yasal çerçeve çizilmemesi ve manevi danışmanların cezaevi personelinin yardımcılarını olarak görülmelerini zikredebiliriz. İkinci olarak manevi danışmanların seçilmeleri, eğitimleri ve yönlendirilmelerinin resmi bir şekilde yapılmaması ve cezaevi yönetiminin müdahil olmaması, bu işlemlerin tamamen dini kurumlara bırakılmasına sebebiyet vermiştir. Son olarak hizmet veren manevi danışmanların çok azı devlet tarafından yalnızca yol ve yemek masraflarını karşılayabilecek düzeyde bir ödenek alabilmektedir.²³⁰ Cezaevi manevi danışmanlığı

²³⁰ Béraud, Galembert, Rostaing, *De la religion en prison*, s. 45.

devlet otoriteleri tarafından ne kadar önemsense de manevi danışmanlık kurumunun resmileşmesi ve kurumsallaşması konusunda ciddi adımlar atılmış değildir. Devlet yöneticilerinin cezaevi manevi danışmanlığını önemsemesi Müslüman tutukluların radikalleşmesine karşı Müslüman manevi danışmanların üstlendiği rolden ileri gelmektedir. Fransız cezaevlerinde hizmet veren manevi danışmanlık kurumları her ne kadar çeşitli düzenlemelerden geçse de beklentileri karşılamak için daha güçlü bir yasal çerçeveye ve devletin çeşitli din temsilcilerine karşı adil olarak tahsis edeceği maddi manevi yardıma ihtiyaç duymaktadır.

Hastane manevi danışmanlarının hizmetini çerçeveleyen kanunların bugünkü manevi danışmanlık kapsamına karşılık gelmediği ve bugünün sorunlarına cevap vermediğini söyleyebiliriz.²³¹ Yasaların yetersiz kalışı ve gelişen manevi danışmanlık kapsamına uymayışi konusunda otoriteler gereken adımları atmalıdır. Maalesef ordu ve cezaevi manevi danışmanlıklarına verilen önemin hastane manevi danışmanlığına verilmediği aşikârdır.

Bu kurumlardaki Müslümanların ve Müslüman manevi danışmanların konumu da çalışmamızın ana hatlarından biridir. Her bireyin kapalı kamu alanlarında dini ritüellerini yerine getirme hakkı olduğu için Fransa'da nüfusları artan Müslümanlara bu hakkı kullanmalarını sağlamak adına Müslüman manevi danışmanlık kurumları ihdas edilmiştir. Ordu, cezaevi ve hastanede hizmet veren manevi danışmanlar kimi zaman sorunlarla karşılaşsalar da ciddi anlamda yol kat etmişlerdir.

Fransız ordusunda birkaç yüzyıldır görev alan Müslümanların dini hassasiyetlerine kimi zaman özen gösterilmiş, onlara manevi destek sağlanmaya çalışılmış, kimi zaman da siyasi nedenlerden dolayı orduya bir imam veya Müslüman danışmanın girişi yasaklanmıştır. Tedbir amaçlı güdülen bu tavır, esasında Fransız otoritelerinin atayacakları Müslüman manevi danışmanlara güvenmediklerinden ileri gelmekteydi. Dine meyilli olmayan askerlerin Müslüman manevi danışmanlık desteğiyle dindarlaşması veya aşırı görüşlü olmaya başlamasından endişe edilmişti. Hâlbuki her şeyden evvel helal gıda tedariki ve cenazelerin usulünce kaldırılması gibi temel konularda bir dini rehberin desteği Müslüman askerlerin önemli bir ihtiyacıydı.

²³¹ Kaaniche, *L'Etat Républicain, les religions et les aumoneries, une histoire, des règles; Vol.2 Les aumôneries dans les institutions*, s. 520.

Zamanla devlet otoritelerinin Müslüman askerlerin ihtiyaçlarına kulak vermesi ve danışmanlık desteği için adımlar atması olumlu karşılanmıştır. 2005 yılında kurumsallaşmaya gidilmesi ve bir Müslüman Komutan Manevi Danışmanın atanması oldukça önemli bir gelişmedir. Müslüman manevi danışmanlığın düzenlenmesi, istihdam ve formasyon konuları üzerine daha somut ilerlemeler yaşanmıştır. Nitekim Müslüman Komutan Manevi Danışman Abdelkader Arbi ordu Müslüman manevi danışmanları için bir formasyon eğitim programı düzenlemeyi planlamaktadır.

Ülkemizde sosyal hizmetler, hastaneler ve ceza infaz kurumlarında yeni yeni gelişen manevi danışmanlık hizmeti orduda henüz uygulamaya konulmamıştır. Din adamları geçmişte ordu şeyhliği, tabur imamı ve alay müftüsü gibi çeşitli unvanlarla orduda varlıklarını sürdürmüştür²³². Son olarak 1967 yılında “Din İşleri Subaylığı” adı altında 10 ilahiyat mezunu subay tahsis edilmiş²³³ fakat 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Harekâtından beri din işleri subaylığına kadro ataması yapılmamıştır. Bugün çeşitli kurumlarda yer almaya başlamış manevi danışmanlık hizmetinin ülkemizde orduda da yer alması ve askerlerimizin maneviyatını güçlendirecek bir desteğin olması elzemdir.

Fransız cezaevlerinin yarısı Müslüman mahkûmlardan oluşmaktadır. Bu mahkûmlar arasında intihar eden Türk asıllı göçmenler de yer almaktadır. Bu insanlara manevi danışman desteğinin sağlanması son derece önem arz etmektedir. Bununla beraber Müslüman manevi danışmanların sayısı yetersizdir ve çok az maddi yardım almaları onların manevi danışmanlığı bir meslek olarak icra etmelerine engeldir. Bu duruma bir çözüm bulunması Müslüman manevi danışmanların Müslüman mahkûmlarla daha fazla vakit geçirmelerine ve sayılarının artmasına vesile olabilir. Nitekim ülkemizde bu alanda çeşitli makaleler yazılmış²³⁴ hatta cezaevi radikalizmi²³⁵ üzerine yazılar kaleme alınmıştır.

Hastanelerde Müslüman manevi danışmanların merkezileşmesi ve düzenlenmesinde ciddi problemler yaşanmıştır. Fransa’da Müslümanları temsil eden

²³² Ümit Ekin, “Osmanlı Ordusunda Moral Yükseltici Bir Kurum Olarak Ordu Şeyhliği”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, ss. 167–76.

²³³ Adnan Tanrıverdi, *Daha Güçlü Orduya*, ed. ASDER, 2011.

²³⁴ Bkz. Muhammed Esat Altıntaş, “Ceza İnfaz Kurumlarında gerçekleştirilen manevi rehberlik ve din hizmetleri üzerine nitel bir araştırma (Kayseri Örneği)”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 55 (2019), ss. 81–119, <https://atif.sobiad.com/files//TBTKK//did//679678.pdf>.

²³⁵ Bayram Demirtaş, “Türkiye Ceza İnfaz Kurumlarında Dini Motifli Terör Hükümlü ve Tutuklularının Genel Profili ve Rehabilitasyon İmkânı Üzerine bir Değerlendirme”, 2018.

dernekler ve Ulusal Müslüman Manevi Danışman arasında çıkan anlaşmazlıklar krize dönüşmeden hallolmuştur. Ayrıca en az ödenek sağlanan kurum hastanedir ve Müslüman manevi danışmanlara maddi destek sağlayan dernekler az sayıda ve yetersizdir. Bu maddi destek sadece manevi danışmanlar için değil Müslüman hastaların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmak için de gereklidir.

Türkiye’de manevi danışmanlık alanında pek çok çalışma bulunmaktadır. Derleme kitapların²³⁶ yanı sıra model önerileri²³⁷ sunulmuş hatta kongreler düzenlenmiştir. Zamanla edinilen tecrübeler ve uzmanlaşmayla birlikte alandaki literatür genişlemektedir. Bu deneyimler Fransa’daki din görevlileriyle paylaşılmalı, Fransa Müslümanları ve Müslüman manevi danışmanları için ciddi adımlar atılmalıdır.

Fransa’da Müslüman manevi danışman sayısının ülke genelinde ve her alanda yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Türk derneklerinin bu konuda bir girişimde bulunmaması üzücüdür. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Fransa’da hizmet veren kolu Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği (DİTİB) bu konuda aktif rol alabilir. Nitekim Almanya’da İslami Manevi Danışmanlık eğitimleri düzenleyen ve Avusturya’da Hastane ve Huzurevi Manevi Danışmanlık Projesi çerçevesinde 9 günlük seminere ev sahipliği yapan Diyanet İşleri Başkanlığı, Fransa’da manevi danışmanlık konusunda neden faaliyet göstermesin? Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın önemli adımlar atmasını temenni ediyoruz. Uluslararası İlahiyat Programı (UİP) ile yurtdışından Türkiye’ye ilahiyat eğitimi almak için gelen ve ülkesine din görevlisi olarak dönen gençlere manevi danışmanlık eğitim seminerleri verilebilir. Bu görevliler manevi danışman olmaları konusunda teşvik edilebilir ve Fransa Müslümanlarına Fransız kurumlarında da hizmet vermeleri sağlanabilir.

²³⁶ Bkz. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, Dem yayınl İstanbul, 2016.

Bkz. Ali Ayten, *Manevi danışmanlık ve rehberlik - Farklı alanlarda araştırma bulguları ve değerlendirmeler*, Dem Yayınl İstanbul, 2019.

²³⁷ Bkz. Turgay Şirin, *Dini Danışma ve Rehberlik İhsan Modeli Manevi Danışmanlık*, Mim Akadem, 2018.

KAYNAKLAR

- “1914-1918 : morts pour la France, « puissance musulmane »”, *Saphir News*, (2013), https://www.saphirnews.com/1914-1918-morts-pour-la-France-puissance-musulmane_a17889.html.
- “Abdelkader Arbi : « Je veux banaliser le fait religieux musulman dans les armées »”, *Le Monde*, 2018, https://www.lemonde.fr/religions/article/2018/06/02/abdelkader-arbi-je-veux-banaliser-le-fait-religieux-musulman-dans-les-armees_5308556_1653130.html?xtref=https://t.co/eB40QZaAuS.
- ALTINTAS Muhammed Esat, “Ceza İnfaz Kurumlarında gerçekleştirilen manevi rehberlik ve din hizmetleri üzerine nitel bir araştırma (Kayseri Örneği)”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 55 (2019), ss. 81–119, <https://atif.sobiad.com/files//TBTKK//did//679678.pdf>.
- “Arrêté du 15 juin 2012 portant organisation des aumôneries militaires | Legifrance”, y.y., <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/arrete/2012/6/15/DEFD1221963A/jo/texte>.
- “Askeri manevi danışman Ali Eroğlu ile 29.06.2019 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesi”, y.y.
- “Au pèlerinage militaire international de Lourdes, plane le souvenir du colonel Beltrame”, *La Croix*, 2018, <https://www.la-croix.com/Religion/Catholicisme/France/Au-pelerinage-militaire-international-Lourdes-plane-souvenir-colonel-Beltrame-2018-05-21-1200940571>.
- “Aumônerie catholique des prisons”, (26.04.2019), <https://eglise.catholique.fr/sengager-dans-la-societe/aumonerie-catholique-des-prisons/aumonerie-des-prisons/#1491487521620-513f38de-d3e9>.
- “Aumônerie Catholiques des Prisons - Equipe de l’aumônerie”, 2005, <https://eglise.catholique.fr/wp-content/uploads/sites/2/2018/08/l-equipe>

daumerie.pdf.

AUMÔNERIE MUSULMANE AUX ARMÉES, “L’aumônerie musulmane aux armées”, *France Culture*, 2018, <https://www.franceculture.fr/emissions/questions-dislam/laumerie-musulmane-aux-armees>.

“Aumônerie Régionale Hospitalière Musulmane de Bretagne”, y.y., <http://aumonerie-musulmane-hospitaliere.blogspot.com/2018/06/breuepresentation-de-laumerie.html>.

“Aumônier musulman en prison : « Je ne suis pas un contrôleur de conscience »”, *Nouvelobs*, 2012, <https://www.nouvelobs.com/rue89/rue89-prions-un-peu/20121015.RUE6268/aumonier-musulman-en-prison-je-ne-suis-pas-un-controleur-de-conscience.html>.

“Aumôniers musulmans et surveillants démunis face à la radicalisation en prison”, *Le Monde*, 2016.

AYTEN Ali, *Manevi danışmanlık ve rehberlik - Farklı alanlarda araştırma bulguları ve değerlendirmeler*, Dem Yayınl., İstanbul, 2019.

AYTEN Ali, Mustafa KOÇ, Nuri TINAZ, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, Dem yayınl., İstanbul, 2016.

BÉRAUD Céline, Claire de GALEMBERT, Corinne ROSTAING, *De la religion en prison*, Presses Universitaires de Rennes, 2016.

BLUM Denis, *L’accompagnement spirituel religieux en Unité de Soins Palliatifs : effet d’un entretien spirituel sur le recours à l’aumônerie*, Joseph Fourier, 2014.

BONIFACE Xavier, *L’aumônerie militaire française de 1914 à 1962*, Université du Littoral-Côte d’Opale, 1997.

“Comment sont recrutés les aumôniers musulmans des prisons?”, *LCI*, 2015, <https://www.lci.fr/societe/comment-sont-recrutes-les-aumoniers-musulmans-des-prisons-1520669.html>.

“Conseil de l’Evêque”, *Diocese aux Armées*, (11.03.2019), <https://dioceseauxarmees.fr/conseil-eveque.html>.

“Décret n° 2008-1524 du 30 décembre 2008 relatif aux aumôniers militaires | Legifrance”, y.y., <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020018544>.

DELAHAYE Christian, *La Laïcité à l’hôpital*, 2014.

DEMIRTAŞ Bayram, “Türkiye Ceza İnfaz Kurumlarında Dini Motifli Terör Hükümlü ve Tutuklularının Genel Profili ve Rehabilitasyon İmkânı Üzerine bir Değerlendirme”, 2018.

DIOCÈSE AUX ARMÉES, “Faut-il encore parler d’aumônier militaire?”, y.y., <https://www.dioceseauxarmees.fr/37-divers/247-faut-il-encore-parler-daumonier-militaire.html>.

“Diplôme d’Université - Certificat Universitaire de Pastorale de la Santé | Université Catholique de Lyon (UCLy)”, y.y., <https://www.ucl.fr/formations/diplome-d-universite-certificat-universitaire-de-pastorale-de-la-sante-177685.kjsp>.

DNA, “Il se pend dans sa cellule”, (01.07.2019), <https://www.dna.fr/edition-de-mulhouse-et-thann/2019/07/01/il-se-pend-dans-sa-cellule>.

DRIAN Jean-Yves LE, “Déclaration de M. Jean-Yves Le Drian, ministre de la défense, sur les aumôneries militaires, à Paris le 18 mars 2015.”, <http://www.defense.gouv.fr>, le 25 mars 2015, 2015, <http://discours.vie-publique.fr/notices/153000771.html>.

EGLISE CATHOLIQUE EN FRANCE, “Costantino Fiore : L’aumônier est une figure caractéristique de l’hôpital”, 2018, <https://eglise.catholique.fr/actualites/452530-costantino-fiore/>.

EKIN Ümit, “Osmanlı Ordusunda Moral Yükseltici Bir Kurum Olarak Ordu Şeyhliği”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, 167–76.

“Exposition ‘Les aumôniers militaires pendant la grande guerre’”, 2017.

FIGARO LE, “La difficile pratique des religions en prison”, 2011, <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2011/04/14/01016->

20110414ARTFIG00691-la-difficile-pratique-des-religions-en-prison.php.

FONDATION DE L'ISLAM DE FRANCE, "La première École Nationale de l'Aumônerie Hospitalière musulmane de France a ouvert ses portes", (21.03.2019), <http://fondationdelislamdefrance.fr/la-premiere-ecole-nationale-de-laumonerie-hospitaliere-musulmane-de-france-a-ouvert-ses-portes/>.

"Formation civile et civique - CNCP (Inventaire)", 2017, <https://inventaire.cncp.gouv.fr/fiches/3551/>.

FRÉCON Eric, "Islam-République-Armée : une poursuite de la laïcité par d'autres moyens ?", *Confluences Méditerranée*, C. 106, S. 3 (2018), ss. 121–34, doi:10.3917/come.106.0121.

"Hajj : de Lourdes à La Mecque, les militaires en pèlerinage", *Saphir News*, (2013), https://www.saphirnews.com/Hajj-de-Lourdes-a-La-Mecque-les-militaires-en-pelerinage_a16833.html.

"Hastane Bölgesel Manevi Danışman Noureddine Cherkaoui ile 14.04.2019 tarihinde gerçekleştirilen telefon görüşmesi", 2019.

"Historique", *Aumonerie Musulmane aux Armées*, 2017, <http://www.aumonerie-musulmane-aux-armees.fr/L-AUMONERIE/Historique>.

"Il faut « réduire de 15 000 le nombre de personnes détenues »", *Le Monde*, 2017, https://www.lemonde.fr/idees/article/2017/04/24/il-faut-reduire-de-15-000-le-nombre-de-personnes-detenu_5116731_3232.html.

"Implantations", *Aumonerie Musulmane aux Armées*, 2016, <http://www.aumonerie-musulmane-aux-armees.fr/L-AUMONERIE/Implantations>.

"İnsancıl Hukuk", *TUİÇ Akademi*, 2014, <http://www.tuicakademi.org/insancil-hukuk/>.

INSTITUT D'ETUDES RELIGIEUSES ET PASTORALES DE TOULOUSE, "Renseignements et inscriptions", 2019.

JEUNEAFFRIQUE.COM, "France : aumônier musulman, une profession trop rare", (20.03.2019), <https://www.jeuneafrique.com/167510/societe/france-aum->

nier-musulman-une-profession-trop-rare/.

KAANICHE Habib S., *L'accompagnement spirituel en milieu hospitalier*, L'Harmatta., Paris, 2005.

———, *L'Etat Républicain, les religions et les aumoneries, une histoire, des règles; Vol.2 Les aumôneries dans les institutions*, Bayane., Paris, 2016.

KHOSROKHAVAR Farhad, *L'islam dans les prisons*, Balland., 2004.

———, *La radicalisation*, Éditions d., 2014.

KOÇ Mustafa, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Mânevî Danışmanlık Ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar Ve Bir Eğitim Programı Önerisi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 53, S. 4 (y.y.), ss. 201–41.

“L'Etat condamné pour avoir empêché un Témoin de Jéhovah de pratiquer son culte en prison”, *Le Populaire du Centre*, 2015, https://www.lepopulaire.fr/limoges-87000/actualites/l-etat-condamne-pour-avoir-empeche-un-temoin-de-jehovah-de-pratiquer-son-culte-en-prison_11360494/.

“L'imam Mohamed Loueslati, dernier rempart contre le fondamentalisme carcéral”, *Le Figaro*, 2015, <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2015/01/15/01016-20150115ARTFIG00252-mohamed-loueslati-imam-dernier-rempart-contre-le-fondamentalisme-carceral.php>.

“La formation initiale des aumôniers militaires”, *Youtube*, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=U58bJAGASpC#action=share>.

“La radicalisation a lieu dans les prisons, non dans les mosquées”, *Le Monde*, 2016, https://www.lemonde.fr/idees/article/2016/08/08/la-radicalisation-a-lieu-dans-les-prisons-non-dans-les-mosques_4979919_3232.html?xtmc=aumonier_aumonerie&xtcr=5.

LANDRON Olivier, *La vie chrétienne dans les prisons de France au XXe siècle*, Du Cerf., 2011.

“Le droit humanitaire et les aumôniers militaires”, y.y., <http://www.iustitiaetpax.va/content/giustiziaespace/fr/archivio/livres-et->

documents/publications/le-droit-humanitaire-et-les-aumoniers-militaires.html.

“Les-ateliers-du-congres-2018[1].pdf”, y.y., <https://eglise.catholique.fr/wp-content/uploads/sites/2/2018/08/Les-ateliers-du-congres-2018.pdf>.

“Les Témoins de Jéhovah de France : ce que vous devez savoir”, (27.04.2019), <http://www.temoinsdejehovah.org/page.aspx?REF=dbe5190d-49ea-42e2-a328-4efce0911449>.

“Les Témoins de Jéhovah de France”, (26.04.2019), <http://www.temoinsdejehovah.org/page.aspx?REF=a98163f9-b914-44b6-820a-6fe0b9ec2403>.

“Les Témoins de Jehovah peuvent envoyer des aumôniers en prison”, *Le Monde*, 2013, <http://religion.blog.lemonde.fr/2013/10/17/les-temoins-de-jehovah-peuvent-envoyer-des-aumoniers-en-prison/>.

LOUESLATI Mohamed, *L'Islam en prison*, Bayard., 2015.

MINISTERE DE L'INTERIEUR, “Une nouvelle obligation de formation pour les aumôniers militaires, hospitaliers et pénitentiaires rémunérés et nouvellement recrutés / 2017 - Actualités / Archives des actualités / Archives - Ministère de l'Intérieur”, 2017, <https://www.interieur.gouv.fr/Archives/Archives-des-actualites/2017-Actualites/Une-nouvelle-obligation-de-formation-pour-les-aumoniers-militaires-hospitaliers-et-penitentiaires-remuneres-et-nouvellement-recrutes>.

MINISTERE DE LA JUSTICE, Note relative a la formation des nouveaux aumôniers (2007), [file:///C:/Users/Win2/Desktop/G/PRISON/Note relative à la formation des nouveaux aumôniers.pdf](file:///C:/Users/Win2/Desktop/G/PRISON/Note%20relative%20à%20la%20formation%20des%20nouveaux%20aumôniers.pdf).

MINISTERE DES ARMÉES, “Expliquer la laïcité française”, 2018, s. , [https://www.defense.gouv.fr/content/download/526851/9095769/file/Laicite 27oct2017.pdf](https://www.defense.gouv.fr/content/download/526851/9095769/file/Laicite%2027oct2017.pdf).

———, “La formation initiale des aumôniers militaires”, 2017, <https://www.defense.gouv.fr/ema/transformation/actualites/la-formation->

initiale-des-aumoniers-militaires.

“Musulmans dans le rang”, *Le Monde*, 2016, https://www.lemonde.fr/societe/article/2016/07/13/musulmans-dans-le-rang_4968984_3224.html?xtmc=aumonier_aumerie&xtcr=7.

“Mutinerie à la prison de Sequedin : C’est une véritable poudrière”, *LCI*, 2014, <https://www.lci.fr/france/mutinerie-a-la-prison-de-sequedin-cest-une-veritable-poudriere-1548331.html>.

PARISIEN LE, “Attentats de 1995 : Kelkal, de la petite délinquance au terrorisme - Le Parisien”, 2016, y.y., <http://www.leparisien.fr/archives/attentats-de-1995-kelkal-de-la-petite-delinquance-au-terrorisme-07-04-2016-5694757.php>.

“Pour l’aumônier musulman Habib Kaaniche, il ne faut pas regrouper les détenus radicalisés”, *LCI*, 2015, <https://www.lci.fr/france/pour-laumonier-musulman-habib-kaaniche-il-ne-faut-pas-regrouper-les-detenus-radicalises-1520091.html>.

“Pratiques et organisation du culte en détention”, *Ministère de la Justice*, 2018, <http://www.justice.gouv.fr/prison-et-reinsertion-10036/la-vie-en-detention-10039/culte-12002.html>.

“Présentation de l’aumônerie catholique des prisons”, *Eglise Catholique en France*, 2018, <https://eglise.catholique.fr/sengager-dans-la-societe/aumerie-catholique-des-prisons/aumerie-des-prisons/458603-presentation-de-laumerie/>.

“Qu’est-ce qu’un aumônier de prison?”, *La Croix*, 2012, https://www.la-croix.com/Actualite/France/Qu-est-ce-qu-un-aumonier-de-prison-_NG_-2012-10-18-866059.

“Quartiers pour djihadistes : Les prisons sont déjà surchargées”, *LCI*, 2015, <https://www.lci.fr/france/quartiers-pour-djihadistes-les-prisons-sont-deja-surchargees-1520038.html>.

“Rabbinat | Communautés Israélites du Bas-Rhin”, y.y., <http://www.cibr.fr/categories/institutions/rabbinat>.

- “Rapports - Cours international de formation des Aumôniers Militaires Catholiques au Droit Humanitaire”, y.y., <http://www.laudatosi.va/content/giustiziaespace/fr/archivio/nouvelles/2007/rapports---cours-international-de-formation-des-aumoniers-milita.html>.
- “Région Pastorale Sud”, *Diocese Aux Armées*, (11.03.2019), <https://dioceseauxarmees.fr/11-regions-pastorales/1810-region-pastorale-sud.html>.
- ROY Olivier, *L'Europe est-elle chrétienne?*, Du Seuil., 2019.
- “Salamnews n° 68 - Août-Septembre 2018 by Saphir Media - issuu”, (20.03.2019), https://issuu.com/salamnews/docs/extrait_de_salamnews68.
- SAPHIR NEWS, “Sous pression, les aumôniers musulmans des prisons réclament du changement”, *Saphir News*, 2015.
- SERRYN, D. ; HOEBEN, N. ; PIGEOTTE, H. ; FERRON S., “Les soins palliatifs et la fin de vie en France”, 2017, 1–17, https://www.parlons-fin-de-vie.fr/wp-content/uploads/2018/10/Atlas_Soins_Palliatifs_Fin_de_Vie_en_France.pdf.
- SETTOUL Elyamine, “2006-2016: 10 ans d’aumônerie militaire”, 2017.
- , “Musulmans dans les armées françaises”, *Migrations Société*, C. 120, S. 6 (2008), ss. 35–48, doi:10.3917/migra.120.0035.
- ŞIRIN Turgay, *Dini Danışma ve Rehberlik İhsan Modeli Manevi Danışmanlık*, Mim Akadem., 2018.
- TANRIVERDI Adnan, *Daha Güçlü Orduya*, ed. ASDER, 2011.
- “Témoins d’espoirs, qui sont les aumôniers des prisons d’Arras et Bapaume ?”, *La Voix du Nord*, 2015, <https://www.lavoixdunord.fr/archive/recup/region/temoins-d-espoirs-qui-sont-les-aumoniers-des-ia29b6340n3111697>.
- UCO, “DU Aumônier hospitalier”, y.y., <https://www.uco.fr/fr/formations/theologie-et-sciences-religieuses/du-aumonier-hospitalier>.
- UNION BOUDDHISTE DE FRANCES, “Formation 2016 pour les aumôniers

bouddhistes et personnes intéressées - L'UBF : Fédération des Associations Bouddhistes de France”, (01.05.2019), <https://www.bouddhisme-france.org/activites/aumonerie-des-prisons/article/formation-2016-pour-les-aumoniers-bouddhistes.html>.

UNIVERSITÉ CATHOLIQUE DE LILLE, “Diplôme Universitaire Droit, Laïcité et Aumôneries religieuses”, y.y., <https://www.fld-lille.fr/formation/diplome-universitaire-droit-laicite-aumoneries-religieuses/>.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Gülsevim Tınmaz
Tez Adı	Fransa'da Manevi Danışmanlık Çalışmaları
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☒ Genel Kısıt (6 ay) ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih :

İmza :

10.09.2019

